

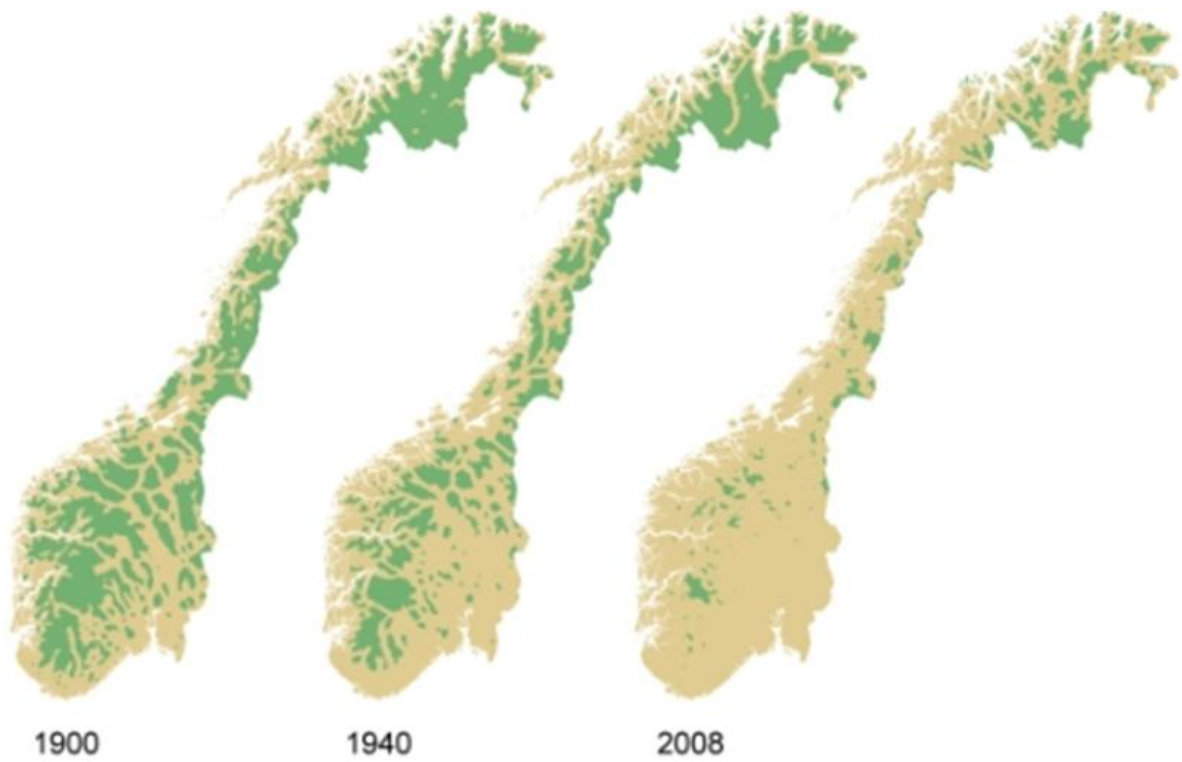
Universitetet
i Stavanger

DET HUMANISTISKE FAKULTET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Master i historiedidaktikk	Vårsemesteret, 2017 Åpen
Forfatter: Stian Johannesen	<i>Stian Johannesen</i> (signatur forfatter)
Veileder: Eva Stina Maria Jakobsson	
Tittel på masteroppgaven:	<i>Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON): En begrepshistorisk analyse av urørte områder i Norge, 1900-1995</i>
Engelsk tittel:	<i>Areas without major infrastructure development (INON): A conceptual historical analysis of untouched nature in Norway, 1900-1995</i>
Emneord: Miljøhistorie, begrepshistorie, naturvern, Norges naturvernforbund, inngrepsfrie naturområder i Norge, INON, villmark, urørt natur, wilderness	Sidetall: 118 + vedlegg/annet: 157 Stavanger, 15. mai 2017

Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON): En begrepshistorisk analyse av urørte områder i Norge, 1900-1995

Forside: Tre historiske kart som illustrerer gjenværende arealer med ”preg av villmark” i Norge. (Kilde: Direktoratet for Naturforvaltning (2012))

Forord

Denne masteravhandlingen er direkte inspirert av hjemmeeksamen i masteremnet Miljøhistorie ved Universitet i Stavanger høsten 2015. Eksamensoppgaven bestod i å analysere Sigmund Hågvars tekst ”*Inngrepsfri natur blir stadig sjeldnere*” i et miljøhistorisk perspektiv.¹ Hågvar presenterer i teksten begrepet *Inngrepsfrie naturområder i Norge* (INON), noe som ble illustrert i form av tre kart som viste hvordan Norges gjenværende inngrepsfrie områder stadig minket.

Etter å ha lest en rekke tekster om forskjellige natursyn merket jeg fort hvordan jeg hadde posisjonert meg innen et annet natursyn enn Hågvar. Hans syn på naturen som *inngrepsfri* ble opplevd som naivt samtidig som det provoserte. Tematikken ble igjen trukket frem da det skulle bestemmes tema for masteravhandlingen, hvor jeg da kunne vie et år til å undersøke INON-begrepet nøyere.

Å fullføre en masteravhandling tar både tid og krefter. I perioden jeg har arbeidet med masteravhandlingen har jeg over lengre perioder befunnet meg mer eller mindre i min egen boble. Det skal i den anledning rettes en ekstra takk til Mariela for gjennomlesning og som et mangfold av ganger har godtatt en noe fraværende samboer. Videre skal mine foreldre ha takk for motivasjon og støtte, uten dette hadde jeg aldri søkt meg inn på nok en studie. Også arbeidsgiver og kolleger skal ha takk for både støtte og et stort antall omrokeringer for å tilpasse seg studiets timeplaner og eksamensperioder.

Til slutt vil jeg rette en ekstra stor takk til min veileder Eva Jakobsson for direkte tilbakemeldinger og gode råd. Gjennom dine raske tilbakemeldinger og ekstra veiledningstimer har du hjulpet til med å holde trykket oppe gjennom hele prosessen. Dine innspill og faglige diskusjoner blir i stor grad verdsatt, og har gjort arbeidet med masteravhandlingen læringsrikt og spennende.

Mai 2017

Stian Johannesen

¹ Teksten er et kapittel fra Sigmund Hågvars og Bredo Berntsens (2008) bok ”*Norsk natur – farvel? En illustrert historie*”.

Sammendrag

I 1995 opprettet Direktoratet for naturforvaltning begrepet ”Inngrepsfrie naturområder i Norge” (INON) for å verne om resterende villmarksområder i landet. INON representerer én av flere metoder å kategorisere natur på. Felles for dem er hvordan de alle bygger på bestemte natursyn og premisser i tillegg til konstruerte begreper.

I denne analysen undersøkes en begrepslig verden knyttet til INON og kategorisering av natur. Dette innebærer at begrepet *inngrepsfrie naturområder* og tilknyttede slektskapsbegreper vil være analysens kjerne. Gjennom en begrepshistorisk analyse av den norske naturvernsdebatten i perioden 1900-1995 drøftes av hvilke behov INON-begrepet oppstod og hvilke historiske fortolkninger av *inngrepsfri natur* begrepet baserer seg på.

Forskningen har blitt utført med inspirasjon av Reinhart Kosellecks begrepshistoriske metode. De metodiske verktøyene *erfaringsrom* og *forventningshorisont* blir aktivt brukt i analysen. Begrepsparet knyttes til en miljøhistorisk forskningsdebatt – den såkalte «wilderness-debatten» – som handler om hvordan begrep som beskriver natur forandres i innhold og betydning over tid.

Mitt kildematerial omfatter fremst publiserte tekster fra Norges naturvernforbund og stortingsforhandlinger i perioden 1900-1995. Analysens hensikt er å undersøke hvordan begrepene har endret innhold og betydning over tid. Begrepenes historiske forandringer har videre vært utgangspunktet jeg brukt for å kunne drøfte aktørenes erfaringsrom og forventningshorisonter. På den måten mener jeg å kunne si noe om behovet for INON som et verktøy for kategorisering av natur.

Analysen viser hvordan aktørene i Naturvernforbundet og den politiske debatten ikke har hatt et enhetlig begrepsapparat for å beskrive det som omtales som *inngrepsfrie naturområder*. Dette har ført til forvirrende bruk av begreper over tid. Dette synes å kunne forklare hvorfor Direktoratet for naturforvaltning innførte INON som et nasjonalt verktøy i arealforvaltning. Videre har debattene i de analyserte periodene vist en gjennomgående bekymring for en stadig minking av de gjenværende villmarksområdene i Norge. INON var Direktoratet for naturforvaltning sitt svar på dette problemet og skulle verne om *inngrepsfrie naturområder* som ikke var beskyttet gjennom lov om fredning.

Undersøkelsen viser også hvordan begrepene har blitt brukt forskjellig gjennom perioden 1900-1995. Variasjonen forekommer både mellom aktørene og på tvers av tid. Flere av

begrepene har også endret innhold. Analysen forsøker ikke å si noe om årsakene til begrepenes endringer, men syner endringene som en hjelp til å forstå aktørenes erfaringsrom og forventingshorisonter.

Innhold

Forord	iii
Sammendrag	iv
Kapittel 1: Innledning	9
1.1 Presentasjon av problemstilling.....	9
1.2 Tidligere forskning.....	12
1.2.1 Kategorisering av natur.....	13
1.2.2 Modernistenes natursyn i "The Great New Wilderness Debate".....	17
1.2.3 Postmodernistene natursyn i "The Great New Wilderness Debate".....	18
1.2.4 Kritikk mot postmodernismen.....	20
1.2.5 Hvorfor "The Great New Wilderness Debate"?.....	22
1.2.6 Villmarksdebatten og nasjonalparker i Norge.....	24
1.2.7 Oppsummering.....	29
1.3 Metodikk.....	31
1.3.1 Om Foucaults diskursanalyse.....	31
1.3.2 Om Kosellecks begrepshistorie.....	33
1.3.3 Om Skinners talehandlingsteori.....	35
1.4 Fremgangsmåte og oppgavens oppbygning.....	36
1.4.1 Analysens metodiske fremgangsmåte.....	36
1.4.2 Om metodens svakheter.....	39
1.5 Kildematerial.....	41
1.5.1 Utvelgelse av kildematerial.....	41
1.5.2 Om kildeutvalgets begrensninger.....	43
Kapittel 2: Villmarkstanken i naturvernets pionertid (1900-1944)	45
2.1 Bruken av begreper.....	45
2.1.1 Begrepsbruket i politiske dokumenter.....	45
2.1.2 Begrepsbruket i Naturvernforbundets publikasjoner.....	48
2.1.3 Begrepsbruket i noen utvalgte artikler.....	52
2.1.4 Oppsummering av aktørenes begrepsbruk.....	54
2.2 Aktørenes erfaringsrom og forventningshorisonter.....	55
2.2.1 Hva var hensikten med naturvern?.....	55
2.2.2 Forventningshorisont om fredning av nasjonalparker.....	60
2.2.3 Oppsummering av aktørenes erfaringsrom og forventningshorisont.....	64

Kapittel 3: Villmarksbegrepet under det moderne miljøvernets fremvekst (1945-1974) 66

3.1 Bruken av begreper.....	66
3.1.1 Begrepsbruket i politiske dokumenter	66
3.1.2 Begrepsbruket i Naturvernforbundets publikasjoner.....	71
3.1.3 Begrepsbruket i utvalgte kilder	75
3.1.4 Oppsummering av aktørenes begrepsbruk.....	78
3.2 Aktørenes erfaringsrom og forventningshorisonter.....	79
3.2.1 Om målsetningen med fredning av større områder	79
3.2.2 Hvorfor ble begrepene nyanserte?	83
3.2.3 Uklar begrepsbruk omkring nasjonalparker.....	85
3.2.4 Oppsummering av aktørenes erfaringsrom og forventningshorisont	86

Kapittel 4: Villmarkstanken som ”Inngrepsfrie naturområder i Norge” (1975-1995) ... 88

4.1 Bruken av begreper.....	88
4.1.1 Begrepsbruket i politiske dokumenter	88
4.1.2 Begrepsbruket i Naturvernforbundets publikasjoner.....	94
4.1.3 Begrepsbruket i Direktoratet for naturforvaltnings rapport ”Inngrepsfrie naturområder i Norge	99
4.1.4 Oppsummering av aktørenes begrepsbruk.....	102
4.2 Aktørenes erfaringsrom og forventningshorisonter.....	103
4.2.1 De nye utfordringene.....	103
4.2.2 Miljøbevegelsen ut av dvale	105
4.2.3 Om målsetningen med fredning av større områder	107
4.2.4 Oppsummering av aktørenes erfaringsrom og forventningshorisont	109
5.1 Besvarelse av problemstilling.....	111
5.1.1 Hvilke behov skulle INON-begrepet oppfylle?.....	111
5.1.2 Hvilke historiske fortolkninger av inngrepsfri natur baserer begrepet seg på?.....	113
5.2 Villmarksdebatten fortsetter	118
5.2.1 Kritikk av INON-begrepet	118
5.2.2 Avsluttende ord om INON	121
5.3 Den nye verningslinjen.....	126

Vedlegg 128

Vedlegg 1: Tabell over begrepenes historiske forandringer	128
Vedlegg 2: Sammenligning Tyngre tekniske inngrep 1995 og 2009	134

Kilder og litteratur	136
Litteratur.....	136
<i>Publiserte kilder</i>	<i>148</i>

Kapittel 1: Innledning

1.1 Presentasjon av problemstilling

”We all know what ”wilderness” means. It is land lacking permanent facilities and conveniences of any kind needed for human occupancy.”²

Slik beskrev den tidligere amerikanske forfatteren og skogvokteren Arthur Carhart ordet *villmark* på begynnelsen av 1960-tallet. I det norske språket er turtradisjonen og nordmenns tilknytning til naturen med på å bidra til at villmarksbegrepet oppleves som uproblematisk i dagligtale. Nordmenn har siden 1800-tallet dannet seg et bilde av naturen som noe norsk og edelt som en både knytter seg til og forbinder seg med.³ Tross et tilsynelatende uproblematisk innhold har villmarksbegrepet sine utfordringer. Carhart mener at begrepet bygger på for mange individuelle erfaringer til at det kan ha en klar definisjon.⁴ Selv er jeg enig med Carhart, og mener at villmarksbegrepet bygger på subjektive kriterier og et bestemt natursyn.⁵ Jeg vil med dette plassere meg selv innen et postmodernistisk natursyn hvor jeg mener at all natur er påvirket av menneskene i en eller annen grad.⁶

Det er i stor grad mitt postmodernistiske natursyn som er inspirasjonskilden til denne masteravhandlingen. Derfor kommer Sigmund Hågvars meninger om hva han omtaler som Norges siste villmarksområder i strid med min posisjon. Hågvar viser hvordan områder som defineres som *Inngrepsfrie naturområder i Norge* (INON) stadig har minket.⁷ Dette gjøres ved hjelp av oversiktskart som viser nedgangen av villmarksområder i Norge fra 1900-2008.⁸ Begrepet *Inngrepsfrie naturområder i Norge* ble lansert av Direktoratet for Naturforvaltning i 1995 og skulle bidra til å overvåke og verne *inngrepsfrie områder* som falt utenfor det eksisterende lovverket. INON ble med dette en styrende faktor i arealdisponeringssaker som påvirket naturområder definert som *inngrepsfrie*. *Inngrepsfrie naturområder* ble definert som områder som ligger mer enn 1 kilometer fra nærmeste *tyngre tekniske inngrep*. Med andre ord ble områder som lå mer enn 1 kilometer fra fysiske menneskelige endringer definert som

² Carhart (1961: 15)

³ Witoszek (1998: 44ff, 54ff)

⁴ Carhart (1961: 17)

⁵ Med natursyn menes hvordan menneskers talespråk behandler naturen etter hvordan en ser den. Naturen behandles altså ut fra hvilke verdier den tilegnes (Christensen (2008: 3); Gabrielsen (2004: 14); Kaae (2004: 109ff)).

⁶ For mer om det postmodernistiske natursynet se kapittel 1.2.3.

⁷ Hågvar (2008: 67ff)

⁸ Se forsidebilde.

inngrepsfrie. Desto lengre vekk fra *inngrepet* naturområdet lå, desto større grad av *urørthet* ble tilegnet området. Områdene som lå lengst unna menneskelig påvirkning, 5 kilometer eller mer, ble definert som *villmarksprega områder*.⁹

Etter å ha lest Hågvars tekst satt jeg igjen med en rekke spørsmål: Hvordan kan Hågvar og Direktoratet for naturforvaltning overse at INON bygger på falske premisser? Fra et naturvitenskapelig synspunkt er det tvilsomt om det finnes naturområder som *ikke* er direkte eller indirekte påvirket av menneskelig aktivitet.¹⁰ Jeg undret også over hvordan INON-begrepet ble definert ut fra en rekke tvetydige begreper, hvor *villmark*, *urørt natur* og *større tekniske inngrep* er de mest sentrale. Som vist representerer begrepene et uproblematisk innhold i dagligtale, men vil i en vitenskapelig diskurs være mer problematisk å definere. Jeg stiller videre spørsmål til hvordan et begrep kan være politisk styrende når det baseres på tvetydige begreper som *villmark* og *urørt natur*?¹¹ Også definisjonen av *tyngre tekniske inngrep* fikk meg til å stille spørsmål. Begrepet har sin hovedtyngde i større fysiske endringer i naturen, som veinett, jernbaner og permanente bygninger. Definisjonen overser med andre ord indirekte menneskelig påvirkning som forurensning og sur nedbør. Jeg sitter med dette igjen med et inntrykk av INON-begrepet som et ønske om å frede *tilsynelatende* urørte områder, hvor definisjonene oppleves å være bygd på en illusjon om naturen som urørt.

Biolog Dag O. Hessen drøfter villmarksbegrepet nærmere i boken *Natur, hva skal vi med den?*. Han beskriver hvordan følelsen av å være i villmark er avgjørende for naturfølelsen, hvor *visshet* trekkes frem som et nøkkelord. Hessen mener at visshet om regulert og påvirket natur kan gjøre at små detaljer ødelegger opplevelsen for enkelte mennesker som ønsker å oppleve villmark. Ønsket om å oppleve villmark forklares gjennom hvordan mennesket ifølge Hessen har en iboende følelse av visse elementer i naturen som vakkert.¹² Flere av funnene beskrives som faglig belagt, hvor Hessen sier at de av den grunn ikke kan avfeies. Jeg vil likevel stille spørsmål ved om det historiske overses i flere av hans poeng. Som jeg viser i kapittel 1.2 har synet på naturen endret seg gjennom historien. Hessen overser nødvendigvis ikke dette poenget, men opptrer lite konsis i sin argumentasjon. Han mener tidvis at mennesket har et iboende syn på naturen som vakker, noe han beskriver som en naturgitt egenskap. I andre situasjoner fremtrer han mer nyansert, og mener at menneskers natursyn er kulturbetinget og avhenger om vi ser naturen som en trussel mot mennesket eller omvendt.

⁹ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 10)

¹⁰ Ellis og Ramankutty (2008: 445)

¹¹ Jeg plasserer urørthet i samme kategori som villmarksbegrepet, hvor begrepet baseres på subjektive kriterier.

¹² Hessen (2008: 10, 35, 37, 49ff, 60, 71)

Jeg kan dermed vanskelig hevde at Hessen overser det historiske, blant annet gjennom hvordan han påpeker at kraftlinjene over Hardangerfjorden ville blitt hyllet fremfor kritisert hundre år tidligere, og at landskapet vi i dag verner i realiteten er kulturlandskap.¹³ Jeg vil likevel hevde at han ikke tar det historiske fullt innover seg ettersom han veksler mellom forklaringene om hva som oppleves som vakker natur.

Det viktige for min studie er hvordan Hessen beskriver synet på vakker natur som historisk forandrelig. Dette underbygger mitt eget poeng om at begrepet INON bygger på er historisk foranderlige. Synet deles også av naturhistoriker Per Gustav Thingstad som mener at de historiske fortolkningene av inngrepsfrie områder burde vært undersøkt nærmere: ”*De historiske fortolkningene over hvilke arealer som har vært inngrepsfrie burde også ha vært gjort gjenstand for en bredere tverrfaglig gjennomgang.*”¹⁴ Basert på de historisk forandrelige begrepene og spørsmålene til INONs funksjonalitet velger jeg å følge Thingstads oppfordring. Jeg vil med det undersøke problemstillingen:

Hvilke behov skulle INON-begrepet oppfylle, og hvilke historiske fortolkninger av inngrepsfri natur baserer begrepet seg på?

Problemstillingen er todelt. Den første delen vil forsøke å besvare i hvilken historisk kontekst INON-begrepet oppstod. Det gjøres med andre ord en antakelse om at begrepet har oppstått som et behov fra aktører innen naturforvaltning, noe som vil gi føringer for mitt valg av kildematerial og metode. I problemstillingens andre del vil jeg gå INON-begrepet nærmere i sømmene, hvor INONs slektskapsbegreper analyseres historisk.¹⁵ Problemstillingens to deler henger i så måte sammen ettersom det kan antas at aktørenes naturvernarbeid og begrepsbruk gjør det samme. Oppgaven vil med andre ord forsøke å forklare hvordan INON-begrepet oppstod gjennom en analyse av begrepene. Det legges som premiss for analysen at begreper er historisk forandrelige. Det samme må sies om natursyn, som både er historisk forandrelig, kulturelt betinget og basert på egne erfaringer.¹⁶

Som Thingstads oppfordring understreker er det ikke tidligere forsket på historiske begreplige fortolkninger av inngrepsfrie naturområder i Norge. Min studie vil med dette fylle et tomrom i norsk miljøhistorie, samtidig som det legges et grunnlag for bredere fremtidig

¹³ Hessen (2008: 82, 109, 120, 202f). Senere forskning fastslår at det norske landskapet som forsøkes vernes i realiteten er kulturlandskap skapt på 1700- og 1800-tallet (Amundsen, 2016).

¹⁴ Thingstad (2003: 10)

¹⁵ Med slektskapsbegreper menes begreper som har lignende innhold eller betydning.

¹⁶ Jakobsson (1996: 26)

forskning om menneskets forhold og forståelse av naturen. Forskningen er videre interessant på bakgrunn av stadige politiske forhandlinger om den norske naturen. Dette synes blant annet gjennom behandling i enkeltsaker i Stortinget, revidering av naturvernslover eller gjennom et internasjonalt ansvar om å verne *inngrepsfri* natur. Forskningsresultatet vil i så måte belyse hvordan tidligere forståelser av *inngrepsfri* natur er med på å styre dagens oppfatning og tiltak for vern av naturområder.

1.2 Tidligere forskning

Som vist i forrige delkapittel knyttes INON-begrepet opp mot villmarksbegrepet. Å omtale enkelte naturområder som villmark innebærer å kategorisere naturen ut fra bestemte kriterier hvor noen områder inkluderes og andre ekskluderes. INON representerer i dette tilfellet én av flere villmarksindikatorer, hvor andre land har valgt andre metodiske fremgangsmåter og andre kriterier. Jeg vil i det følgende gjøre rede for forskning omkring kategorisering av natur for å plassere INON i en vitenskapelig kontekst.

Villmarksbegrepet kan være uproblematisk i dagligtale, men har blitt debattert i flere miljøer i over hundre år. Det finnes mye litteratur som behandler fremveksten av villmarkstanken.¹⁷ Felles for litteraturen er at villmarkstanken spores fra steinalder og antikken og frem til i dag. Det vises også hvordan dagens begreper har elementer fra både vitenskap, religion og overtro. Jeg vil i den neste delen presentere den senere debatten og dens røtter for slik å redegjøre for debatten INON-begrepet har inngått i. Jeg vil med dette vise hvordan den miljøhistoriske debatten påvirker den utøvende politikken.

Kapittelet avsluttes med en redegjørelse av litteratur som behandler den norske villmarkstanken og fremveksten av nasjonalparker i Norge. Den nasjonale forskningen behandler ikke villmarkstanken på samme metaplan som den internasjonale. Den er likevel viktig ettersom den legger grunnlaget for min egen forskning, hvor den både gir nødvendig bakgrunnskunnskap og kontekstuell hjelp.

¹⁷ Se blant annet Max Oelschlaeger (1991), *The Idea of Wilderness, From Prehistory to the Age of Ecology*; Peter Hay (2002), *Main Currents in Western Environmental Thoughts*; Peter Coates (1998), *Nature, Western Attitudes since Ancient Times* og Sverker Sörlin (1991), *Naturkontraktet, Om naturumgängets idéhistoria*.

1.2.1 Kategorisering av natur

INON representerer en av flere muligheter for *kategorisering* av natur. Med dette menes hvordan naturen fremstilles blant annet gjennom tall, soner og statistikk. Asdal beskriver hvordan naturobjekter gjøres om til tallstørrelser som videre fører til politisk handling. Asdal viser med andre ord hvordan kategorisering av natur er et vitenskapelig virkemiddel som fremmer politisk handling. Tallene sies å spille en vesentlig rolle i form av tillitt, forståelse og objektivitet.¹⁸ Dette kan i så måte være med på å forklare hvorfor flere har vært opptatt av å tallfeste den gjenværende villmarka. Miljøforkjemperne J. Michael McCloskey og Heather Spalding anslo i 1989 den gjenværende villmarka å være omkring en tredjedel av jordas overflate.¹⁹ McCloskey og Heathers tallfesting har blitt referert til flere ganger i ettertid og viser på mange måter objektiviteten tall representerer. Tallene er imidlertid basert på konkrete kriterier og valg, og McCloskey og Heather har i dette tilfellet inkludert store mengder natur som er direkte påvirket av mennesker.²⁰ Artikkelen viser på samme måte som villmarksdebatten hvordan villmarksbegrepet til stadighet er utsatt for tolkning. I McCloskey og Heathers artikkel kan tolkningsrommet spores tilbake til den amerikanske Villmarksloven (1964). Villmark defineres her som natur som ”*generally appears to have been affected primarily by the forces of nature, with the imprint of man's work substantially unnoticeable.*”²¹ Villmark kan etter lovtekstens definisjon være påvirket av mennesker, hvor det presiseres at naturen *i det vesentlige* skal være urørt. The Wilderness Act er i så måte et eksempel på kategorisering av natur, hvor naturen deles inn i soner etter bestemte kriterier. At kriteriene er uklare og åpne for tolkning illustrerer hvordan all kategorisering er basert på et bestemt sett variabler hvor tallene representerer en konkret måte å fremstille naturen på. Stephen Carver, professor i prosjekt- og programledelse og Steffen Fritz, leder i NASAs program Earth Observation Systems (EOS), poengterer hvordan samtlige forsøk på definisjon av villmarksbegrepet er preget av romlige definisjoner og gjerne er preget av andre begreper.²² De stiller seg med dette bak et syn hvor både begrepene og kategoriene som brukes for å beskrive og måle naturen medfører svakheter.

Menneskets økte påvirkning på naturen har ledet frem mot en ny måte å se våre egen rolle i naturen på. Fra begynnelsen av 2000-tallet har begrepet *antropocen* etablert seg i den vitenskapelige diskursen. Begrepet oversettes gjerne til ”menneskets tidsalder” og er anbefalt

¹⁸ Asdal (2011: 39, 75)

¹⁹ McCloskey og Spalding (1989: 224ff)

²⁰ McCloskey og Spalding (1989: 223)

²¹ Wilderness Act (1964: 1)

²² Carver og Fritz (2016: 1ff)

som etterfølger av den geologiske tidsepoken holocen.²³ Antropocen-begrepet omfatter ikke bare en ny geologisk epoke, men også at jordas fysiske, kjemiske og biologiske systemer er endret gjennom menneskelig aktivitet, deriblant en rekke av klodens store kretsløp.²⁴ Erkjennelsen av menneskets stadig økende påvirkning gjør at begrepet ikke bare kan representere en ny epoke, men også har et politisk budskap om at menneskets påvirkning er for stor og at noe må gjøres.²⁵ Antropocen eksemplifiserer i mitt tilfelle en måte å kategorisere naturen på, hvor menneskelig påvirkning måles ut fra kriterier om hva som har vært vanlig siden forrige geologiske periode. Økolog Erle Ellis og professor i globale miljøforandringer Navin Ramankutty presenterer en måte å kategorisere naturen på ut fra et antroposentrisk ståsted. De stiller seg kritisk til hvordan eksisterende forskning overser menneskelig påvirkning i verdens biomer, og presenterer en ny måte å karakterisere jordas biomer på ut fra menneskelig påvirkning. Rapporten viser hvordan de antroposene biomene utgjør mer enn 75 % av jordas isfrie områder. Biomer kategorisert som *vilt land* utgjør 22 % av jordas isfrie områder. Majoriteten av disse områdene er ufruktbare områder og områder med lite trær. Ellis og Ramankutty taler for et antroposentrisk natursyn og påpeker hvordan naturen ikke består av økosystemer som forstyrres av mennesker, men av *menneskesystemer* med implementerte økosystemer.²⁶

Å dele jorda inn i antroposentriske biomer representerer én av flere måter å kategorisere natur på, hvor hver måte har sine styrker og svakheter. På begynnelsen av 1960-tallet var det en diskusjon om hvordan naturområdene i de amerikanske nasjonalparkene skulle brukes.

Tidligere nevnte Arthur Carhart foreslo i denne sammenheng å betegne naturens kjerneområder som villmark. Områdene utenfor kjerneområdet skulle gradvis kunne brukes i stadig større grad desto lengre vekk fra kjerneområdene en beveget seg.²⁷

Kategoriseringsmetoden Carhart beskrev kalles gjerne for soneinndeling, og er et arealplanleggingsverktøy som brukes for å avsette territorier med bestemte egenskaper for spesifikke formål.²⁸ INON er Norges måte å kartlegge de resterende urørte områdene, hvor det finnes en rekke andre villmarksindikatorer både i de enkelte nasjoner og internasjonalt, deriblant USA, Canada, Storbritannia, Island, Østerrike, Romania, Kina og Australia. Felles

²³ Purdy (2015: 1ff); Svensen m.fl. (2016: 71f)

²⁴ Lewis og Maslin (2015: 172ff); Lidskog (2015: 9); Rull (2016: 76); Svensen m.fl. (2016: 79)

²⁵ Lidskog (2015: 9); Svensen m.fl. (2016: 71)

²⁶ Ellis og Ramankutty (2008: 439ff, 445)

²⁷ Carhart (1961: 68ff)

²⁸ Thede (2014: 627)

for flere lands overvåkning av naturområder er hvordan naturområdene deles inn i soner etter måten Carhart beskriver.

I Canada kan sonesystemet spores tilbake til 1961 da det ble opprettet et tosonesystem i Pont Pelee National Park. Sonesystemet ble senere omgjort til fem soner i 1976, og har siden blitt videreutviklet frem til 2008.²⁹ USA gjennomførte på 1970- og 80-tallet to prosesser kalt ”Roadless Area Review and Evaluation” (RARE I og II) som et ledd i prosessen med å verne flere utpekte villmarksområder. Kriteriene skiller seg imidlertid noe fra INON, der også estetiske og rekreasjonsmessige verdier var en del av villmarksindikatorerne.³⁰

Den australske måten å kartlegge urørte områder minner på mange måter om Norges INON både gjennom fremgangsmåte og hensikt. Metoden ble utviklet for å beskytte større naturområder med *opprinnelig skog*. Villmarks kvaliteten måles ut fra avstand fra bebyggelse, veinett og i hvilken grad området er fritt fra menneskelige forstyrrelser. Den totale villmarksverdien regnes ut gjennom å kombinere indikatorene basert på bestemte verdier.³¹

Lignende metoder er brukt både i Romania, Østerrike og Island. Ved hjelp av digitale verktøy har en kartlagt de resterende villmarksområdene. Felles for metodene er hvordan antroposene trekk i naturen regnes som endringer i villmarken og hvordan en måler villmarksområder ut fra nærmeste menneskelige inngrep. Island har flere likhetstrekk med INON i form av hvordan villmarksområder defineres ut fra en 5 kilometers avstand fra menneskelige inngrep og hvordan begrepet oppstod på midten av 1990-tallet etter amerikansk inspirasjon.³²

Kina på sin side har etablert et tresonesystem som skiller mellom kjerneområder, buffersoner og forsøkssoner. Hensikten med soneinndelingen er å beskytte biodiversitet og økosystemer. Kategoriseringen byr imidlertid på utfordringer ettersom skillet mellom de funksjonelle sonene er uklare og bygger på subjektive kriterier og metodiske valg. Utfordringene har ført til at Kina har operert med forskjellige typer sonesystemer, hvor hvert system baseres på forskjellige kriterier og har blitt brukt til forskjellige formål.³³

Foruten de nasjonale villmarksindikatorerne er det også gjort flere globale forsøk på å kartlegge jordas resterende villmarksområder. Den nevnte undersøkelsen til McCloskey og Heathers regnes som den første villmarksindikatoren. Den australske fremgangsmåten har

²⁹ Thede (2014: 631f)

³⁰ Aasetre (2005: 25f)

³¹ Leslie (2016: 24ff)

³² Măntoiu m.fl. (2016: 148ff); Ólafsdóttir m.fl. (2016: 159ff); Plutzar m.fl. (2016: 179ff)

³³ Liu og Li (2008: 238, 243ff)

spredd seg til flere land, men også blitt brukt globalt. Andre globale prosjekter finnes blant annet gjennom GLOBIO (Global methodology for mapping human impacts on the biosphere), en teknikk som på samme måte som INON er basert på avstand fra infrastruktur. GLOBIO skiller seg ut gjennom hvordan metoden bruker situasjonen fra 1940-1990 som referansegrunnlag og med dette estimerer jordas villmarksområder også i fremtiden. Dette gjøres ved å ta utgangspunkt i tre forskjellige vekstrater for økning i infrastruktur, for slik å estimere gjenværende villmarksområder i 2050.³⁴ Også organisasjonen Conservation International har gjennomført undersøkelser av de resterende villmarksområdene på globalt nivå. Det interessante med Conservation Internationals resultater er hvordan deres siste forsøkt brukte en mer liberal definisjon av villmarksområder, og av den grunn estimerte et høyere prosentvis gjenværende villmarksområder enn hva de hadde gjort tidligere.³⁵ Resultatene viser med all tydelighet hvordan det er metodenes kriterier som påvirker hvor mye villmark som er igjen.

De forskjellige sonesystemene illustrerer hvordan INON er én av flere måter å kategorisere og overvåke de resterende urørte områdene. Masteravhandlingen til Susanne Kvalbein viser i så måte hvordan INON som villmarksindikator er tilpasset norsk landskap når hun i sin avhandling undersøker hvordan INON fungerer som metode i Tanzania. Kvalbeins resultater illustrerer hvordan INON er tilpasset norske forhold, og på den måten inkluderer elementer som ikke er relevant for Tanzania. Blant annet er veisystemene annerledes, hvor det finnes flere småveier som ikke er merket. I tillegg finnes det i Tanzania muligheter for terrengkjøring, noe som er påvirkning INON-metoden ikke fanger opp. Dette fører til problemer ved bruk av INON-metoden, hvor menneskepåvirket natur vil bli kategorisert som villmark. Det samme problemet oppstår i forbindelse med bosetningene i Tanzania, som grunnet sin primitive stil vil bli kategorisert som upåvirket av mennesker dersom de befinner seg mer enn fem kilometer fra det offentlige veinettet.³⁶ Kvalbeins undersøkelse av INON oppsummerer dermed mitt poeng om at INON bygger på bestemte valg og kriterier. INON representerer i så måte en bestemt måte å gjøre naturen til en målbar enhet både med sine styrker og svakheter.

Samtlige villmarksindikatorer er i så måte byråkratisk vedtatte indikatorer, hvor samfunnets oppfattelse av villmarksbegrepet får betydning for vern og politikk. Jeg vil i det følgende

³⁴ Aasetre (2005: 27)

³⁵ Aasetre (2005: 27)

³⁶ Kvalbein (2011: 9, 59ff)

gjøre rede for de senere års villmarksdebatt, der begrepets innhold og funksjon har blitt kraftig debattert.

1.2.2 Modernistenes natursyn i ”The Great New Wilderness Debate”

Villmarksdebatten som oppstod på slutten av 1900-tallet mellom modernister og postmodernister har fått navnet ”The Great New Wilderness Debate”.³⁷ Debatten har hatt to klare ytterpunkt som jeg velger å omtale som henholdsvis modernister og postmodernister.³⁸ Selve kjernen i debatten handler om menneskenes rolle i naturen. Mens modernistenes villmarkstanke bygger på en dikotomi mellom mennesker og natur, mener postmodernistene at mennesket er en del av naturen.

Modernistene henviser gjerne til John Muir og Henry David Thoreau, som regnes for å være blant de første til å omtale villmarken som noe opphøyd og spirituelt. Med dette påpekes det hvordan naturen klarer seg best uten mennesket.³⁹ Natur har med dette synet tradisjonelt handlet om vakkert scenelandskap og opplevelser i naturen. Historiker Donald Worster påpeker hvordan selv den minste forstyrrelse i scenelandskapet kan ødelegge villmarksfølelsen med et slikt natursyn.⁴⁰ Historikeren Rodrick Nash representerer på mange måter bindeleddet mellom Muir og Thoreau og modernistene gjennom sin bok *Wilderness and the American Mind* (1967). Boken er et oversiktsverk over det amerikanske natursynet og fremveksten av villmarkstanken i USA fra europeerne kom dit og frem til tusenårsskiftet. Begrepets etymologiske- og religiøse røtter behandles, sammen med 1800-tallets gryende villmarkstanke og de store villmarksforfatterne fra den første perioden. Et av Nashs hovedpoeng er at Amerika var full av urørt natur da europeerne først ankom i 1492. Dette synet er senere blitt kritisert, uten at Nash har ønsket å modifisere teorien sin.⁴¹ Interessant i denne diskusjonen er hvordan Nash mener villmarkstanken er noe særegent amerikansk.

³⁷ Min redegjørelse for debatten bygger på eget utvalg av tekster fra Callicott og Nelson (1998, 2008) sine antologier, hvor det er publisert sentrale historiske artikler så vel som nye bidrag til debatten.

³⁸ Å kategorisere og navngi gruppene oppleves som problematisk. Det er ikke snakk om to homogene grupper, ei heller er gruppenes holdninger statiske. Et begrep kan med andre ord vanskelig yte rettferdighet for alle tanker, ideer og forskjeller som finnes i den enkelte gruppe. Jeg velger likevel å omtale de to hovedretningene som modernister og post-modernister. Denne inndelingen velges for å påpeke at det finnes et skille mellom synet på natur og et skille mellom hva som er urørt og påvirket natur. Forskjellen kan mer presist sies å ligge i synet på menneskets rolle i naturen.

³⁹ Callicott (1998a: 340)

⁴⁰ Worster (2007: 264f)

⁴¹ Callicott (1998a: 339, 351)

Villmarkstanken kom fra amerikanernes behov for en nasjonalfølelse og noe eget i forhold til Europa og var noe Europa ikke hadde mer igjen av.⁴²

I samme tiår som Nashs førsteutgave ble gitt ut publiserte skogøkolog Stephen H. Spurr sin artikkel *The Value of Wilderness to Science* (1963). Artikkelen forsvarer naturvern av vitenskapelige årsaker, men skiller seg ut i måten den behandler villmarkstanken i det vi i dag vil omtale som postmodernistisk stil. Dette gjennom et mer vitenskapelig språk og argumenter enn hva jeg har funnet i tidligere artikler med samme tematikk og hensikt.⁴³ Det interessante med Spurr er hvordan han argumenterer i en vitenskapelig diskurs om hvordan et økosystem bare eksisterer i et bestemt øyeblikk på et bestemt sted. Dette medfører at alle økosystem er skapte, enten av vind, vann, dyr, mennesker eller av andre naturlige årsaker. Han argumenterer videre for at det ei heller finnes god eller dårlig natur, eksotiske eller normale arter, ei heller spiller det noe rolle om mennesket har påvirket utviklingen. Dette medfører at villmarken Nash og andre ønsker å bevare eller gjenskape aldri har vært eller vil bli konstant. Spurr slår videre fast at det ikke finnes *ekte* villmark slik begrepet antyder ettersom vi har endret miljøene gjennom teknologi, forurensning, brannkontroll, bekjemping av insekter og mikroorganismer, og fordi mennesker i seg selv alltid vil påvirke.⁴⁴ Når vi nå beveger oss videre mot postmodernistenes ståsted i villmarksdebatten vil vi se at Spurr sine tanker på mange måter føres videre i den moderne debatten. Hans hovedpoeng er at villmarksbegrepet er sosialt konstruert og at det ikke finnes noen ekte natur. Dette betyr ikke at vi ikke skal verne natur ifølge Spurr, men at naturvern bør skje ut fra et antroposentrisk ståsted, og at de positive vernetiltakene bør fortsette til tross for at de strider mot det klassiske villmarksbegrepet.⁴⁵

1.2.3 Postmodernistene natursyn i ”The Great New Wilderness Debate”

Jeg vil i det videre presentere postmodernistenes natursyn, før jeg vil gjøre rede for modernistenes respons til postmodernistene. Avslutningsvis presenterer jeg en mellomvei mellom de to natursynene, før jeg drøfter debattens nyere verdi i forhold til min problemstilling.

⁴² Nash (2001: 67ff)

⁴³ For tidligere artikler som forsvarer naturvern av vitenskapelige årsaker se Charles C. Adams ([1929], 2008), *The Importance of Preserving Wilderness Conditions*; Victor E. Shelford ([1933], 2008), *The Preservation of Natural Biotic Communities*; Robert Marshall ([1930], 1998), *The Problem of the Wilderness* og Aldo Leopold ([1941], 2008), *Wilderness as a Land Laboratory*.

⁴⁴ Spurr (2008: 124ff)

⁴⁵ Spurr (2008: 129, 134)

Jeg har valgt å kalle den andre gruppen i den moderne villmarksdebatten for postmodernister.⁴⁶ Blant de viktigste postmodernistiske bidragsyterne er historiker J. Baird Callicott som gjennom flere artikler har kritisert den klassiske villmarkstanken. Han mener villmarkstanken har flere fallgruver, deriblant troen på at naturen var urørt da Columbus ankom Amerika, tanken om at all menneskelig aktivitet nedgraderer naturen, og at tidsdimensjonen overses. Med dette menes at nyere forskning viser at indianerne i stor grad hadde påvirket landskapet før europeerne kom. Det forklares at villmarkstanken bygger på en dikotomi mellom mennesker og natur. Et syn som beskrives som etnosentrisk, og overser både alle verdens økosystemer og urinnbyggere. Dette ender i et natursyn hvor en ønsker å ta vare på villmarken slik den har vært, altså overses tidsdimensjonen hvor verdens økosystemer stadig er i forandring.⁴⁷ Han har flere ganger påpekt at det er villmarksideen han kritiserer, ikke den fysiske naturen.⁴⁸ For postmodernistene representerer dette et feilaktig sosialt konstruert syn på naturen og det vi kaller villmark. Dette underbygges av argumenter om hvordan begrepet utelukkende er vestlig og hvordan begrepet bygger på 1800-tallets miljøforkjemperes religiøse verdier.⁴⁹ Callicott argumenterer videre for at vi må ta inn over oss villmarksbegrepets svakheter, og mener områdene heller bør kalles ”biodiversity reserves”.⁵⁰

Biologene Arturo Gomez-Pompa & Andrea Kaus bygger videre på Callicotts ideer gjennom *Taming the Wilderness Myth* (1992), hvor nyere forskning viser at villmarken vi i dag verdsetter er menneskeskap. I artikkelen blir det argumentert for hvordan begrepet *uforstyrret* må defineres ut fra moderne teknologi, og hvordan en både må ta hensyn til antropologiske fordeler og ulemper når en vurderer dagens påvirkning på naturen. Med dette understreker de sitt hovedpoeng om at mennesket er en del av naturen, både med sine fordeler og ulemper.⁵¹

Blant miljøhistorikerne må William Cronon nevnes med sin artikkel *The Trouble with Wilderness* (1995). I klassisk postmodernistisk stil kritiserer han villmarksbegrepet for å

⁴⁶ For en dypere forklaring av natursynet se Eileen Crist (2008), *Against the Social Construction of nature and Wilderness*.

⁴⁷ Callicott (1998a: 339, 348ff)

⁴⁸ Callicott (1998b: 387); Callicott (2008: 356)

⁴⁹ For mer om villmarksbegrepets religiøse røtter se Lynn White jr (1967), *The Historical Roots of Our Ecological Crisis* og Scott Russell Sanders ([2001], 2008), *Wilderness as a Sabbath for the Land*. Sistnevnte argumenterer ikke mot White jr., men illustrerer likevel hvordan White jr. og andre miljøhistorikere overser bibelsitater som taler imot deres teori om kristendommens betydning for villmarkstanken. Se også J. Baird Callicott (1998b: 389f), *That Good Old-Time Wilderness Religion* som forklarer hvordan miljøhistoriker Donald Worster mener kristendommens innflytelse utelukkende stammer fra protestantismen, og hvordan dette har formet vestlige miljøaktivister.

⁵⁰ Callicott (2008: 355ff, 370ff)

⁵¹ Gomez-Pompa, Arturo og Kaus, Andrea (1998: 296, 299ff, 309)

bygge på falske premisser. Villmarkstanken ble hevdet å være en flukt fra historien, der en overså utryddelsen av indianere, livet ved det amerikanske grenselandet, og hvor en fullfører det romantiske bildet av naturen. Problemet ligger i at mennesket har skapt et bilde av hva *ekte* natur er, noe som hevdes å være skapt ut fra bildet av det amerikanske grenselandet. Dette er ikke ulikt røttene Nash knytter villmarksbegrepet opp mot. Cronon eksemplifiserer sine meninger gjennom hvordan villmarksbegrepet overser de små delene av naturen, som et tre i hagen eller en park i byen. Problemet med villmarksbegrepet bunner med andre ord ut i at det skapes et bilde av hva som er *naturlig* og hva som er *autentisk vilt*.⁵²

Den siste postmodernisten jeg velger å trekke frem er historiker Richard White, som regnes for å være blant de fremste kritikerne til de tidlige miljøhistorikerne. Gjennom bidrag som *The Organic Machine* (1996) og *From Wilderness til Hybrid Landscape* (2004) representerer han et natursyn hvor mennesket og natur ikke kan skilles fra hverandre. Det skilles heller ikke mellom god, dårlig eller opprinnelig natur. Han har gjennom sine bidrag til miljøhistorien vært opphavsmann til nye begreper som *hybridlandskap* og naturen som en *organisk maskin*. Begrepene innebærer et natursyn hvor landskapet ses på som en blanding av natur og menneskelig påvirkning. Naturen vil alltid tilpasse seg menneskelig påvirkning, enten det er til det bedre eller verre for menneskene.⁵³

1.2.4 Kritikk mot postmodernismen

Postmodernistene har ikke uventet høstet kritikk for deres syn på villmarkstanken, noe som var med på å sette i gang ”The Great New Wilderness Debate”. Blant de første til å kritisere Callicotts *The Wilderness Idea Revisited* (1991) var filosof Holmes Rolston III som argumenterte mot Callicott på alle punkter. Diskusjonen fremhever forskjellen mellom de to natursynene, hvor Rolston hevder at naturen har verdi i seg selv som noe ikke-menneskelig. Han mener videre at den ikke kan endres og fortsatt forbli villmark, da kultur er selve antitesen til villmark. Han tilbakeviste at tidsdimensjonen ikke var tatt hensyn til, blant annet ved å understreke at evolusjon verdsettes gjennom å henvise til Aldo Leopolds bruk av begrepet *stabilitet* som et nøkkelord og motsats til forandring. Til slutt argumenteres det for at den amerikanske naturen i 1492 var villmark, og at Callicotts argumenter er påstander basert på fordommer fremfor fakta. Rolston mener at en må se på graden av inngrep. Indianernes

⁵² Cronon (1998: 471ff, 482ff, 491ff)

⁵³ White (1996: ix, 108ff); White (2004: 562ff)

inngrep kan ikke sies å ha vært av store nok dimensjoner til at naturen ikke kunne restaurere seg selv.⁵⁴

Også miljøverner Dave Foreman svarte Callicott, og er på mange måter en forlengelse av Rolstons kritikk. Også Foreman kritiserte synet om at Amerika ikke var like urørt som tidligere antatt, og viser til at antropologi er som Bibelen og kan brukes til hva enn man ønsker. Det ble videre henvist til forskning som sier at man inntil nylig mente at indianerne *ikke* hadde større påvirkning på landskapet.⁵⁵ Uavhengig av mitt postmodernistiske ståsted vil jeg hevde at Foreman her velger å se bort fra den nyere forskningen for å underbygge sin egen mening og tidligere forskning. I ettertid har det kommet stadig mer forskning som underbygger Callicotts syn.⁵⁶ Foreman mener utryddelsen av store pattedyr er udiskutabelt sann, men er tvilsom til Callicotts påstand om at skogene og præriene i 1492 var et resultat av indianerne basert på deres beskjedne antall.⁵⁷ Også denne teorien har blitt avlivet av nyere forskning, deriblant av geograf William Denevan som i sin artikkel *The Pristine Myth* (1992) mener at landskapet på 1500-tallet ikke var så urørt som folk flest tror. Han mener at de siste førti års forskning viser at indianere faktisk var av betydelige antall, og at de påvirket skogene i betydelig grad og forandret det amerikanske landskapet. Den urørte naturen som villmarkstanken bygger på stammer imidlertid fra omkring 1750 og senere, hvor datidens mennesker verken kjente til landskapet som hadde vært tidligere eller indianernes påvirkninger. 1700-tallets landskap var imidlertid markant forandret fra 1500-tallets landskap, dette som følge av at indianerne da nærmest var utryddet. Da den industrielle revolusjonen skjøt fart, og datidens landskap var i endring, satt de tidlige miljøvernerne fokus på bevaring av naturen og villmarken, slik den var i 1750. Denevans poeng er at villmarken vi i dag beskytter er europeisk og delvis indiansk skapt landskap. Denevans teori er støttet av flere, men trenger fortsatt mer forskning. Den underbygges likevel av motsatte eksempler, hvor områder hvor indianerne ikke forsvant har vist mindre evne til restaurering.⁵⁸

Botaniker Donald Waller har kritisert postmodernistenes natursyn, blant annet med sin direkte kritikk mot Cronon i artikkelen *Getting Back to the Right Nature* (1998). Waller mener at både Callicott og Cronon har argumenter som flere kan godta, blant annet at

⁵⁴ Rolston III (1998: 371f, 374ff)

⁵⁵ Foreman (1998: 401)

⁵⁶ For forskning om menneskenes påvirkning av naturen i førmoderne tid, se: John McNeill (2012), *Global Environmental History: The First 150 000 Years*; Edmund Russell (2012), *Evolution and the Environment*; Alfred Crosby (1988), *Ecological Imperialism: The Overseas Migration of Western Europeans as a Biological Phenomenon* og Daniel Headrick (2012), *The medieval world 500 to 1500 CE*.

⁵⁷ Foreman (1998: 402)

⁵⁸ Denevan (1998: 414ff, 430ff)

villmarksbegrepet er kulturelt konstruert. Han mener imidlertid at Cronon går mye lengre når han sier at villmarksbegrepet representerer en trussel mot miljøvernet. Han har selv argumentert for at villmarksbegrepet er under debatt og en reformasjon, og at begrepet tar flere hensyn enn tidligere. Waller mener likevel at postmodernistenes villmarksbegrep er strukket for langt. Dette eksemplifiseres gjennom å ta opp Cronons eksempel om treet i hagen, som Waller mener *ikke* er vilt fordi det er for mange faktorer som er menneskelig påvirket og fordi det er fjernet fra sin nedarvede økologiske og evolusjonære kontekst. Han argumenterer for en villmarksdefinisjon hvor villmark bestemmes ut fra dens kontekst heller enn dens konstruksjon. Som allerede vist er han likevel ikke helt uenig med Cronon, noe som illustreres gjennom hans mening om at noe sjeldent er helt vilt eller tamt. Det er heller snakk om *grad* av villhet. Dette blir påpekt gjennom å henvise til Cronons uttalelser om utfordringer som dikotomien mellom menneske og natur. Samtidig har Cronon blitt kritisert for å mene at det er det sceniske bildet som er hovedargumentet for villmark, hvor det har blitt hevdet at han overser at hovedargumentet i den moderne debatten er det biotiske også for dette natursynet. Samtidig som Waller går mer i dialog med Cronon og Callicott enn flere andre kritikere så vil jeg fortsatt hevde at han overser noe av poenget med Cronons og Callicotts kritikk. Waller mener at områders lokalitet, størrelse og grad av villmark gjør at vi kan vurdere dens verdi og potensial for restaurasjon. Mitt poeng er at det er nettopp disse kriteriene Cronon og Callicott kritiserer. Det kritiseres at de er kulturelt konstruert og historiske, og dermed nødvendigvis ikke fungerer optimalt som kriterier for hva som er verneverdig natur.⁵⁹ Som vi har sett aksepterer Waller at villmarksbegrepet er konstruert. Det samme gjelder for Nash, som sier at villmarksbegrepet er et definisjonsspørsmål.⁶⁰ På tross av dette har ikke ”The Great New Wilderness Debate” ført til enighet mellom de to gruppene. Jeg skal i det videre belyse noen artikler, som tross forfatterens natursyn, viser et noe mer nyansert syn, før jeg deretter skal se på hvordan debatten kan ha samfunnsnyttige sider.

1.2.5 Hvorfor ”The Great New Wilderness Debate”?

Dave Foreman har som vist kritisert Callicotts postmodernistiske natursyn. I sin artikkel *The Real Wilderness Idea* (2002) kritiserer han imidlertid ikke bare miljøfilosofene som diskuterer villmarkstanken, men også ”The Recieved Wilderness Idea”, som er den styrende villmarkstanken blant amerikanere i dag og den opererende villmarkstanken i den

⁵⁹ Waller (1998: 540ff, 552, 562f)

⁶⁰ Nash (2001: 226)

amerikanske Villmarksloven (1964). Foreman kritiserer villmarkstanken da han mener den ikke har påvirkning på det faktiske vernet i USA. Selv har han førstehåndserfaring med naturvern, og omtaler den utøvende villmarkstanken som ”The Real Wilderness Idea”. Hans hovedpoeng er at villmarksdebatten ikke har effekt, noe han illustrerer gjennom å vise til hovedpoengene i debatten, før han videre gjennomgår hovedmomentene i det faktiske naturvernet i USA. Han kritiserer naturvern for å være romantiske fantasier forankret i en mytisk fortid, men hvor miljøvern egentlig handler om gode tiltak for å beskytte natur mot befolkning, bebyggelse og industri.⁶¹

Miljøforskerne John Vucetich og Michael Nelson har på sin side forsøk å komme med en løsning på villmarksdebatten der de legger frem et forslag om å isolere villmarksbegrepet i to deler. Det foreslås å skille begrepet om den fysiske villmark fra begrepet om den erfarte villmarken for å løse problemet med villmarksbegrepet som en sosial konstruksjon.⁶² Selv om Vucetich og Nelson har identifiserer noe av kjernen i villmarksdebatten er jeg fortsatt tvilsom til om en spalting av villmarksbegrepet er løsningen. Dette henger sammen med min kritikk av Waller, som også overser at selve kjernen i villmarksdebatten ikke er hvorvidt begrepet er sosialt konstruert eller ei, men at den fysiske villmarken alltid vil være et definisjonsspørsmål og dermed også sosialt konstruert og historisk.

Foreman har tidligere kritisert postmodernistenes kritikk av villmarksproblemet, og stiller spørsmål til hvorfor begge parter ikke kan kjempe for bevaring ettersom begge hevder å kjempe for naturen.⁶³ Miljøforsker David Orr er i så måte enig med Foreman når han i sin artikkel ”*The Not-So-Great Wilderness Debate Continued*” (1999) redegjør for villmarksbegrepets kritikk, før han konstaterer hvor slående lik villmarksdebattens argumenter er. Både for dem som argumenterer for og imot. Han stiller dermed spørsmål om hvorvidt det i det hele tatt er noe poeng med debatten.⁶⁴ Jeg mener at Foreman og Orr overser villmarkdebattens politiske betydning om hvordan villmarksbegrepet er historisk og foranderlig, og hvordan samtidens definisjon får betydning for hvilke naturområder som vernes. Miljøforsker James Morton Turner har gjort rede for hvordan den amerikanske Villmarksloven gjorde at villmark fikk betydelig større rom i amerikansk politikk. Definisjonen fikk videre betydning for hva som skulle fredes.⁶⁵ Også William Cronon har

⁶¹ Foreman (2008: 378ff, 396)

⁶² Vucetich og Nelson (2008: 611f)

⁶³ Foreman (1998: 396)

⁶⁴ Orr (2008: 429f)

⁶⁵ Turner (2007: 243ff)

påpekt hvordan villmarksbegrepet har politisk betydning i sin artikkel *The Riddle of the Apostle Islands* (2003). Han behandler fredningsdebatten om The Apostle Islands, som er en øygruppe som i stor grad har blitt endret av mennesker. Likevel besøker tusenvis av mennesker øyene hvert år uvitende om at den tilsynelatende urørte naturen i stor grad er menneskeskapt. Spørsmålet Cronon stiller er hvordan vi skal behandle øyene som *historisk villmark*, altså villmark påvirket av mennesker. Dilemmaet til The National Park Service er nettopp å bestemme dette, ettersom historisk villmark strider imot det gjeldende villmarksbegrepet grunnet klare linjer mellom natur og kultur. En må derfor velge mellom å kategorisere naturområder som enten vilt eller ikke-vilt. Cronon understreker her mitt poeng om hvorfor villmarksdebatten er viktig gjennom å vise at den har politisk betydning. Han sier selv at debatten kan virke abstrakt og akademisk, men er viktig nettopp fordi den handler om hvordan man skal behandle villmarksområder. Cronon innser imidlertid at standardiserte byråkratiske regler ikke så lett tar til seg innspill, et poeng som underbygges av Foremans *The Real Wilderness Idea* (2002). Cronon mener derfor at det i tilfellet med The Apostle Islands er best å behandle øyene som fullverdig ”ren” villmark tross de mange menneskelige artefaktene. Han foreslår likevel å innføre et nytt begrep som ”historical wilderness areas” for å signalisere at områdenes ivaretagelse skal balanseres mellom det naturlige og kulturelle, og at besøkere gjennom dette kan se at villmark kan ha menneskelig historie og fortsatt være tilholdssted for vill natur.⁶⁶

Som vi har sett i denne delen handler villmarksdebatten om hvordan villmarksbegrepet kan tolkes. Mitt poeng har vært at villmarksdefinisjonen i seg selv ikke er av betydning, men at definisjonens politiske sider er det ettersom den får politiske konsekvenser blant annet for naturvern. I siste del presenteres norsk litteratur som har behandlet miljøvernshistorien og villmarksbegrepet.

1.2.6 Villmarksdebatten og nasjonalparker i Norge

Det har aldri vært en norsk offentlig villmarksdebatt tilsvarende den amerikanske. Begrepet er likevel kommentert og diskutert, og en finner både moderne- og postmodernistiske natursyn, men snarere enkeltvis enn i en helhetlig debatt slik som i USA. Det vil i denne delen bli presentert et utvalg litteratur som har relevans for min studie i form av forskning om villmarkstanken eller opprettelsen av nasjonalparker.

⁶⁶ Cronon (2008: 634ff, 643f)

Statsviter og naturvernsforkjemper Bredo Berntsen har i sin bok *Grønne linjer* (2011) behandlet norsk miljøvernshistorie fra sagatiden frem til vår egen samtid. Boken er ment som et oversiktsverk for det bredere lag av lesere, og går dermed ikke i dybden i samme grad som den engelske villmarkslitteraturen som er presentert. Det interessante ved Berntsens studie er hans behandling av det norske fredningsarbeidet. Berntsen trekker linjene tilbake til nasjonalromantikken og viser hvordan det skjedde en endring i natursynet blant nordmenn under romantikken, og hvordan dette førte til tidlige eksempler på punktfredning. Bygdøy i Oslo trekkes frem som det trolig første stedet hvor fredningstanken kom til uttrykk, et arbeid som foregikk mellom 1810-1877. En bøkeskog i Larvik regnes imidlertid som det første statlige området som ble vernet i 1884. Berntsen har videre behandlet perioden som kalles pionertiden i norsk naturvern (1900-1920) grundig, en periode som er av spesiell interesse for min egen analyse da de første sporene av villmarksbegrepet trolig kan spores tilbake til denne tiden. Berntsen beretter i denne delen om hvordan de første tankene om konservering og naturvern hadde sine inspirasjonskilder fra USA, Tyskland og Sverige. Spesielt den tyske botanikeren Hugo Conwentz trekkes frem som en ildsjel og inspirasjonskilde både i Norge og Sverige. Geologen Hans Henrik Reusch var den første som fremmet krav om opprettelse av nasjonalparker i 1902. Berntsen beskriver hvordan nasjonalparker imidlertid ikke skulle bli opprettet før 60 år senere, noe som blant annet skyldes ønsket om å bevare enkeltarter for vitenskapelige årsaker. Tross sporadiske punktfredninger fikk naturfredningssaken sitt gjennombrudd i 1910 gjennom *Lov om naturfredning*. Beskrivelsen av pionertiden avsluttes med opprettelsen av organisert naturvern der *Landsforening for Naturfredning i Norge* trekkes frem som den viktigste organisasjonen. Foreningens årsrapporter vil senere bli analysert med sikte på å finne tidlige slektskapsbegreper til INON-begrepet. Berntsen beskriver foreningens resultater som betydningsfulle, noe som førte til flere punktfredninger.⁶⁷

Inge Selås behandler i sin hovedfagsoppgave *Puntdfredning eller nasjonalpark? Bakgrunnen for og gjennomføringen av den norske naturfredningsloven av 1910* norsk naturverns pionertid og oppkomsten av Norges første naturvernslov av 1910. Selås har gjennomført en studie hvor han har undersøkt oppkomsten til Naturvernloven. Her har han gjort rede for de utenlandske inspirasjonskildene og i hvilken grad disse påvirket den endelige utformingen av loven. Han beskriver selv studien som en komparativ studie, hvor den norske Naturvernloven i hovedsak sammenlignes med dens svenske motstykke som ble arbeidet frem på samme tid.

⁶⁷ Berntsen (2011: 35ff, 45ff)

Selås leter etter forskjeller i naturvernlovene, for slik å finne ut hva som er spesielt med den norske loven. Forskjellene blir forklart både på aktørplan og på et strukturelt plan. Selås beskriver hvordan det ikke fantes noen organisert naturfredning i Norge på 1800-tallet og hvordan samfunnet var preget av et utilitaristisk natursyn. Det mest interessant med Selås studie er hvordan han forklarer den norske fredningsmodellen. Tross både svensk og amerikansk inspirasjon valgte Norge en fredningsmodell hvor en gjennomførte punktfredninger fremfor større arealfredninger. Selås forklarer dette med samfunnets holdninger, hvor samfunnsmodernisering, troen på fremskrittet, og den nasjonale stemningen rundt unionsoppløsningen var av betydning. Han forklarer også fredningsmodellen som et bevisst valg etter tysk mønster, hvor tidligere nevnte Hugo Conwanz spilte en betydningsfull rolle. At fredningspådriverne i tillegg var vitenskapsmenn som ønsket å frede enkeltarter for vitenskapens skyld trekkes også frem som avgjørende for den norske punktfredningsmodellen. Selås sammenligning med Sverige viser hvordan den norske loven i større grad ble basert på vitenskapens preferanser, til forskjell fra den svenske hvor også turistinteresser ble trukket inn i arbeidet. Selås mener likevel at andre vitenskapsmenn kunne ha gitt en annen lovutforming, da det fantes dem som beundret de amerikanske nasjonalparkene.⁶⁸

Selås gir på en overbevisende måte en forklaring på hvorfor punktfredning ble den norske fredningsmalen, og gir meg i så måte et godt utgangspunkt når jeg skal starte min egen studie i samme periode. Min studie er imidlertid forskjellig fra Selås sin ettersom jeg gjennomfører en begrephistorisk analyse. Dette understrekes ytterligere gjennom hvordan Selås presiseres at han ikke ønsket å problematisere hvorvidt naturområdene han undersøkte var så *opprinnelige og upåvirket* som de ble påstått å være.⁶⁹ Dette åpner for at jeg kan analysere deler av det samme kildematerialet for å undersøke om begrepene som ble brukt i perioden er forløpere til INON-begrepet.

Berntsen beskriver det kronologiske naturvernet fra pionertiden og frem til vår samtid, med spesielt fokus på fremveksten av det moderne naturvernet på 1960-tallet. Det er imidlertid opprettelsen av nasjonalparker som er av interesse for min analyse. Berntsen beretter om opprettelsen av de to første norske nasjonalparkene i henholdsvis 1962 og 1963, med en påfølgende landsplan om fredning av 16 nye områder i 1964. Det er iøynefallende hvordan debatten Berntsen beskriver i stor grad ligner på den amerikanske villmarksdebatten som

⁶⁸ Selås (1996)

⁶⁹ Selås (1996: 18)

foregikk i samme tiår, en debatt bestående av miljøvernere og motstandere som ønsket industriell og økonomisk vekst. Videre er det av interesse hvordan Berntsen skildrer miljøvernernes ønske om å verne den gjenværende *urørte* naturen. Berntsen har gjennom sin studie analysert en rekke politiske dokumenter, utredninger og årsrapporter fra forskjellige organisasjoner. Han har imidlertid ikke viet villmarksdebatten eller begrepsbruken noen plass, noe som gjør at jeg ønsker å analysere deler av det samme kildematerialet.⁷⁰

Stephan Ibsen har gjennom sin masteravhandling ”*Kampen om Hardangervidda: en historie om vekst og vern*” behandlet deler av det samme materialet jeg skal studere, hvor han undersøker debatten omkring opprettelse av nasjonalpark på Hardangervidda. Han legger spesielt vekt på de forskjellige aktørenes strategier og motiver, samtidig som han undersøker hvilke aktører og profesjoner som vant frem med sine argumenter. Ibsen viser i sin studie hvordan fagfolk og vitenskapsmenn som bidro til utredninger i forbindelse med Hardangervidda hadde motiver om vern. Profesjon alene var imidlertid ingen garanti for hvilke motiver aktørene hadde, hvor det vises hvordan også fagmennenes arbeidsgivere påvirket meningen. Ibsen viser hvordan vitenskapsmenn både fra Naturvernforbundet og regjeringen kjempet for vern, men hadde forskjellig syn på hvilke områder som skulle vernes og av hvilke formål.⁷¹ Ibsens forskning er interessant da også mine aktørers utsagn er preget av forskjellige bakgrunner og motiver. Problemstillingen er på den andre siden svært forskjellig fra min egen, hvor heller ikke Ibsen undersøker utsagn i forbindelse med begrepsbruk. Det er også gjort klare empiriske avgrensninger med tanke på aktører og kildeutvalg, noe som gjør min avhandling ikke bare undersøker andre spørsmål, men i hovedsak også et annet kildematerial.

Om vi ser nærmere på selve villmarkstanken vil jeg trekke frem historiker Finn Arne Jørgensens artikkel *Den første hyttekrise* (2011). Jørgensen undersøker her publiserte rapporter og utredninger for å følge forhandlingsprosessen omkring hva som skulle være tillatt og hva som skulle være forbudt for hytteeiere i de norske fjellene. Det er spennende hvordan begynnelsen av 1960-tallet trekkes frem som et historisk brudd i nordmenns natursyn, hvor oppfatningen av Norge som et land med endeløs natur ble endret. Dette forklares med en stadig økende bilisme og lovfestelsen av allemannsretten i 1957 som førte til en enorm økning i hyttebygging. Jørgensen beskriver hvordan en mente at hyttene ødela naturen, både fysisk og opplevelsesmessig. At det i tillegg ble vektlagt *vakker natur* fremfor

⁷⁰ Berntsen (2011: 136ff, 199ff)

⁷¹ Ibsen (2002: 7ff, 27f, 88ff)

økosystem og samspill vitner om at det norske natursynet skiller seg både fra det moderne- og postmoderne natursynet som tidligere har blitt beskrevet. At endringene trekkes frem som betydningsfulle for opprettelsen av de første nasjonalparkene gjør at Jørgensens studie er et viktig bakteppe å ta med inn i mitt eget arbeid. Løsningen på hyttekrisen var å dele Norges natur inn i en industriell del og en fritidsdel, hvor fritidsdelen videre ble delt inn i en del til bevaring og en del til hyttebygging. Hyttekrisen blir sammenlignet med Garrett Hardins *Allmenningens tragedie* (1968), hvor det i Jørgensens perspektiv var snakk om *hytteeiernes tragedie*.⁷² Det var en utfordring at desto flere som ønsket å oppleve norsk natur, desto større ødeleggelse ville påføres naturen. Jørgensen viderefører på mange måter William Cronons poeng når han trekker disse sammenligningene, der Cronon tidligere i postmodernistisk stil har understreket sitt poeng gjennom å påpeke paradokset at menneskene verner naturen for å oppleve den, men på samme tid nedgraderer naturen i samme øyeblikk som de entrer den.⁷³ Det interessante for min egen analyse er hvordan Jørgensen mener at natursynet endres omkring 1960 og hvordan det i samme øyeblikk oppstår et lignende villmarksideal som det man finner i USA.

Det norske villmarksidealet beskrives likevel ikke som noe nytt og amerikanskinspirert. I boken *Norske naturmytologier* undersøker Nina Witoszek norske nasjonale *memer* med fokus på norsk naturmytologi.⁷⁴ Et *mem* beskrives som en sosial hukommelsesenheter som viderebringer kulturelle minner fra generasjon til generasjon.⁷⁵ I boken reflekterer hun over norsk kulturhistorie fra et mem-perspektiv. Teorien hennes er at *memer* danner grunnlaget for dagens nasjonale oppfattelse av naturen. For min egen studie er det interessant hvordan Witoszek mener den norske nasjonalromantikken på ingen måte var romantisk, men var en videreføring av opplysningstidens fornuft. Dette mener hun gjenspeiler seg i kunsten, hvor de nasjonalromantiske bildene avbilder rasjonelle bønder i en forutsigbar og målbar natur. Hertvigs og Cappelens mystiske og lidende skoger står imidlertid utenfor de nasjonale *memene*.⁷⁶ Witoszek viser her hvordan natursynet på 1800-tallet var forskjellig fra dagens natursyn. Hun beskriver hvordan nasjonalromantikken ble etterfulgt av en mer romantisk periode, hvor naturen ble dyrket som noe norsk og edelt i siste halvdel av 1800-tallet. Witoszek forklarer med dette hvordan *memet* hvor nordmenn forbinder seg med naturen ble dannet. Dette i form av hvordan nordmenn ser på seg selv som rolige, alvorlige og stillferdige,

⁷² Jørgensen (2011: 44)

⁷³ Cronon (1998: 487)

⁷⁴ Hessen (2008: 84f)

⁷⁵ Witoszek (1998: 13f)

⁷⁶ Witoszek (1998: 38)

men samtidig voldsomme og opprørske. Hun påpeker at memner nødvendigvis ikke trenger stemme overens med virkeligheten. Sosiale minner kan også dannes av det som ikke skjedde og alternative veier. Poenget hennes er hvordan det ble dannet et mem hvor nordmenn ble knyttet til naturen.⁷⁷

Dag O. Hessen bygger på mange måter videre på Witoszeks mem-teori i boken *Landskap i endring*. Han viser hvordan effektiv teknologisk utnyttning av naturen endrer landskapet i stadig økende fart. Resultatet blir at mennesket til slutt føler at det er i ferd med å miste noe essensielt og viktig. Savnet etter tidligere tiders landskap forklares som nostalgi.⁷⁸ Selv om Hessen ikke gir noe vitenskapelig bevis eller forklaring for sin teori kan utsagnet likevel plasseres inn i et allerede eksisterende forskningsfelt. Professor i barnestudier Gunilla Halldèn har tidligere vist hvordan barns opplevelse av naturen er knyttet til konkrete plasser, lukter og smaker. Gjennom flere intervjuer av eldre mennesker viser hun hvordan barndomsminner knyttet til natur gir et mer harmonisk og romantisk bilde av naturen sammenlignet med den vitenskapelige debatten omkring naturens utfordringer.⁷⁹ Det er med andre ord forståelig hvordan mennesker kan lengte tilbake til tidligere landskapsformer. Landskapet representerer i så måte ikke bare natur i seg selv, men også en annen tid, livssituasjon og positive minner. Sigmund Hågvar refererer på sin side til det psykologiske vitenskapsfeltet når han viser til begrepet *stedstap*. Begrepet omtaler situasjonen et menneske kommer i når et sted man er glad i går tap. Følelsen kobles videre sammen med tap av *eksistensverdi*, noe Hågvar forklarer å være viten om at et landskap eksisterer og ikke risikerer å gå tapt.⁸⁰

Det finnes altså forskning som forsøker å forklare menneskers lengsel etter tidligere tiders landskap. Forskingen er aktuell for min problemstilling da den gir økt forståelse til hvorfor aktørene i min egen empiri har ønsker og motiver om vern av natur, der de kjemper for fredning av tilsynelatende urørte områder så vel som kulturlandskap.

1.2.7 Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet vist hvordan INON-begrepet representerer én av flere villmarksindikatorer. Hver av dem med sine styrker og svakheter i form av metodiske valg av kriterier og vektlegging av dem. Jeg har også redegjort for de siste tiårs villmarksdebatt, hvor

⁷⁷ Witoszek (1998: 44ff, 53ff)

⁷⁸ Hessen (2016: 19ff, 87ff)

⁷⁹ Halldèn (2014: 139ff)

⁸⁰ Hågvar (2014: 6)

jeg med et postmodernistisk natursyn har vist hvordan debatten omkring begrepenes innhold er av betydning. Dette gjennom eksempler hvor vern av natur lar seg vanskeliggjør grunnet tvetydige definisjoner som ikke samsvarer med de faktiske naturområdene. Forståelsen av villmarksbegrepet og diskusjonen om begrepenes politiske betydning legitimerer på mange måter min egen analyse av INON-begrepet. Forskningen illustrerer med all tydelighet hvordan villmarksindikatorer representerer forskjellige tilnærminger for å måle naturen, og hvordan våre oppfatninger av naturen, definisjoner og nedskrevne lover i stor grad styrer hvilke naturområder som vernes. Videre tydeliggjør debatten begrepenes svakheter gjennom menneskelige abstraksjoner. Denne kunnskapen vil være viktig å kjenne til når jeg skal analysere INON-begrepet og dets slektskapsbegreper.

Jeg har avslutningsvis redegjort for den norske villmarksdebatten og forskning knyttet til opprettelsen av norske nasjonalparker. Det er her vist hvordan Norge bevisst valgte en punktfredningslinje tidlig på 1900-tallet etter forarbeid av en rekke vitenskapsmenn. Fra å være et elitefenomen utviklet naturvernet seg gradvis til å nå ut til det bredere lag av befolkningen. Samtidig som naturvernssaken blomstret i etterkrigstiden har det også etablert seg en norsk identitet som knytter seg til naturen. Kunnskapen denne forskningen trekker frem vil være viktig for å forstå aktørenes begrepsbruk på første halvdel av 1900-tallet, og vil i så måte fungere som et bakteppe for min analyse av begrepene som trekkes frem fra kildematerialet.

Det er i denne delen gjort rede for et knippe tidligere masteravhandlinger. Utvalget masteravhandlinger som omhandler natur, miljø og arealforvaltning er omfattende, noe som innebærer at min presentasjon på langt nær representerer mangfoldet som finnes. Mangfoldet gjør imidlertid at det settes strenge krav til hvilke masteroppgaver som har blitt presentert, hvor relevans til min egen problemstilling har blitt vektlagt. Dette gjør at masteravhandlinger som behandler lignende temaer nødvendigvis ikke er blitt inkludert. Det ble i forbindelse med prosjektet *Inngrepsfrie naturområder som verktøy for arealforvaltning* skrevet tre masteravhandlinger. Disse er ekskludert ettersom de behandler en periode som ligger utenfor min behandlede tidsperiode, samtidig som problemstillingene skiller seg ut i retning hvor INON brukes som verktøy i arealforvaltning. At majoriteten av avhandlingene er skrevet innenfor naturvitenskapelige felter eller økonomiske fag har gjort lignende temaer irrelevante for mitt bruk. Annen forskning har vist seg å være tilpasset eldre måter å kategorisere naturen på. Dette dreier seg i hovedsak om tematikk knyttet til tekniske verktøy og kartlegging.

Det er ei heller redegjort for Naturvernforbundets historie i dette delkapittelet ettersom det ikke er publisert noe enhetlig historisk oversikt om organisasjonen. Hilde Reinertsen og Kristin Asdals prosjekt *Fra naturfredning til klimakamp: Norges Naturvernforbund 1914-2014* er det nærmeste en historisk oversikt som finnes, men er ikke for en oversikt å regne, da publikasjonen er ment som en inspirasjon for bredere forskningsprosjekter.

1.3 Metodikk

For å besvare hvilke behov INON-begrepet skulle oppfylle og hvilke historiske fortolkninger av inngrepsfri natur begrepet baserer seg på vil jeg gjennomføre en begrepshistorisk analyse. Metoden er en analysestrategi med fokus både på det begrepslige og historiske. Helge Jordheim presenterer Reinhart Kosellecks begrepshistorie, Michel Foucaults diskursanalyse og Quentin Skinnes talehandlingsteori som tre metodiske retninger med fokus på både språk og historie, noe som gjør alle metodene aktuelle for min analyse. Jordheim kategoriserer metodene til å befinne seg på et nivå *mellom* språk og historie.⁸¹ Med dette menes at det ikke legges hovedvekt på det språklige eller historiske alene, men at historiske endringer forsøkes forklart ved hjelp av språk. I dette tilfellet ved å analysere begreper. En slik fremgangsmåte vil kunne hjelpe meg til å besvare problemstillingen, da jeg skal analysere hvordan INON-begrepet har endret seg over tid.

Jeg vil i det følgende beskrive de tre retningene innen diskursanalyse og begrepsanalyse som Koselleck, Foucault og Skinner representerer, og hvordan de tre retningene påvirker de metodiske grepene jeg baserer min forskning på.⁸²

1.3.1 Om Foucaults diskursanalyse

En diskurs er for Foucault relasjonene som gjør at vi oppfatter forskjellige tekster og utsagn som tilhørende samme faglige felt. Sagt på en annen måte så inngår en ytring alltid i en større orden, dette som betingelse for at ytringen skal fremstås som meningsfull. Det er denne orden Foucault omtaler som diskurs, altså feltet ytringen hører inn under. Foucault bruker diskursbegrepet til å avgrense et antall utsagn som hører sammen. Diskursanalysens objekt er de konkrete tekstene og utsagnene som språklige fenomener. Jordheim mener metoden er egnet til å fokusere på de historiske strukturene teksten inngår i snarere enn forfatterens og

⁸¹ Jordheim (2001: 126, 134)

⁸² Redegjørelsene bygger i stor grad på Helge Jordheims forståelse av Koselleck, Foucault og Skinner.

tekstens indre budskap. Med andre ord kan diskursanalysen brukes til å lese *utover* fremfor *innover*. Med dette menes at det ikke letes etter bakenforliggende meninger i teksten eller hos forfatter. Metoden er relevant for min studie om INON-begrepet da det handler om å spørre omkring forholdet til andre tekster og hvilken institusjonell ramme den hører til. Det primære i analysen er altså ikke å lete etter bakenforliggende strukturer, men hvordan begrepet henger sammen gjennom ytringer i forskjellige tekster og utsagn.⁸³

Foucaults diskursanalyse handler altså om å lese utover for slik å analysere hvilken diskursiv struktur utsagnene inngår i. *Utsagnet* er i så måte begynnelsen i en diskursanalyse. Et utsagn defineres gjerne som diskursens minste enhet og er verken rent språklig eller materielt, men ligger mellom dem og forener språk og virkelighet. Et utsagn kan med andre ord sies å være det som i dagligspråket kalles påstander og som utspiller seg i tid og rom. Utsagnet er dels knyttet til et bestemt sted og dato, og har dels gyldighet også utenfor en konkret historisk kontekst. Jordheim eksemplifiserer dette gjennom å vise hvordan utsagnet ”jorden er rund” hadde forskjellig betydning før og etter Kopernikus. Han sier at diskursen påstanden inngår i er totalt forandret og at det dermed ikke er snakk om samme utsagn.⁸⁴ Professor i politisk ledelse Niels Åkerstrøm Andersen har tolket hva Foucault legger i det å gjennomføre en diskursanalyse. Her presiseres at en diskursanalyse verken er en tekst- eller strukturanalyse hvor en leter etter intensjoner med utsagnene. Diskursanalyse handler derimot om å analysere utsagnene slik de egentlig er. I dette legges at man ikke skal redusere utsagnene til noe annet enn seg selv, som intensjonen eller meningen med utsagnet. Tolkningen støttes også av andre akademikere.⁸⁵ Historikeren Kristin Asdal er imidlertid ikke enig i dette standpunktet, og påpeker at verken språket eller teksten kan være adskilt den virkelighet vi *egentlig* studerer. Hun sier at teksten i så måte ikke er et hinder for tilgang til det vi skal studere, men snarere en hjelp til forståelse.⁸⁶ Asdal begrunner denne forståelsen i sin lesning av Foucault, og mener diskursbegrepet ikke bare omhandler det språklige, men også det materielle og utenfor-tekstlige.⁸⁷ Dette innebærer at historikeren er nødt til å gjøre valg og tolkninger for å forstå, tross ambisjonen om ikke å redusere utsagnene til noe annet enn seg selv.

Foucaults teorier om diskursanalyse innordnes gjerne i det han omtaler som en vitensarkeologisk- og genealogisk metode. Metodene kan ikke adskilles, noe som innebærer

⁸³ Jordheim (2001: 128, 182, 187f)

⁸⁴ Andersen (1999: 40f); Jordheim (2001: 198, 201); Schaanning (1996)

⁸⁵ Andersen (1999: 41ff); Foucault (1970: 155f); Foucault (1972: 138ff)

⁸⁶ Asdal (2011: 68)

⁸⁷ Asdal (2011: 71)

at en ikke kan gjøre en vitensarkeologisk analyse uten å kombinere den med en genealogisk analyse. Den arkeologiske analysen studerer spredningen av utsagn, der en forsøker å grave frem rester og spor fra diskursen en undersøker fra det Foucault omtaler som et *arkiv*. Dette innebærer at en ikke skal avgrense diskursen på forhånd, men følge utsagnene så bredt som mulig gjennom å samle sammen et arkiv av kilder som inneholder utsagn fra den aktuelle diskursen. Først når arkivet er opparbeidet kan spørsmål stilles omkring det finnes regularitet i den tilsynelatende irregulære spredningen av utsagn.⁸⁸

Andersen mener at en gjennom diskursanalysen må prøve å finne ut hvordan forskjellige utsagn blir til i diskursformasjonen. Med dette menes at man må finne ut når et utsagn aksepteres som et fornuftig utsagn.⁸⁹ Mens den arkeologiske analysen forsøker å finne sammenhenger i spredningen av utsagn gjennom hvordan de inngår i en diskursformasjon søker den genealogiske analysen å oppspore utsagnenes slektskapslinjer. Poenget er ikke å lete etter en rød tråd som skal binde historien sammen eller å finne diskursens begynnelse, men å finne dets manglede grener. Genealogien har på den måten en åpen struktur og det kan ikke på forhånd defineres konkret hva som undersøkes. Man kan ikke alene søke etter hva som synes åpenlyst fra nåtid, men som i vitensarkeologien må man følge beslektede tekster og utsagn og lete i bredden fremfor i dybden.⁹⁰

Som vi har sett er Foucaults diskursanalyse egnet for å analysere INON-begrepets forhold til andre tekster. Det har videre blitt argumenter for at det må anses som legitimt å kontekstualisere utsagnene for slik å undersøke om de representerer kontinuitet eller brudd. Det særegne for Foucaults metode er hans arkeologiske- og genealogiske analyse. I senere tid har det imidlertid oppstått nye metodiske fremgangsmåter. Enkelte av dem har likhetstrekk med Foucaults metodikk. Som vi skal se i det følgende medfører dette en diskusjon omkring hvilke elementer som er mest relevant for min analyse og problemstilling.

1.3.2 Om Kosellecks begrepshistorie

Det finnes på mange måter likheter mellom Kosellecks tilnærming til begrepshistorie og Foucaults diskursanalyse. Formålet med begrepshistorie er å undersøke hvordan begreper oppstår, endres og strekker seg inn mot vår egen tid. Koselleck er ikke interessert i å undersøke begreper for å komme frem til bestemte saksforhold eller intensjoner, men å finne

⁸⁸ Andersen (1999: 47ff, 52); Foucault (1972: 128ff, 233ff); Ulleberg (2007: 69ff)

⁸⁹ Andersen (1999: 48f)

⁹⁰ Beronius (1991: 52)

de erfaringer og teorier som ligger nedfelt i begrepet selv.⁹¹ Med andre ord er det parallellt til hvordan genealogien forsøker å trekke slektskapslinjer fra begrepets opprinnelse frem mot vår egen tids forståelse. Videre er det likheter i form av hvordan både Koselleck og Foucault leser tekster *utover* fremfor å lete etter forfatters og teksters intensjoner og bakenforliggende mening. Begrepshistorien skiller seg imidlertid ut i form av at *begrepet* er analysens objekt til forskjell fra diskursanalysens utsagn. Historien blir lest gjennom begrepene og begrepene gjennom historien.⁹² Målet blir i så måte å analysere begrepenes betydningsforhold, hvordan de er blitt brukt, og hvilke interessekonflikter de hører hjemme i. Begrepene danner på denne måten knutepunkter i nettverket av tekster som undersøkes av historikeren.⁹³

Selve kjernen i analysen er altså å synliggjøre tidserfaringene som ligger nedfelt i dagens begreper. Et begrep er for Koselleck bundet til ord samtidig som det skiller seg fra et ord. Mens et ord blir entydig gjennom fortolkning, forblir et begrep flertydig. Begrepshistorien prøver å sette ord på begrepers flertydighet og forutsetter at begrepene er like mangetydige og forandrelige som den historiske virkeligheten de er en del av.⁹⁴ Begrepsanalysen består av en diakron og synkron analyse. Den diakrone analysen undersøker enkeltbegrepers oppkomst- og endringshistorie, mens den synkronen analysen undersøker det semantiske feltet begrepet inngår i sammen med andre begreper. Analysen omfatter med andre ord enkeltbegrepets dannelse og forandring i den diakrone analysen, mens det er det semantiske feltets forandring som er fokus i den synkronen analysen. På samme måte som diskursanalysens vitensarkeologi og genealogi skal analyseres sammen skal ei heller begrepshistoriens diakrone- og synkronen analyse gjennomføres adskilt.⁹⁵

Et siste moment jeg vil gjøre rede for er hva Koselleck kaller for begrepers *erfaringsrom* og *forventningshorisont*. Begrepsparet er uadskillelig knyttet til hverandre, og antyder at alle begrep har erfaringer og forventninger knyttet til seg. Dette eksemplifiseres gjennom hvordan ordet ”revolusjon” både innehar erfaringer om fortid og tradisjon på den ene siden, og forventninger om håp, visjoner og utopier på den andre siden. Jordheim sier at begrepene på denne måten ”forteller noe om tids- og historieforståelsen til de menneskene som tok i bruk disse begrepene for å sette ord på sin egen samtid”.⁹⁶ Ideen bak begrepsparet er at språket samler opp de erfaringer som har skjedd, men også de erfaringer som skal komme. Dette

⁹¹ Andersen (1999: 67); Jordheim (2001: 162)

⁹² Jordheim (2001: 126)

⁹³ Jordheim (2001: 161, 169f)

⁹⁴ Jordheim (2001: 163)

⁹⁵ Andersen (1999: 67f, 72, 79); Jordheim (2001: 173)

⁹⁶ Jordheim (2001: 136)

momentet er av spesiell interesse for min analyse, da et begreps erfaringsrom og forventningshorisont vil kunne si noe om hvordan begrepets innhold har oppstått og endret seg over tid. Målet med begrepsanalysen er å undersøke hvilke erfaringer som ligger i begrepene gjennom å analysere hvordan de blir brukt i konkrete historiske situasjoner.⁹⁷

Denne delen har vist at det finnes flere likheter mellom Kosellecks begrephistorie og Foucaults diskursanalyse. Koselleck bruker imidlertid andre begreper om sin analyse med sin diakrone- og synkrone analyse. Det interessante for min analyse er imidlertid hvordan *begrepet* settes i fokus og hvordan Koselleck i større grad åpner for kontekstualisering. Også hans begrepspar om begreps erfaringsrom og forventningshorisont egner seg for min analyse, da begrepene forteller noe om den historiske endringen analyseobjektet gjennomgår. I det videre vil det blitt gjort rede for Skinners talehandlingsteori, med en påfølgende utvelgelse og spissing av metodisk fremgangsmåte.

1.3.3 Om Skinners talehandlingsteori

Kjernen i Skinners talehandlingsteori er å finne ut hva forfatteren av en tekst *gjorde* da teksten ble skrevet. Eller som Skinner selv sier: ”*The essence of my method consist in trying to place such texts within such contexts as enable us in turn to identify what their authors were doing in writing them.*”⁹⁸ Teorien bygger på John L. Austins tanker om at språk kan leses som handlinger og har fokus på språkets pragmatikk gjennom forfatters intensjoner og kontekst.⁹⁹ Jeg anser talehandlingsteoriens styrker å være hvordan den stiller nye spørsmål til tekstene og på den måten kan finne ny kunnskap om fortiden. På samme måte som Koselleck og Foucault leser Skinner tekstene utover, hvor han fokuserer på kontekst og tekstens relasjon til andre tekster. Han skiller mellom *motiv* og *intensjon*, hvor motivet ligger hos forfatter, mens intensjonen leses ut av teksten selv. Skinner understreker at talehandlingsteori dermed ikke kan brukes for forklaring, men bare *forståelse*.¹⁰⁰ Samtidig som jeg finner måten å stille nye spørsmål til kildene interessant, stiller jeg meg kritisk til dette området i talehandlingsteorien. Jeg er ikke umiddelbart enig i hvordan Skinner hevder at en kan få kjennskap til intensjonene som ligger bak en forfatters argumenter ved å stille de riktige spørsmålene. Skinner hevder aldri at en kan få kjennskap til forfatters intensjon ved formuleringen av den enkelte setning, men at en kan finne intensjonen bak forfatters

⁹⁷ Andersen(1999: 80f); Jordheim (2001: 136, 154f); Koselleck (2002: 126ff); Koselleck (2004: 169, 176f)

⁹⁸ Skinner (1996: 7)

⁹⁹ Austin (1997: 37, 118ff); Jordheim (2001: 215, 228ff)

¹⁰⁰ Jordheim (2001: 209f, 232f)

argumenter.¹⁰¹ Dette strider mot Foucaults metode, som på sin side ikke ønsker å ta hensyn til forfatters og tekstens indre budskap. Også Jordheim stiller spørsmål om hvorvidt Skinner tøyser Austins begrep for langt, og antyder at det i enkelte kretser vil kunne defineres som positivisme.¹⁰² Hovedårsaken til at jeg velger ikke å bruke Skinners metode i min analyse skyldes imidlertid ikke metodens svakheter, men at den i mine øyne har flere uoverensstemmelser med Kosselecks begrepsanalyse og Foucaults diskursanalytiske metoden. Som nevnt skiller metodene seg fra hverandre i form av hvordan Skinner forholder seg til språkbrukens intensjoner, noe Koselleck og Foucault distanserer seg fra gjennom deres fokus på begivenhet og handling.¹⁰³ Motsetningene kommer tydelig til syne gjennom Skinners uttalelser: ”*I remain unrepentant in my belief that there can be no histories of concepts as such; there can only be histories of their uses in arguments.*”¹⁰⁴ Jordheim stiller seg imidlertid kritisk til dette synspunktet. Han spør om det i det hele tatt er mulig å skrive historie om et begreps anvendelser før en har undersøkt hva begrepet betyr og hvordan betydningene har endret seg.¹⁰⁵ Andersen understreker forskjellene mellom Skinner og Foucault gjennom sin beskrivelse av diskursanalysen: ”*[et utsagn] må ikke reduseres som uttrykk for noget andet end sig selv f.eks.intentionen med utsagnet, konteksten for utsagnet, interessen med utsagnet, [eller] meningen med utsagnet*”.¹⁰⁶ Jeg finner fortsatt deler av talehandlingsteorien spennende, men grunnet oppgavens rammer og uoverensstemmelsene med Kosellecks og Foucaults metoder velger jeg bort talehandlingsteorien i min analyse.

1.4 Fremgangsmåte og oppgavens oppbygning

Jeg vil i det neste delkapittelet gjøre rede for min fremgangsmåte basert på den metodiske teorien som ble fremstilt i forrige delkapittel. Avslutningsvis vil jeg gå metoden nærmere i sømmene og vurdere metodens svakheter.

1.4.1 Analysens metodiske fremgangsmåte

Etter redegjørelsen for den metodiske teorien står jeg igjen med Kosellecks begrepshistorie og Foucaults diskursanalyse. De to metodene har flere likheter. Paradoksalt er det likhetene som gjør det vanskelig å kombinere metodene. Mens Koselleck taler for en diakron- og synkron

¹⁰¹ Skinner (2000a: 86)

¹⁰² Jordheim (2001:231)

¹⁰³ Jordheim (2001: 133f, 215)

¹⁰⁴ Skinner (2000b: 283)

¹⁰⁵ Jordheim (2001: 223)

¹⁰⁶ Andersen (1999: 44)

analyse, taler Foucault for en arkeologisk- og genealogisk analyse. Metodene har mange likheter, og en kombinasjon kan føre til at jeg gjennomfører den samme analysen to ganger, men med forforskjellige navn. Jeg finner det derfor nødvendig å fokusere på forskjellene når jeg skal velge min metodiske fremgangsmåte. Slik jeg tolker metodene ligger forskjellen i hvordan Koselleck studerer *begrepet*, noe som i større grad passer mitt analyseobjekt. Videre tolker jeg begrephistorien i større grad som åpen for kontekstualisering, hvor det klarere understrekes viktigheten av å studere begrepets funksjon, bruk og rolle i en argumentasjonskontekst. Forskjellene gjør at jeg velger bort deler av Foucaults metodikk i analysen av begrepene. Jeg vil dermed gjennomføre en synkron- og diakron begrepsanalyse. Kosellecks diakrone analyses fokus på begrepenes endringsprosess, samt aktørenes erfaringsrom og forventningshorisont, har vært viktig for mitt valg av en begrephistorisk analyse. Sistnevnte begrepspar oppsummerer på mange måter kjernen i min analyse, nemlig *endringer* i begrepene.

Den empiriske delen i min masteravhandling vil bestå av tre kapitler som behandler tre perioder; 1900-1944, 1945-1974 og 1975-1995. Hvert kapittel vil være todelt. Første del vil bestå av en synkron- og diakron begrepsanalyse, etterfulgt av en oppsummerende del hvor begrepets erfaringsrom og forventningshorisont analyseres.¹⁰⁷

Periodiseringen er gjort ut fra subjektive valg tatt på bakgrunn av min lesning av litteratur og kildematerial. Analysen starter i 1900 ettersom Inge Selås har vist hvordan det på begynnelsen av århundret startet en gryende fredningsånd. Jeg har i tillegg selv sporet enkelte slektskapsbegreper tilbake til denne tiden.¹⁰⁸ Tiden før og etter andre verdenskrig blir valgt å behandles som to separate perioder. Dette på bakgrunn av aktørenes endring i natursyn, noe som kan spores i Naturvernforbundets årsmeldinger. Med NOU-ene om Hardangervidda i 1974 kunne en ny endring spores, denne gangen i selve begrepsbruken der begrepet *kvalifisert villmark* for første gang ble brukt. Begrepet representerte på mange måter en vitenskapelig tilnærming til begrepsbruken omkring naturfredning og skulle prege tiden frem til INON-begrepet ble etablert i 1995. Jeg har derfor valgt å sette et tidsskille ved dette begrepet og behandler 1975-1995 som en egen periode. Jeg velger å avslutte min analyse ved INON-begrepets opprettelse ettersom min problemstilling ikke tar for seg begrepets bruksområde. INON-begrepets anvendelse og bruk er i så måte en analyse for seg selv og vil ikke bli behandlet i denne undersøkelsen.

¹⁰⁷ Se vedlegg 1 for en forenklet oversikt over begrepenes utvikling fra 1900-1995 i mitt kildemateriale.

¹⁰⁸ Selås (1996)

Det understrekes hvordan periodisering alltid vil være subjektive valg som påvirker både leser og analysen i seg selv. Med dette menes hvordan fortellingens start og slutt påvirker innholdet, og hvordan de kan forsterke leserens inntrykk av kontinuitet og brudd. På den andre siden forenkler periodiseringen analysens innhold. Dette gjennom oversiktighet og der mine egne oppdagelser tydeliggjøres gjennom periodenes start og slutt.¹⁰⁹

Mens begrepsanalysen baseres på Kosellecks metodiske fremgangsmåte vil jeg starte mitt arbeid med å opparbeide meg et arkiv etter inspirasjon fra Foucaults diskursanalyse. INON-begrepet vil her følges i bredden og danne et grunnlag av kilder som senere vil bli analysert. Opparbeidelsen av arkivet vil på mange måter være en kombinasjon med Kosellecks synkrone analyse, hvor jeg følger INON-begrepets slektskapsbegreper som jeg kommer over i litteratur og kildematerial. Det ferdig selekterte arkivet vil være utgangspunkt for min diakrone analyse. Der vil jeg studere hvordan begrepene blir brukt og hvilke interessekonflikter de inngår i. Det er begrepenes bruk og endringer over tid som gjør min analyse til en historisk analyse fremfor en analyse av begrepenes språklige sider. Min tilnærming har med dette likheter med en av Kristin Asdals fremgangsmåter, hvor hun ser an det tekstlige i relasjon med virkeligheten hun studerer.¹¹⁰ Jeg har i det hele fått mye inspirasjon fra Asdals behandling av naturpolitisk historie. I *Politikkens natur – naturens politikk* fører Asdal videre debatten jeg behandlet i kapittel 1.2 om politikkenes rolle i naturvernssaker. Hun har spesielt fokus på begreper. Hun mener at begrepshistorie kan være en måte å forstå historiske endringer på: ”Egentlig er det ganske opplagt at begrepene vi bruker for å navngi saker og fenomener, er vesentlige for hvordan selve saken forstås.”¹¹¹ Boken behandler to historiske begivenheter, henholdsvis forurensningssakene i Årdal og Sunndal. Der følges de forskjellige partene i saken gjennom begreps- og tekstanalyse. Asdal behandler sammenhengen mellom politikk og vitenskap og hvordan dette påvirker politikktutforming. Dette kaller hun *politiske teknologier*. Hun oppsummerer selv bokens hensikt når hun ”ønsker å vise hvordan natursaker er blitt formet historisk, gjennom tekniske, administrative og vitenskapelige praksiser og sammenhenger.”¹¹² Asdal behandler med andre ord et annet miljøhistorisk felt enn meg, noe som gjør at min inspirasjon er rent metodisk.

I en analyse hvor jeg studerer aktørers begrepsbruk vil også mine egne begreper være av betydning for leserens tolkning. Med dette menes hvordan begreper som *inngrep* og *urørt*

¹⁰⁹ Cronon (1998: 1367ff); White (1973: 426ff)

¹¹⁰ Asdal (2011: 68)

¹¹¹ Asdal (2011: 63)

¹¹² Asdal (2011: 13, 16)

ikke er ord som beskriver en naturtilstand, men begreper med ladet innhold som i like stor grad beskriver brukerens holdninger. Et begrep som *inngrep* kan like gjerne byttes ut med *forandring* eller *endring*, der alle begrepene omtaler samme fenomen hvor naturens tilstand har gått fra et stadium til et annet. Den språklige vendingen har gjort flere historikere bevisste på ord og begrepers virkning i språket.¹¹³ *Inngrep* vil i dette tilfellet være en nedgradering av naturen, ikke ulikt modernistenes syn på menneskelig inngrep i naturen. Begrepsbruk som *forandring* eller *endring* vil på den andre siden antyde en mer nøytral holdning, ikke ulikt Richard Whites natursyn som tidligere ble presentert.¹¹⁴ Tross mitt postmodernistiske ståsted vil jeg bruke begrepet *inngrep* i min analyse. Valget gjøres på bakgrunn av aktørenes gjennomførte bruk av begrepet, og hvordan begrepet i flere situasjoner også utenfor miljøvern brukes i situasjoner hvor mennesker blander seg inn i en annen sfære eller andres områder. Min bruk av *inngrep* antyder dermed ikke en nedgradering av naturen, men menneskelig påvirkning av naturen enten endringene tolkes som positive, negative eller nøytrale. På samme måte som *inngrep* er også *urørt* er ladet begrep hvor min begrepsbruk vil skille seg fra aktørenes. Min bruk av *urørt*begrepet antyder ikke at naturen er upåvirket, da mitt postmodernistiske natursyn gjør at jeg ser på all natur mer eller mindre som påvirket av mennesker. Min bruk av *urørt*begrepet betegner i denne besvarelsen natur som ikke er direkte påvirket av mennesker. For å skille mine egne begreper fra aktørenes vil aktørenes begreper settes i kursiv gjennom hele analysen. Dette for å illustrere at de er aktørenes egne begrep, altså analysens objekter, og at de dermed har et bredere innhold enn vanlige ord. Begreper som ikke står i kursiv er mine egne med et innhold tilhørende mitt postmodernistiske natursyn.

1.4.2 Om metodens svakheter

Det finnes flere svakheter ved oppgavens metodikk. På samme måte som det oppstår et meningstap mellom kildene og leseren som følge av at teksten og leseren befinner seg i hvert sitt tankeunivers, vil det forekomme et meningstap mellom meg og den metodiske teorien.¹¹⁵ Med andre ord stilles jeg ovenfor de samme utfordringene i min lesning av Koselleck og Foucault som når jeg analyserer mitt eget kildematerial. Det kan derfor være vanskelig å forstå fullt ut hva forfatter mener. Det vil med andre ord være en svakhet i min metodikk at

¹¹³ Price (2013: 85); Sandmo (2015: 166ff, 181ff)

¹¹⁴ For mer om miljøhistorikerens bruk av ladete ord og begreper se Jakobsson (2008) *Narratives about the River and the Dam. Some Reflections on how Historians Perceive the Harnessed River*.

¹¹⁵ Jordheim (2001: 144); Ohman Nilsen (2001: 25)

jeg ikke kan være sikker på i hvilken grad jeg har forstått tankene og fremgangsmåten i metodikken jeg bruker fullt ut. Denne utfordring gjelder ikke bare for denne analysen. Det er en utbredt utfordring hvordan teoretikere som Foucault blir lest svært forskjellig. Det er flere ganger blitt stilt spørsmål om hvorvidt enkelte teorier lar seg generalisere.¹¹⁶ Med andre ord kan det være at min metodikk ikke var ment å brukes slik den vil bli brukt i min analyse. Jordheim stiller spørsmål om hvorvidt Foucaults forfatterskap kan sies å være ensrettet, eller om hans begrep har endret innhold over tid.¹¹⁷ Andersen kritiserer på sin side Koselleck ved å hevde at verken definisjonen av semantisk felt eller dens analytiske strategi er spesielt velutviklet. At det ikke finnes en enhetlig lesning av teoretikerne, kombinert med metodikkens svakheter, gjør at jeg må være bevisst dens styrker og svakheter når jeg skal trekke slutninger ut fra min analyse av kildematerialet. Det er dermed nødvendig å presisere at metodikken er et valg med konsekvenser, hvor andre valg kan lede til andre resultater.

Også språket representerer svakheter, der språklige grep påvirker publikums forståelse av historien som fortelles. Med dette menes hvordan narrative grep som inndeling, utvelgelse og ordvalg er avgjørende for lesers forståelse. Kjeldstadli beskriver fire faser i en historikers prosess: Historien som har vært, levningene som er igjen, bildet historikeren skaper, og til slutt den publiserte historien.¹¹⁸ Den publiserte historien vil med andre ord være en språklig forenkling av forfatters forståelse av fortiden, hvor språket aldri kan beskrive virkeligheten fullt ut.¹¹⁹ Historiker Peter Munz mener at alle historikere i en viss grad er eventyrforteller i form av historikers narrative valg. Hendelser og viktige poeng settes nødvendigvis ikke i kronologisk rekkefølge, men i en strategisk og bevisst narrativ rekkefølge.¹²⁰ Med dette menes hvordan historien skrives på bakgrunn av kildene, hvor både tolkningen av kildene og historikers presentasjon representerer svakheter. Idéhistoriker Beverley Southgate omtaler dette som et spill med fortiden. Målet er å lage mening ut fra kildene vi har til rådighet. Kildene i seg selv er verdiløse, og det er opp til historikeren å gi dem mening. Spillet beskrives som uendelig, ettersom vi stadig får nye kilder og jevnlig skifter posisjoner og perspektiver.¹²¹ Dette fører oss tilbake til Kjeldstadli, som omtaler to posisjoner til historieskriving: Historikere som *rekonstruerer* fortiden og historikere som *konstruerer* fortiden. Han beskriver problematikken med at mennesker i fortiden har levd under andre

¹¹⁶ Andersen (1999: 29f)

¹¹⁷ Jordheim (2001: 181)

¹¹⁸ Kjeldstadli (2010: 36ff, 290)

¹¹⁹ Dening (2013: 10)

¹²⁰ Munz (2013: 142)

¹²¹ Southgate (2013: 153)

forutsetninger og dermed her hatt andre tenkemåter enn oss, noe som øker faren for å tolke kilder ut fra dagens samfunn.¹²² Dette er momenter som er viktige å ta med seg i en analyse som studerer endringer i begreper og natursyn over en periode på nesten hundre år. Jeg vil med dette understreke hvordan min analyse av INON-begrepet i så måte er en konstruksjon av fortida og representerer én av flere mulige forklaringer.

1.5 Kildematerial

Jeg vil i denne delen gjøre rede for valget av kildematerial, der både arbeidsprosessen og analysen av kildene forklares. Det gjøres også en vurdering av kildematerialets begrensninger og hvordan dette påvirker analysens forskningsresultater.

1.5.1 Utvelgelse av kildematerial

Jeg har tidligere gjort rede for min metodiske inspirasjon fra Kristin Asdal. Asdal gjør klare utvalg av kildematerial i hver sak hun undersøker. Eksempelvis velger hun i analysen av forurensningssakene i Årdal og Sunndal å analysere politiske dokumenter fra partene i saken. En lignende utvelgelse vil være nødvendig også i min analyse. Jeg har valgt å fokusere på et utvalg politiske dokumenter og Naturvernforbundets årsmeldinger og tidsskrift *Norsk Natur*. Politiske dokumenter er et vidt begrep som favner om langt flere dokumenter enn hva jeg har kapasitet til å analysere. Jeg presiserer med dette hvordan de politiske dokumentene jeg vil analysere begrenses til stortingsforhandlinger, NOU-er og statlige rapporter hvor INONs beslektede begreper kan spores tilbake til.

Naturvernforbundet er av betydning i form av å være landets eldste miljøorganisasjon og hvordan jeg ved hjelp av årsmeldingene kan lete etter beslektede begrep helt tilbake til 1910-tallet. Organisasjonen er trukket frem som miljøorganisasjonen som i størst grad har samarbeidet med de statlige organene og på den måten har utøvd betydelig innflytelse i norsk frednings- og miljøpolitikk.¹²³ At Berntsen har basert deler av sin fortelling om Norges naturvernshistorie på enkelte av Naturvernforbundets årsmeldinger bidrar også til at jeg velger å analysere forbundets begrepsbruk. Organisasjonen trekkes videre frem som stedet hvor det meste av naturfredningsarbeidet foregikk i årene etter Naturvernforbundets

¹²² Kjeldstadli (2010: 39ff)

¹²³ Reinertsen og Asdal (2010: 9f); Berntsen (2010: 287f). Se også Grendstad m.fl. (2006: 9, 14ff) *Unique Environmentalism. A Comparative Perspective* som trekker frem organisasjoners statlige samarbeid som noe unikt norsk.

opprettelse.¹²⁴ Årsmeldingene er imidlertid små og lite omfattende fra midten av 1960-tallet. De er heller ikke digitalt tilgjengelig etter 1979. Jeg velger derfor å analysere publikasjonen *Norsk Natur* som ble etablert i 1965 og utgitt fire-seks ganger årlig. Publikasjonene følges frem til analyseperiodens slutt i 1995.¹²⁵

At jeg bruker Foucaults fremgangsmåte og følger slektskapsbegrepene i bredden gjør at kildematerialet også vil bestå av enkeltstående kilder. Disse kildene er av mindre omfang sammenlignet med de politiske dokumentene og Naturvernforbundets publikasjoner, men blir likevel tatt med da tekstene både har blitt trukket frem i litteratur og samtidig gir begrepsanalysen ekstra troverdighet i form av et bredere kildegrunnlag. For et enda bredere kildegrunnlag har det vært vurdert å avlegge et besøk ved Riksarkivet, Stortingsbiblioteket og Miljøverndepartementets arkiv. Jeg har imidlertid valgt ikke å besøke noen av arkivene ettersom jeg i arbeidsprosessen har tatt standpunkt til at kildematerialet jeg vil baserer meg på er stort nok til å se et mønster i begrepsbruken.

Valget av kildematerial gir meg et bredt spekter å analysere ut fra. Materialet dekker både den politiske debatten gjennom stortingsforhandlingene, NOU-er og rapporter, samt fredningsprosessen gjennom Norges eldste naturvernsorganisasjon. Ved første øyekast er det fort gjort å tenke at de offentlige rapportene og utredningene danner kildematerialets objektive synspunkt. Det er imidlertid viktig å gjennomføre en kildegranskning på samtlige kilder som brukes.¹²⁶ Den største forskjellen på de politiske dokumentene og Naturvernforbundets publikasjoner er graden av offentlighet. Mens de politiske dokumentene alle er offentlige og publisert på vegne av staten, er Naturvernforbundets publikasjoner trykket av en privat organisasjon på vegne av organisasjonens medlemmer. Asdal mener at politiske dokumenter er formelle og representerer en grad av objektivitet gjennom sin skrivemåte og mandat. I denne forbindelse er det viktig å påpeke at også NOU-er og andre statlige rapporter er skrevet av aktører med politiske hensikter og mål.¹²⁷ Det samme må sies om Naturvernforbundets publikasjoner som er skrevet av flere aktører som har et mål om å verne om naturens verdier. Med andre ord er begge hovedkildene verdiladede kilder. De politiske dokumentene må derfor leses med samme grad av kildekritikk som Naturvernforbundets publikasjoner. På den andre siden er det ikke aktørenes motiver som er

¹²⁴ Berntsen (2011: 108)

¹²⁵ Tidsskriftet ble avløst av *Natur & Miljø* i 1989. For mer om hvordan kildene har blitt analysert se kapittel 1.5.2.

¹²⁶ Kjeldstadli (2010: 169, 175ff)

¹²⁷ Asdal m.fl. (2008: 113ff)

av interesse for min analyse, men begrepene og aktørenes opplevelse av situasjonene. Det er altså språket og konteksten språket inngår i som skal analyseres, noe som skiller min tilnærming til kildene fra andre metodiske fremgangsmåter.

Analysens kildematerial er hentet fra internett. Stortingsforhandlingene er hentet fra utvalget som finnes digitalisert fra Stortingets nettsider fra perioden 1814-2005. Gjennom søkemotorens avgrensningmuligheter har jeg forholdt meg til søkefunksjonen ”stikkord og tema”. Der har jeg søkt etter tema knyttet til *naturvern*, *naturferdning* og *nasjonalpark*. Søkemotoren har gjennom søkefasen hjulpet til med å finne relaterte saker og søkeord, deriblant temaer knyttet til søkeordene *miljøvern*, *nasjonalpark* og *natur- og miljøvern*. Dette har bidratt til å gi meg et bredt utvalg av stortingsforhandlinger knyttet til naturvern i perioden. Naturvernforbundets årsrapporter og publikasjoner er hentet fra organisasjonens nettsider. Tidsskriftene *Norsk Natur* og *Natur og Miljø* ligger begge i Naturvernforbundets digitale arkiv på organisasjonens nettsider. Analysens øvrige kilder er funnet gjennom referanser fra litteratur som jeg har hentet gjennom bibliotek eller internett. Dette gjelder NOU-er, stortingsmeldinger og utvalgte artikler.

1.5.2 Om kildeutvalgets begrensninger

Kildematerialets begrensninger vil kunne påvirke resultatet av forskningen min, både i form av kildeutvalg og begreper. Med dette menes hvordan kildematerialet er gjort ut fra bevisste valg, hvor en liten del analyseres mens majoriteten av kilder utelates. Dette gjør at jeg ikke kan generalisere eller si noe om begrepsbruken i perioden under ett, men kun i de analyserte kildene. Videre vil det totale bildet også i kildeutvalget være mangelfullt, da flere beslektede begreper vil utelates i tilfeller hvor de opptrer enkeltvis. Dette ettersom de vil være vanskelige å kontekstualisere alene. Jeg kan med andre ord bare si noe om de utvalgte begrepene i de utvalgte kildene jeg analyserer. Det samme gjelder i tilfeller hvor det samme begrepet opptrer med forskjellig innhold, hvor jeg i slike situasjoner må vektlegge begrepsbruken som går igjen fremfor bruken som skiller seg ut.

Også min lesning av kildematerialet er gjort på bakgrunn av bevisste valg og medfører begrensninger. For å komme gjennom et stort kildematerial har jeg valgt bort deler som omhandler dyr, vassdrag eller energispørsmål. Valget er gjort på erfaringer fra deler av kildematerialet, hvor disse temaene ikke var til hjelp med å besvare problemstillingen. Jeg har med andre ord fokusert på naturområder på land, hvor det i hovedsak har handlet om vern av

skog, vidder og fjellandskap.¹²⁸ Kildematerialet har videre blitt lest ved hjelp av lesestrategier. Tekstene har i første omgang blitt skimlest, der relevante deler har blitt nærlest. Interessante deler har videre blitt lest og analysert flere ganger. Digitaliserte kilder har blitt bladd gjennom på leting etter aktuelle temaer. Begreper har blitt sporet opp gjennom digitale søkefunksjoner i dokumenter hvor dette har vært mulig. Dette gjelder NOU-er og tidsskriftene *Norsk Natur* og *Natur & Miljø*. Søkefunksjonene hvor en kan søke etter enkeltord representerer både styrker og svakheter. Mens en skimlesing av kildematerialet medfører at jeg ikke vil fange opp samtlige begreper i tekstene vil jeg kunne behandle et større kildematerial ved hjelp av en digital søkemotor og samtidig fange opp flere begreper. Søkefunksjonens svakheter er i form av hvordan den ikke alltid klarer å fange opp samtlige ord det søkes etter, hovedsakelig fordi majoriteten av mine kilder er publisert material som senere er digitalisert. Igjen gjør jeg et valg der eg vurderer fordelene ved en digital søkefunksjon å være større enn ulempene.

¹²⁸ Reinertsen og Asdal (2010: 9) kaller dette for *klassisk naturvern*.

Kapittel 2: Villmarkstanken i naturvernets pionertid (1900-1944)

Flere aktører som har omtalt INON-begrepet virker å være enige om at begrepet stammer fra Magne Bruun og Egil Gabrielsens artikkel *Landskapskvalitet og arealdisponering* fra 1970. Andre mener begrepet oppstod fra ”det store intet” på 1970-tallet, eller som en videreutvikling fra de offentlige utredningene fra 1970- og 1980-tallet.¹²⁹ Jeg vil imidlertid hevde at en slik påstand overser begrepets historiske side, der nye begreper bygger på gamle, og begreper endrer både innhold og form over tid.¹³⁰ Derfor trekker jeg i dette første empiriske kapittelet linjene tilbake til begynnelsen av 1900-tallet og det begynnende arbeidet med en norsk naturvernslov for å lete etter slektskapsbegrep til INON-begrepet. Jeg håper med dette å kunne vise arven og røttene til INON-begrepet.

2.1 Bruken av begreper

2.1.1 Begrepsbruket i politiske dokumenter

Det finnes få relevante politiske dokumenter i tidsrommet før andre verdenskrig som benytter seg av beslektede villmarksbegreper. Det er dermed stortingsforhandlingene fra 1910 og 1916 som inneholder flest. Begreper som *vill*, *urørt* og *opprinnelig* ble alle brukt. Det er vanskelig å si mye om stortingsforhandlingenes begrepsbruk over tid ettersom de to forhandlingene er av beskjeden størrelse og forekommer nær hverandre i tid.

Urørt natur er begrepet som nevnes flest ganger i stortingsforhandlingene, og brukes i forbindelse med opprettelsen av Norges første naturvernslov. I 1910-forhandlingene brukes begrepet åtte ganger hvor det fremheves at områder enten må bevares eller beholdes *urørt*.¹³¹ Ut fra konteksten tolker jeg det omtalte innholdet å antyde at naturen ikke er direkte påvirket av mennesket. *Opprinnelig natur* er vanskeligere å vurdere. Begrepet opptrer sjeldnere og uten nærmere forklaring. Dette tvinger meg til å tolke og kontekstualisere begrepsbruken. I to tilfeller blir begrepet brukt til å advare mot *ødeleggelse av opprinnelig natur*.¹³² Utfordringen med å tolke kan illustreres med at begrepet senere i samme avsnitt kan tolkes forskjellig. Der sier samme forfatter at det finnes ”*eksempler paa, hvorledes hele distrikter ved avskogning har mistet sin oprindelige karakter [...]*”. I dette eksempelet skiller begrepsbruken seg ut i

¹²⁹ Hjeljord (2009); Kiær (2009); Skjeggedal og Arnesen (2005: 3); Skjeggedal m.fl. (2005: xi)

¹³⁰ Jordheim (2001: 163)

¹³¹ Stortingsforhandlinger: Indst. S. XXIII A (1910: 11); Indst. O. nr. 70 (1910: 102ff); Ot. Prp. Nr. 18 (1910a: 2f)

¹³² Stortingsforhandlinger: Indst. O. nr. 70 (1910: 103); Ot. Prp. nr. 18 (1910b: 12)

form av hvordan *opprinnelig* brukes om henholdsvis natur og karakter. Begge tilfellene omtaler natur, men vil med et moderne blikk omtale forskjellige sider ved den. Mens *opprinnelig natur* i moderne diskurs antyder at naturen er urørt av mennesker så antyder begrepet *opprinnelig karakter* at naturen tilsynelatende *ser* urørt ut, men at den i realiteten kan være påvirket av menneskelige inngrep. Det biologiske selskap hadde også fått sin mening i saken og viser ytterligere en måte å bruke begrepet:

”Det Biologiske Selskap antar, at det ikke alene er enkelte sjeldnere arter av planter og dyr, som kan komme til at maatte fredes, hvis de ikke skal bli utryddet; kanskje endnu viktigere vil det være, at der blir adgang til at frede i sin oprindelige form og beskytte mot kulturens paavirkning strækninger med karakteristisk natur, saa at plante- og dyrelivet i sin helet paa saadanne steder kan bevares i uberørt stand.”¹³³

Det biologiske selskaps begrepsbruk er utfordrende å tolke ettersom det både skiller seg ut og samtidig bygger bro mellom begrepene *opprinnelig* og *urørt*. Bruken skiller seg ut i hvordan det er snakk om *opprinnelig form*, et begrep jeg tidligere ikke har møtt i mitt kildematerial. *Opprinnelig form* er uklart gjennom hvordan det både kan henvise til hvordan naturen ser ut, men også til naturen som helhet. På den andre siden bygger begrepet videre på begrepsbruken som allerede er påvist og knyttes opp mot urørtbegrepet. Begrepsbruken er ikke ulik bruken som senere vil bli analysert i Naturvernforbundets publikasjoner. Kanskje er det derfor ikke motstridende begrepsbruk når det i stortingsforhandlingene sies at Naturvernforbundets viktigste oppgave er å bevare den opprinnelige naturen, men hvor vi snart skal se at Naturvernforbundet i større grad uttaler et ønske om å verne om de *urørte områdene*.¹³⁴ Hva som gjør tolkningen utfordrende er hvordan begrepene brukes av flere aktører der hver aktørs bruk ikke harmonerer med andres bruk. Som tidligere nevnt er det dette som skiller begreper fra ord, med sine flytende betydninger.¹³⁵

Stortingsforhandlingene er i perioden den eneste kilden hvor jeg finner bruk av begrepet *vill*. At det forekommer nettopp her henger trolig sammen med det nevnte lovutkastet som sier at kongen kan bestemme fredning av naturforekomster ”naar det ansees nødvendig for at beskytte vilde plante- og dyrearter [...]”¹³⁶ Begrepet er interessant å følge, da det kan tenkes at det moderne villmarksbegrepet kan bygge på fortidens bruk av begrepene *vill* og *vill mark*.

¹³³ Stortingsforhandlinger: Ot. Prp. Nr. 18 (1910a: 2)

¹³⁴ Stortingsforhandlinger: Indst. O. nr. 72 (1916: 107)

¹³⁵ Jordheim (2001: 163)

¹³⁶ Stortingsforhandlinger: Ot. Prp. nr. 18 (1910b: 6)

Som i flere tidligere tilfeller utdypes ikke begrepsbruken, dette til tross for at begrepet opptrer i det som senere ble vedtatt og håndhevet som norsk lov. Igjen fører dette til at jeg må gjøre egne tolkninger basert på diskursen begrepet inngår i, noe jeg skal gjøre i to eksempler. I det første eksempelet sies det at alle dyre- og plantearter som lever i *vill tilstand* er umistelige for vitenskapen.¹³⁷ Begrepet *vill tilstand* er vanskelig å tolke ettersom det ikke gis noen videre indikasjoner på hva det innebærer. Jeg legger imidlertid merke til at begrepet brukes ikke ulikt fra hvordan det opptrer i den vedtatte Naturvernloven av 1910. I det andre eksempelet brukes begrepet i en annen sammenheng:

”Landskaperne forandrer litt efter litt karakter, en række forskjellige dyre- og plantearter utryddes, skoger hugges, klipper bortmineres og aker og eng breder sig, hvor det før var vild mark.”¹³⁸

Begrepet skiller seg noe ut, da det er snakk om *vill mark* fremfor å *vokse vilt*. Jeg tolker det i retning at vegetasjon som vokser i *vill mark* må anses for å *vokse vilt*. Begrepet brukes nærmest som antonym til kulturlandskap og menneskelig påvirkning i naturen. Å *vokse vilt* kan dermed tolkes til å bety å *vokse i urørt natur*, og vil i så måte være tilknyttet både urørt- og villmarksbegrepet. Begrepet *vill mark* kan tenkes å ha blitt brukt som motsetningen til dyrket mark, noe som vil forsterke tolkningen.

Om en ser begrepsbruken i et større perspektiv er det mulig å spore en gryende dikotomi mellom industri og natur. Utviklingen er ikke ulik motsetningen som vokste frem i USA mot slutten av 1800-tallet, hvor en verdsettelse av villmarken startet i byene blant eliter for deretter gradvis å spre seg til et større lag av befolkningen. Årsaken var den endelige temmingen av den Ville Vesten, noe som fremkallet sentimentale følelser hos flere amerikanere. For gruppen Roderick Nash omtaler som romantikere ble primitivisme et nøkkelord, og tanker om å frede noen av de gjenværende villmarksområdene ble fremmet. For dem som levde av naturen var en slik tanke imidlertid absurd.¹³⁹

De sammen tankene kan spores også i Norge, hvor Naturvernforbundet fikk lite støtte den første tiden. Berntsen forklarer dette med arbeidsløshet og dårlige kår. Det var viktigere å bedre sin stilling sosialt og økonomisk fremfor å verne natur. Natur var det jo nok av!¹⁴⁰ Som

¹³⁷ Stortingsforhandlinger: Ot. Prp. Nr. 18 (1910a: 2)

¹³⁸ Stortingsforhandlinger: Indst. O. nr. 70 (1910: 102)

¹³⁹ Nash (2001: 44ff, 96)

¹⁴⁰ Berntsen (2011: 55, 108)

vi skal se i neste del av kapittelet ga dette vanskelige arbeidskår for Naturvernforbundet de første årene.

2.1.2 Begrepsbruket i Naturvernforbundets publikasjoner

Naturvernforbundet ble grunnlagt i 1914 og har siden 1916 publisert en nasjonal årsrapport bestående av nasjonale naturvernssaker og informasjon om de lokale kretsenes arbeid.¹⁴¹ Forbundet var de første årene en organisasjon ledet av samfunnets elite snarere enn en representasjon av den bredere befolkning. Dette henger sammen med at arbeidet vanligvis ble ledet av naturforskere, embetsmenn og offiserer, kombinert med snever sosial rekruttering.¹⁴² De første rapportene er lite omfattende både i innhold og geografisk spredning. Forbundet omtaler selv den økonomiske utfordrende situasjonen og vanskeligheten med å verve medlemmer. Som vi skal se i delkapittelet inneholder rapportene færre beslektede begrep enn først antatt. Begreper som *opprinnelig*- og *uberørt natur* dukker enkeltvis opp mellom 1920-1926. Deretter må en se helt til slutten av perioden for å finne neste gang et beslektet begrep benyttes i foreningens årsrapporter. Fra 1939-1945 brukes beslektede begrep som *uberørt* og *opprinnelig* hyppigere. Begrepet *villmark* dukker opp for første gang i mitt kildematerial, men i en helt annen kontekst.

Den første bruken av et beslektet INON-begrep finner vi i NNVs årsrapport fra 1920. Der forklares begrepene naturpark og nasjonalpark på denne måten:

”En naturpark eller nationalpark er et stykke oprindelig natur som faar lov til at fremdeles at bevare sit uberørte præg, og hvor man ikke faar lov til at ødelægge dette paa nogensomhelst maate.”¹⁴³

Begrepsbruken *opprinnelig* og *uberørt* er tvetydige ut fra sammenhengen begrepene brukes i. *Urørt* kan henholdsvis brukes til å beskrive noe å være i urørt tilstand eller i sin opprinnelige tilstand. Opprinnelige på sin side kan brukes om det som var aller først. Som begrepsforklaringene illustrerer vil en ut fra dagens forståelse av begrepene kunne omtale dem som synonyme ut fra diskursen de brukes i. Utfordringen er å undersøke på hvilke måter begrepene ble brukt i samtiden, for slik å kunne si noe om forholdet mellom dem og i hvilken grad begrepene har slektskap til dagens villmarksbegrep.

¹⁴¹ Naturvernforbundet vil heretter omtales som NNV.

¹⁴² Berntsen (2011: 108); Ibsen (1997: 190)

¹⁴³ Naturfredning i Norge (1920: 10)

Begrepet *opprinnelig* brukes i 1921-rapporten om en *opprinnelig eng* som motsats til fabrikkene og deres ødeleggelse av engen de ligger på. I denne sammenhengen brukes begrepet i større grad for å illustrere at engen er *urørt* heller enn original. *Opprinnelig* brukes kun denne ene gangen på 1920-tallet, noe som gjør det vanskelig å vurdere hva som legges i begrepet. *Urørt* brukes oftere, men med store tidssprik. Første gang begrepet brukes i NNVs rapporter er i 1920. Der brukes det på mange som begrepet *opprinnelig* ble gjort året etter. *Uberørt* brukes som motsats til industri og kultur, og det oppfordres til å bevare områder som fortsatt finnes i *urørt* tilstand.¹⁴⁴ Igjen ser en spor av en gryende dikotomi mellom industri og natur. Underforstått tales det for å bevare områder *urørt* av menneskets kultur. En lignende bruk av *urørt*-begrepet finner vi i 1923-rapporten. Der betegnes skogen som *urørt* basert på hvordan den har fått ligge i fred fra menneskene over lang tid.¹⁴⁵ Bruken er noe annerledes i rapporten fra 1926, men begrepets innhold er forholdsvis konsist, hvor begrepet brukes for å sikre et område fra menneskelig inngrep.¹⁴⁶

Bruken av *urørt*-begrepet i 1922 viser derimot en annen side. Naturen sies å skulle ”bevares *urørt i sin nåværende tilstand*”.¹⁴⁷ Begrepets innhold handler også i dette tilfellet om å beskytte naturen fra menneskelige endringer. Samtidig skiller begrepsbruken seg ut i form av at naturen i seg selv ikke omtales som *urørt*, men at det ikke skal skje inngrep fra nåværende tidspunkt. Forskjellen ligger i hvordan begrepsbruken ikke omtaler naturkvaliteten, til forskjell fra hvor naturen i seg selv omtales som *urørt*.

Vi kan altså konstantere bruk av begrepene *urørt* og *opprinnelig* i perioden 1920-1926. Det er først i 1937 begrepene igjen dukker opp. Igjen er det *urørt*-begrepet som benyttes. Det er bemerkelsesverdig hvordan begrepsbruken i slutten av perioden skiller seg fra den foregående bruken. Et stykke skog foreslås fredet: ”*Et forslag vedrørende fredning av et mindre område, som da forutsettes å kunne bli helt urørt*”.¹⁴⁸ Implisitt omtales skogområdet ikke som *urørt* i nåværende tilstand, men som et område som kan *bli urørt*. Denne bruken skiller seg fra tidligere bruk av begrepet, hvor *urørt* tilstand har pekt på naturområder som ikke har vært direkte endret av mennesker i utgangspunktet. Bruken av begrepet er interessant, da den skiller seg ut i inneværende periode. Lignende ideer ble populære fra 1950-tallet da *restaureringsøkologien* slo gjennom. Det ble da satt i gang tiltak for å gjenskape habitater fra

¹⁴⁴ Naturfredning i Norge (1920: 10)

¹⁴⁵ Naturfredning i Norge (1923: 10)

¹⁴⁶ Naturfredning i Norge (1926: 19)

¹⁴⁷ Naturfredning i Norge (1922: 17)

¹⁴⁸ Naturfredning i Norge (1937: 11)

tidligere århundrer hvor både landskap og arter ble manipulerte fra menneskets side for å skape et autentisk økosystem.¹⁴⁹ Ideene ligger imidlertid femten år frem i tid, noe som gjør det vanskelig å bedømme hva skribenten fra NNV har lagt i begrepsbruken.¹⁵⁰

Begrepet benyttes også i andre sammenhenger, men uten å skille seg nevneverdig ut fra 1920-tallets bruk. Eksempler som ”*mens feltet ennå er urørt*” og ”[det er] *vanskelig eller kanskje ugjørlig å finne felter av virkelig uberørt natur*” bygger begge på *urørt* som motsats til menneskelige inngrep i naturen.¹⁵¹ Sistenevnte er verdt å merke seg da den i en viss form kategoriserer naturkvaliteten etter hvilken grad den er urørt. Dette gjøres gjennom hvordan områder omtales både som *uberørte* og *virkelig uberørte*. Eksempelet forsterkes gjennom hvordan det videre berettes om hvordan ”*avbrukne stubber bidrar til å øke inntrykket av uberørtheit*”. Her mener imidlertid skribenten at området i Tydalen ikke var *fullstendig urørt*.¹⁵² Det er med andre ord gjort en kategorisering av området, hvor mindre *urørte områder* skilles fra de mer påvirkede områdene, ikke ulikt kategoriseringen INON-begrepet baserer seg på.

Jeg har så langt vist hvordan NNV har benyttet urørtbegrepet på forskjellig vis i perioden frem til 1944. Mest gjennomgående er dikotomien der begreper brukes som motsats til menneskets kultur og industri. *Urørt* betegner i disse tilfellen noe som ikke er direkte endret av mennesket. Jeg har også vist hvordan begrepet har blitt nyansert for på den måten å omtale delvis påvirket natur, og hvordan begrepet har blitt benyttet til å kategorisere natur, bevisst eller ubevisst fra skribentenes side. Til sist har jeg vist hvordan begrepet har blitt brukt til å omtale endring i natur, der naturen kan *bli urørt*. I hvilken grad en skal vektlegge en slik bemerkning er vanskelig å si ettersom bruken opptrer enkeltvis i den behandlede perioden. Det er imidlertid interessant å bemerke seg hvordan begrepet ikke er en målbar standard og nyttes forskjellig av forskjellige aktører.

Også villmarksbegrepet opptrer for første gang i NNVs rapporter i slutten av perioden, hvor det fortelles hvordan styret i Rogalands naturvernskrets ønsket å frede et ubestemt område med *natur* på Låg-Jæren. ”*Etter samråd med folk utover Jæren, ble det avvertert etter tilbud på*

¹⁴⁹ Simmons (2008: 187)

¹⁵⁰ Begrepsbruken er ytterligere vanskeligere å tolke når det tas hensyn til at også begrepet restaureringsøkologi (rewilding) har endret innhold over tid. George Monbitto (2015: 8ff) beskriver restaureringsøkologi som en aktiv menneskelig handling hvor mennesket *ikke* skal trekke seg ut av naturen, men aktivt delta for å sikre biologisk mangfold. Monbitto skiller seg fra tidligere restaureringspolitikk gjennom hvordan det ikke ønskes å verne en bestemt type statisk natur.

¹⁵¹ Naturfredning i Norge (1939: 44; 1941: 15)

¹⁵² Naturfredning i Norge (1941: 16)

villmark, helst på Låg-Jæren, med myr, vatn og lyngbakker.”¹⁵³ Bruken er høyst interessant da den avviker fra dagens bruk av villmarksbegrepet. Som diskutert innledningsvis handler dagens villmarksbegrep om opplevelse av *urørt natur*. Naturen på Låg-Jæren i 1938 var på ingen måte urørt med sine menneskeskapt sanddyner, tappede vann, lyngheier og dyrkede marker.¹⁵⁴ Med andre ord kan ikke *villmark* ha blitt brukt om et større område *urørt natur*, men i beste fall et mindre isolert område som ennå ikke hadde blitt direkte grepet inn i av mennesker. Hva som er interessant er at styret mente at det fantes villmark på Jæren i 1938, hvor de selv sier at de fikk inn ett tilbud på Låg-Jæren og flere på Høg-Jæren. Hvorvidt områdene virkelig var *villmark* skal få bli usagt. Hva som er interessant er at villmarksbegrepet har blitt brukt på en annen måte i 1938 enn i dag. I så måte er begrepene *urørt* og *opprinnelig* i dette eksempelet nærmere dagens villmarksbegrep enn *villmark* selv.

Som både Inge Selås og Bredo Berntsen har vist jobbet Naturvernforbundet de første årene for punktfredninger. Punktfredningslinjen var sterkt inspirert av den amerikanske fredningslinjen, hvor det til forskjell fra konserveringslinjen var et ønske om å frede utvalgte områder med karakteristisk natur.¹⁵⁵ Arbeidet møtte imidlertid motstand fra aktører som livnæret seg av hva naturen ga og som ønsket naturforvaltning fremfor vern.¹⁵⁶ Naturvernet i Norge og USA skiller seg ut på flere områder. Mens det i USA vokste frem et naturvern basert på Henry David Thoreau og John Muirs tanker om naturen som hellig med egenverdi, hadde den norske tilnærmingen et mer vitenskapelig preg. Ibsen beskriver hvordan Muir var vitenskapsmann i en eldre naturalistisk betydning av ordet der vitenskapen var integrert i en panteistisk teologi hvor kunnskap om naturen var det samme som å elske naturen. Det norske naturvernet hentet inspirasjon fra USA, men drev vern med forankring i antroposentrisk tenkning. Dette innebar at fredning skjedde ut fra vitenskapelige formål i tilfeller hvor vern ikke kom i konflikt med økonomisk forvaltning av naturen.¹⁵⁷ Det er ut fra en slik fredningslinje Naturvernforbundet arbeidet for å frede mindre områder med *urørt natur*, deriblant området med natur som ble beskrevet som *villmark* på Jæren. Begrepsbruken bygget med andre ord både på en annen begrepsforståelse og fredningslinje enn hva som er tilfellet i det moderne miljøvernet.

¹⁵³ Naturfredning i Norge (1939: 40)

¹⁵⁴ Bjerketvedt og Pedersen (2010: 411); Eggebø (1992: 20); Thomsen (1995: 30ff, 56)

¹⁵⁵ Selås (1996)

¹⁵⁶ For mer om de amerikanskinspirerte tradisjonene ”*preservation*” (fredning) og ”*conservation*” (forvaltning) se Merchant (2007: 134ff).

¹⁵⁷ Ibsen (1997: 186, 190)

2.1.3 Begrepsbruket i noen utvalgte artikler

Søket etter beslektede begreper fra annen litteratur har ført meg til tre artikler publisert tidlig på 1900-tallet. I artikkelen *Lidt af vilde Skogen ved Kristiana* fra 1902 bruker geolog og naturverner Hans Henrik Reusch begreper som *naturlig skog*, *vill skog*, *urørt skog* og *opprinnelig skog*. Reusch fortsetter begrepsbruken i artikkelen *Naturbeskyttelse* i Morgenbladet i 1909 hvor kjernebegrepene *urørt skog* og *opprinnelig natur* brukes.¹⁵⁸ I den siste artikkelen *Om naturens mindesmerker og deres bevarelse* følger botaniker Nordal Wille opp med begreper som *vill-* og *urørt natur*. De tre artiklene hjelper meg med å få en dypere forståelse av begrepsbruken i perioden. Jeg må imidlertid anta at det finnes større mengder lignende begrep i annen litteratur og at jeg i realiteten bare skraper i overflaten av begrepsbruken i perioden. Jeg velger likevel å undersøke de tre tekstene. Valget er i tråd med mitt metodiske valg, hvor jeg har redegjort for hvordan jeg umulig kan dekke mangfoldet av mulige kilder. Jeg er dermed tro mot min valgte fremgangsmåte og følger kildehenvisninger jeg kommer over i arbeidet mitt som jeg mener tilfører undersøkelsen ny kunnskap.

Begrepet *villhet* brukes både av Wille og Reusch, der sistnevnte bruker begrepet ikke ulikt hva jeg har observert i tidligere kilder. I *Lidt af vilde Skogen ved Kristiana* uttaler Reusch at nordmenn ikke riktig vet hva *vill skog* innebærer.¹⁵⁹ Også Wille omtaler planter som vokser *vilt*, men gir i tillegg en definisjon av hva det innebærer. *Vill* vegetasjon defineres av Wille som planters lovbundne gruppering når de ikke er påvirket av mennesker eller husdyr.¹⁶⁰ Definisjonen harmonerer med tidligere bruk av begrepet både i stortingsforhandlinger og Naturvernforbundets publikasjoner og virker å føye seg inn i rekken av begreper som omtaler natur som ikke anses som påvirket av mennesker. Med dette som forkunnskap er det lettere å tolke Reuschs henvisning til de amerikanske nasjonalparkene, som han sier er laget for å bevare naturen ”i den opprinnelige villhetstilstand.”¹⁶¹ *Villhetstilstand* kan i dette tilfellet tolkes å bety situasjonen naturen er i, hvor den ennå ikke er påvirket av menneskelig aktivitet.

Jeg har tidligere kommentert opprinneligbegrepet. Også Wille og Reusch benytter begrepet, som i forrige avsnitt hvor Reusch omtalte den *opprinnelige villhetstilstand*. Reusch skriver for øvrig om *opprinnelig natur*, mens Wille taler for å bevare naturen i sin *opprinnelige skjønnhet*.¹⁶² Begrepsbruken virker å harmonere med mine tidligere analyser av

¹⁵⁸ Reusch (1902); Reusch (1909)

¹⁵⁹ Reusch (1902: 37)

¹⁶⁰ Wille (1909: 98f)

¹⁶¹ Reusch (1902: 38)

¹⁶² Reusch (1909); Wille (1909: 104)

Naturvernforbundets og stortingsforhandlingenes begrepsbruk. Der konkluderte jeg med at begrepet beskriver natur som ikke er påvirket av mennesker. Jeg vil derfor ikke kommentere begrepsbruken nøyere. Det samme kan sies om aktørenes bruk av urørtbegrepet, der begge aktører omtaler urørte skoger.¹⁶³ Til forskjell fra de tidligere aktørene nevnes også *naturlig natur* og *naturlig skog*. Også disse begrepene tolkes her å være synonyme til begrepene *opprinnelig* og *urørt*. Dette basert på konteksten begrepet er satt i, hvor både Wille og Reusch omtaler *naturlig skog* som å være skogområder ”*uberørt av hugst*”.¹⁶⁴

Jeg vil videre studere Reuschs bruk av urørtbegreper. Han skriver hvordan man i Oslo bør la et stykke skog få utvikle seg i fred på naturens egne premisser. Selv om han ikke i klartekst omtaler dette som *urørt natur* forstår jeg ut fra sammenhengen at det er dette som menes. Han sier at forslaget hans allerede er iverksatt i USA, der natur er satt til å forbli i sin *opprinnelige villhetstilstand*.¹⁶⁵ Hva som er interessant er hvordan Reusch foreslår å *lage* et stykke *urørt natur*. At han også taler for å opprette ”*et lidet Stykke Urskog som «Kommunalpark»*” understreker mitt poeng om at det fantes en annen forståelse av begrepet. Som tidligere vist handler urørtbegrepet om natur som ikke er direkte påvirket av mennesker. Med Reuschs begrepsbruk, hvor han snakket om ”*et lite stykke urskog*”, kan en få inntrykk av at også mindre områder kunne bli oppfattet som urørt. Dersom Reuschs begrepsbruk er representativ kan det tolkes dit hen at *urørt* betegner hvorvidt naturen er direkte berørt. I så tilfelle opereres det ikke med nyanserte begreper, soneinndelinger eller indirekte berørt naturen slik vi gjerne beskriver naturen i dag. Tanken er ikke urimelig, da forurensningsproblematikken, økologi- og helhetstanken fortsatt var flere tiår frem i tid. Dermed er det ei heller utenkelig at naturen i aktørenes øyne kunne gjøres urørt ved å la den vokse og dø for seg selv i en tid hvor hugst utgjorde den største trusselen mot skogene.¹⁶⁶

Eksempelet stiller i så måte utsagnet fra NNV (1937) i et nytt lys.¹⁶⁷ Utsagnet er som tidligere nevnt utenfor økologidiskursen, noe som gjør det vanskelig å tro at aktøren snakker om å gjøre naturen urørt i en moderne diskurs. Det er i så måte troligere at NNVs utsagn er sagt i samme diskurs som Reuschs utsagn, hvor begge aktører levde i en tid med andre trusler mot naturen enn hva vi gjør i dag. Begrepsbruken må for øvrig ses i sammenheng med

¹⁶³ Reusch (1909); Wille (1909: 97)

¹⁶⁴ Reusch (1902: 38); Wille (1909: 97)

¹⁶⁵ Reusch (1902: 38)

¹⁶⁶ Ibsen (1997: 105)

¹⁶⁷ Se kapittel 2.1.2

fredningslinjen aktørene tilhørte, der det fantes et ønske om å frede flest mulig stykker natur for ettertiden. Ikke ulikt tilfellet på Jæren der ”et stykke *villmark*” ble ønsket fredet.

2.1.4 Oppsummering av aktørenes begrepsbruk

Jeg har i denne delen vist hvordan denne tidlige periodens aktører har brukt begrepene *urørt*, *opprinnelig*, *naturlig* og *vill*.¹⁶⁸ Basert på hvordan urørtbegrepet har fremstått i tekstene mener jeg at begrepene *urørt* og *opprinnelig* opptrer som synonymer. Som vist innledningsvis blir *opprinnelig* brukt som motsats til industri, ikke ulikt begrepet *urørt*. Begrepet opptrer også i slutten av perioden i Naturvernforbundets publikasjoner. Der ble det argumentert for å frede det som måtte være igjen av *opprinnelig natur*.¹⁶⁹ Heller ikke der ble begrepsbruken presisert begrepsbruken, men ut fra konteksten oppdages ingen brudd, og eksempelet føyer seg inn i rekken hvor det omtales natur som ikke er endret av mennesket. Hyppigheten av synonyme begreper gjør at jeg gjennom deres bruk om ikke-påvirket natur ser likheter mellom datidens begreper og dagens villmarks- og INON-begrep.

Det er imidlertid vanskelig å si noe med stor sikkerhet da begrepene opptrer sjeldent i perioden. Det totale bildet vil også være mangelfullt fordi jeg ikke har presentert andre beslektede begrep ettersom de har opptrådt enkeltvis og dermed har vært vanskelige å kontekstualisere. Tolkningene gjøres ikke lettere av at forskjellige aktører er uenige om hvorvidt det finnes større mengder *urørt natur* igjen i landet.¹⁷⁰ Uenigheten gir inntrykket av at urørtbegrepet ennå ikke er et fastsatt begrep og at det i all hovedsak er et forsøk på å kategorisere naturen på menneskelige premisser. Bemerkningene er videre interessant da dagens moderne INON-kart viser hvordan det fantes store urørte villmarksområder i Norge i 1900. Fortidens diskusjon illustrerer hvordan begrepene er historisk betinget og hvordan premissene for begrepene endrer seg over tid.

Jeg har også vist hvordan enkelte aktører har brukt begrepene forskjellig. Blant annet har jeg trukket frem hvordan begrepene *opprinnelig karakter* og *opprinnelig form* begge brukes, men samtidig er knyttet til urørtbegrepet. Begrepet *vill* har opptrådt sporadisk, men likevel blitt trukket frem som et viktig begrep både grunnet sin sentrale posisjon i Naturvernloven av 1910 og sitt potensielle slektskap til villmarksbegrepet. Ut fra konteksten begrepet ble brukt i har jeg tolket begrepet *vilt* til å bety ”å vokse i *urørt natur*”. Hvorvidt mine tolkninger er korrekte

¹⁶⁸ Se vedlegg 1 for en forenklet oversikt over begrepenes utvikling.

¹⁶⁹ Naturfredning i Norge (1941: 37)

¹⁷⁰ Stortingsforhandlinger: Ot. Prp. Nr. 18 (1910a: 2); Ot. Prp. nr. 18 (1910b: 12)

er imidlertid utfordrende å vurdere ettersom begrepene er spredte og forekommer sporadisk. Reuschs og Willes begrepsbruk styrker imidlertid tolkningen, der Willes definisjon av villbegrepet trekkes spesielt frem.

Jeg vil avslutningsvis poengtere hvordan begrepsbruken virker å dele seg i to perioder. Dette er spesielt synlig i Naturvernforbundets publikasjoner, hvor begrepsbruken uteblir i over et tiår frem til 1937. Det kan antas at begrepsbruken ville vært jevnere fordelt med et større kildemateriale, uten at dette forklarer bortgangen i NNVs årsrapporter. Ei heller forklarer det hvorfor begrepsbruken blir hyppigere og hvorfor holdningene til naturen endres. En nærmere lesing av årsrapportene avslører holdninger og tanker både til naturvern og Naturvernloven og kan fortelle noe om aktørens erfaringsrom og forventningshorisont. Hvorvidt en slik analyse vil være til hjelp med å forklare endringene skal vi følge videre i neste del.

2.2 Aktørens erfaringsrom og forventningshorisonter

2.2.1 Hva var hensikten med naturvern?

Måten begrepene *vill*, *urørt*, *naturlig* og *opprinnelig* forsvinner på andre halvdel av 1920-tallet kobler jeg sammen med Naturvernforbundets stadige kritikk mot av for snever naturvernslov. Det er nemlig påfallende hvordan lovens mangler trekkes frem i samme periode som begrepene utenblir. Aktørene er frustrerte over vanskeligheten med å frede karakteristisk landskap, vakker natur, sammenhengende områder, samt utfordringene med å frede områder uten betydelige pengemidler.¹⁷¹ Jeg vil i denne første delen undersøke erfaringsrommet som bidro til at begrepsbruken forsvant og hvorvidt det kan kobles til et nytt natursyn.

Det er ikke å komme unna Naturvernlovens snevre rammer. Loven var utformet for å beskytte ”*vilde plante- og dyrearter, geologiske eller mineralogiske dannelser*” som var av historisk eller vitenskapelig betydning.¹⁷² Lovteksten åpner altså ikke for fredning av områder, noe som rimeliggjør NNVs synspunkter. Det er heller ikke mulig å se bort fra NNVs økonomiske trange rammer, noe som gjorde fredningsarbeidet vanskelig. Naturvernloven må her sies å ha mislyktes, da den hadde som hensikt å gi offentlige midler til fredning, deriblant til *større felter*.¹⁷³ Årsrapportenes budsjetter viser nemlig begrensede pengestøtte. Det samme kan sies

¹⁷¹ Naturfredning i Norge (1930: 19; 1939: 19; 1943: 41, 33)

¹⁷² Naturvernsloven (1910)

¹⁷³ Stortingsforhandlinger: Indst. O. nr. 70 (1910: 104)

om stortingsforhandlingene, hvor støtten i 1917 først ble satt til 0 kroner, for deretter å bli økt til 750 kroner.¹⁷⁴ Til sammenligning kostet det Vestlandske naturvernskrest 15.000 kroner å frede Vettisfossen så tidlig som i 1924 etter flere års pengeinnsamling.¹⁷⁵

Jeg vil likevel hevde at NNV overså utviklingen som skjedde i løpet av de mer enn femten årene de hadde vært aktive. Faktum er at Naturvernloven av 1910 ble endret i 1916, blant annet etter sterkt press fra NNV. Å revidere loven ble trukket frem som særdeles viktig ettersom loven ble sett på som høyst mangelfull for vitenskapen grunnet sin ensidighet, men også med hensyn til opprettelsen av naturparker, som det ikke var mulig å opprette ifølge aktørene.¹⁷⁶

Selve revisjonen bestod av en endring i ordlyden av § 1 som bestemte hvilke naturområder og forekomster som kunne fredes. Lovteksten ble endret fra å skulle ”beskytte vilde plante- og dyreaarter” til å ”beskytte vilde planter og dyr”. I tillegg skulle det ikke bare beskyttes geologiske- og mineralogiske dannelser, men også *lignende* forekomster.¹⁷⁷ Det som i dag kan anses som minimale forandringer ble den gang sett på som viktige endringer. Den endrede ordlyden skulle nemlig gi mulighet for å frede *enkelte* ville planter og dyr. Revisjonen var videre viktig i arbeidet med å frede *opprinnelig natur* i tilfeller hvor den fremstod særlig karakteristisk.¹⁷⁸ NNV bidro i så måte til å etablere en naturvernslov som la til rette for punktfredning fremfor fredning av større områder. At lovens mangler ikke ble nevnt igjen før i 1930 tolker jeg som om NNV var fornøyd med loven på daværende tidspunkt.

Jeg vil i så måte hevde at 1930-tallets klager over Naturvernlovens mangler skyldes en forandring i NNVs erfaringsrom. Til forskjell fra situasjonen i 1910 og 1916, da hovedmålet var å sikre naturen for vitenskapelige formål, ble det på 1930-tallet kjempet for fredning av estetiske årsaker. Argumentet underbygges av hvordan det allerede i 1910 ble fastslått at naturvern skulle skje på bakgrunn av vitenskapelige eller historiske interesser.

Naturvernforbundet forsvarte lovens hensikter: ”*En forutsætning for naturfredningsarbeidet er at de mer betydningsfulde naturminder skal være til gagn for vort lands videnskap.*”¹⁷⁹ Med andre ord var det ikke bare Naturvernloven som la hindringer for fredning av større områder, men også holdningene og forventningene til hva naturvern var. NNV la videre vekt på hvordan

¹⁷⁴ Stortingsforhandlinger: Indst. S. XXVI (1917: 12); S.tid (1917: 697)

¹⁷⁵ Naturfredning i Norge (1923:5ff)

¹⁷⁶ Naturfredning i Norge (1916: 4)

¹⁷⁷ Naturvernloven (1910); Stortingsforhandlinger: Indst. O. nr. 72 (1916: 108)

¹⁷⁸ Stortingsforhandlinger: Indst. O. nr. 72 (1916: 106f)

¹⁷⁹ Naturfredning i Norge (1920: 29)

naturfredningen også hadde som oppgave å bevare *urørt natur* for å gi en forståelse av det kulturelle og menneskets fremskritt.

*”Blir hele vor natur industrialisert og lagt under kultur, vil ingen kunne forstaa forutsætningen for svundne tiders redskaper og bygningsforhold, heller ikke lære at vurdere de enorme fremskridt som vor tid er vidne til. Man maa derfor sørge for at bevare nogen partier av vor natur i den uberørte tilstand som endnu er at finde her og der i landet.”*¹⁸⁰

Fredningslinjen var som nevnt blant annet inspirert av den tyske botanikeren Hugo Conwentz. Han hadde hentet inspirasjon fra USA, men ønsket ikke den amerikanske modellen for opprettelse av nasjonalparker. Selv ønsket han opprettelse av *naturminnevern* som la vekt på naturfredningens *kulturelle sider og nasjonale betydning*. Han ønsket derfor flere punktfredninger fremfor nasjonalparker.¹⁸¹ Aktørenes erfaringsrommet hadde med andre ord forandret seg til å fremme vern av estetiske hensikter. Naturvernforbundet hadde altså gjennomgått en endring da de på 1930-tallet klaget over vanskeligheten med å frede større områder. Faktum var at punktfredningslinjen var et bevisst valg, noe Inge Selås tidligere har vist.¹⁸² Årsaken henger sammen med hensikten for fredning, hvor fredninger ble gjort av vitenskapelige og historiske årsaker. Fredning av områder var dermed ikke utelukket, men ble gjort av hensyn til dyre- eller planteliv, noe som gjorde at de fredede områdene var av begrenset størrelse sammenlignet med dagens nasjonalparker.¹⁸³ Særegenheter som fascinerte ble gjerne vektlagt i større grad enn vern av områder. Etter en befaring i Goskama skog i Alta omtaltes skogen på følgende vis: *”Heller ikke har jeg påtruffet nogen særlig merkverdige trær. Skogen må nærmest betegnes som en gjennemsnittsskog.”*¹⁸⁴

Hvordan kan punktfredningslinjen ha påvirket villmarkstanken? Det kan tenkes at en i mindre grad tenkte på naturen som en helhet, noe den postmoderne villmarkstanken i stor grad bygger på. Dette har sammenheng med at økologibegrepet og tanken om naturen som et system ikke fikk gjennomslag før på 1970-tallet.¹⁸⁵ Jeg har tidligere vist hvordan *urørt natur* ikke betegnet et større område og omegn på daværende tidspunkt, men hvorvidt det konkrete området var direkte *berørt*. Med dette som utgangspunkt vil jeg først anta at punktfredningstanken virker å bygge på andre verdier enn dagens villmarkstanke og ønsket

¹⁸⁰ Naturfredning i Norge (1920: 10)

¹⁸¹ Berntsen (2011: 45f)

¹⁸² Selås (1996: 106)

¹⁸³ Naturfredning i Norge (1930: 35)

¹⁸⁴ Naturfredning i Norge (1928: 19)

¹⁸⁵ Hay (2002: 26ff); Oelschlaeger (1991: 205ff); Sörlin (1991: 145ff); Coates (1998: 139ff)

om opplevelser i naturen. Det er imidlertid problematisk å trekke for klare linjer ettersom det finnes tegn på at en også tidlig i århundret satte pris på naturens estetiske sider og skjønnhet.¹⁸⁶ Det ble derimot konkludert med at skjønnheten skulle vike for de historiske og vitenskapelige årsakene på daværende tidspunkt. Fokuset på naturens estetiske sider var likevel vagt sammenlignet med synet på naturens betydning for vitenskapen. Jeg sitter dermed igjen med et helhetsinntrykk om at den spirituelle og estetiske naturopplevelsen vi kjenner fra i dag ikke var gjeldene på samme måte i første halvdel av 1900-tallet. Oppfatningen forsterkes av en stortingsdiskusjon som forklarer hvordan det var et bevisst valg å legge til rette for punktfredninger fremfor stedsfredninger, blant annet for å begrense lovens utstrekning.¹⁸⁷ Loven ble videre sett på som viktig å innføre ettersom Norge allerede lå bak flere andre land i verden innen naturvern, noe som gjorde det uhyre viktig for vitenskapen å innføre en naturfredningslov.¹⁸⁸ Det må derfor kunne sies å være et samlet erfaringsrom for aktørene på begynnelsen av 1900-tallet at det vitenskapelige ble sett på som førsteprioritet.

Om bortfallet av beslektede INON-begreper skyldes NNVs misnøye med naturvernloven av 1916 er uvisst. Hva en derimot kan si med større sikkerhet er hvordan erfaringsrommet endret seg frem mot 1930-tallet. Jeg skal i det videre se på hvordan endringene også gjaldt for natursynet og hvilke konsekvenser dette fikk for forventningshorisonten. Periodens endringer vises hovedsakelig gjennom forholdet til opplevelser i naturen og hvordan det sceniske landskapet ble vektlagt. At det i 1922 ble foreslått fredning basert på estetikk, i 1930 ble foreslått endringer i Naturvernforbundets hensikter, og i 1932 ble tatt opp problemer vedrørende skjæmmende reklameskilt i naturen vitner om en gradvis endring mot de nye holdningene.¹⁸⁹ Lignende holdninger har også blitt påvist tidlig på 1900-tallet, hvor Wille tar opp temaet om skjæmmende reklame i naturen.¹⁹⁰ Det er imidlertid først på slutten av 1930-tallet jeg mener det skjedde en endring i natursynet. Som vi skal se i det videre baserer jeg meg på hvordan naturen ble omtalt mer åndelig og estetisk ved hjelp av en ny narrativ fremtoning og hvordan landskapets skjønnhet ble vektlagt i fredningsarbeidet.

Den 4. august 1938 anmodet Landbruksdepartementet Kirke- og kirkedepartementet å utvide Naturvernloven til også å omfatte landskap som burde fredes grunnet sin skjønnhet.¹⁹¹ Etter

¹⁸⁶ Wille (1909: 94, 104); Stortingsforhandlinger: Indst. O. nr. 70 (1910: 104); Ot. Prp. Nr. 18 (1910a: 2f); O.tid. nr. 80 (1910: 633)

¹⁸⁷ Stortingsforhandlinger: O.tid. nr. 80 (1910: 637)

¹⁸⁸ Stortingsforhandlinger: Ot. Prp. nr. 18 (1910b: 3ff)

¹⁸⁹ Naturfredning i Norge (1922: 17; 1930: 16; 1932: 14)

¹⁹⁰ Wille (1909: 94)

¹⁹¹ Naturfredning i Norge (1939: 9)

en langsom utvikling på 1930-tallet skjøt tempoet fart på slutten av tiåret, hvor det få år etter ble fremlagt et forslag i NNV om en revisjon av Naturvernloven.¹⁹² Foruten politiske endringer skjedde det også endringer i begrepsbruken og skildringene av naturen. Skribenten Valdris sin skildring av naturen i årsrapporten fra 1940-41 er skrevet i en annen sjanger enn tidligere artikler. Teksten er mer en reiseskildring enn informasjonsskriv som finnes i tidligere rapporter, og ordbruken vitner om at naturen oppfattes som noe hellig og åndelig for mennesket.¹⁹³

Selv om ikke majoriteten av artiklene endret sjanger finnes det jevnlig eksempler på slike reiseskildringer i rapportene som følger. At naturen ble et fristed illustreres også gjennom konkurransen som ble annonser i samme nummer der en kunne vinne større pengepremier for 150-250 maskinskrevne siders reiseskildringer.¹⁹⁴

Det nye natursynet kan forklares med endringen i erfaringsrommet. Ut fra NNVs årsrapporter trekker jeg slutningen om et erfaringsrom hvor den *urørte naturen* ble opplevd som sårbar og minkende. Tross et natursyn i endring vil jeg likevel argumentere for at villmarksbegrepet, og med *inngrep* i fokus, fortsatt var i utvikling og at begrepet hadde en annen betydning enn i dag. Dette illustreres gjennom periodens erfaringsrom, hvor inngrep av dagens størrelser ennå ikke var erfart, eller i det minste erfart ødeleggende på samme måte som i dag. Valdris sin storslåtte naturhyllest nøyer seg ikke med å prise naturen alene, hvor området ”*med jernbaner og veier på alle kanter, ikke [er] lengre fra hovedstaden enn at det ved hjelp av våre moderne fremkomstmidler kan nåes på en ettermiddag*”. Forfatter sier videre at ”[...] *strøket er ikke noe kunstprodukt av natur, dyrelivet er ikke innplantet, det er slik som det har vært like sia mennesket gikk der med boge og pil for å skaffe seg mat i munnen.*”¹⁹⁵ Med andre ord vil området av flere bli omtalt som *urørt*, noe som skiller datidens *urørt*begrep fra dagens, hvor det opereres med soner av *inngrep*.

Perioden er betydningsfull da det tydelig skjedde endringer og hvor kontrastene var store. I samme nummer fra 1941 nevnes en bilvei og hogst som truende for Pasvikdalen, og en kraftlinje gjennom Nordmarka i Oslo omtales som ødeleggende og uten preg av fri natur.¹⁹⁶ Hva som er bemerkelsesverdig er hvordan forandringene omtales som om de kun er ødeleggende for det konkrete arealet de griper inn i. Igjen ser vi hvordan datidens

¹⁹² Naturfredning i Norge (1941: 24f)

¹⁹³ Naturfredning i Norge (1941: 1ff)

¹⁹⁴ Naturfredning i Norge (1941: 54)

¹⁹⁵ Naturfredning i Norge (1941: 2)

¹⁹⁶ Naturfredning i Norge (1941: 18f, 32)

villmarksbegrep ikke opererer med soner og hvordan *følelsen* av fri natur kan ha vært annerledes. Lignende eksempler finnes i forbindelse med jernbanen i Fokstumyra og jernbaneutbyggingen i Merradalen.¹⁹⁷ I sistenevnte eksempel kjempet lokalbefolkningen med støtte fra Naturvernforbundet for å legge jernbanebro fremfor vanlig jernbane gjennom området, noe som vitner om at naturopplevelsen ble opplevd annerledes ettersom også en jernbanebro ville ødelagt naturopplevelsen med et moderne villmarksbegrep. At Naturvernforbundet i det hele reklamerer for både NSB, Holmenkolbanen og Schøyens Bilcentral underbygger inntrykket om en annen oppfattelse av inngrep i perioden.¹⁹⁸

Det kan dermed tyde på at Naturvernets erfaringsrom ennå ikke inneholdt erfaringer om inngrep som ødeleggende for større områder. Forventningshorisonten virker likevel klar, hvor det fantes forventninger til fredning av større områder av estetiske grunner og hvor nasjonalparker fremstår som det største målet. Hva som legges i nasjonalparkbegrepet er imidlertid ikke uproblematisk ettersom begrepet gjennomgikk store forandringer i løpet av 1900-tallet. Jeg vil i det siste delkapittelet følge nasjonalparkbegrepet for slik å undersøke hva som lå i aktørenes forventningshorisont.

2.2.2 Forventningshorisont om fredning av nasjonalparker

Berntsen skriver i *Grønne Linjer* at det i 1910 skulle gå lang tid før Norge fikk sin første virkelige nasjonalpark, men at de mindre vernede områdene i stedet ble *kalt* nasjonalparker.¹⁹⁹ Dette er en sannhet med flere sider, noe som gjør at det er interessant å drøfte NNVs forventningshorisont på slutten av første periode. Nasjonalparkbegrepet er på ingen måte et fastsatt begrep på første halvdel av 1900-tallet, hvor søsterbegrepene naturpark og reservat bruktes parallelt. Betegnelsene fremkom i stortingsforhandlingene fra 1910, men det er tydelig at begrepene innhold fortsatt ikke var satt.²⁰⁰ I en definisjon fra 1920 omtaltes nasjonalparker og naturparker som synonymer, der begge var områder med *urørt preg* hvor naturen ikke må ødelegges.²⁰¹ Åtte år senere omtalte NNV igjen begrepene. Denne gangen for å redegjøre for det uklare skillet mellom dem. NNV forsøkte da å tydeliggjøre hva de selv la i betegnelsene. Denne gangen definertes naturparker som helt fredede områder mens

¹⁹⁷ Naturfredning i Norge (1930: 22, 1937: 23ff)

¹⁹⁸ Naturfredning i Norge (1931: 73; 1934: 59; 1935: 78; 1939: 1, 64f; 1941: 55; 1943: 1)

¹⁹⁹ Berntsen (2011: 48, 106)

²⁰⁰ Stortingsforhandlinger: Indst. S. XXIII A (1910: 11); Ot. Prp. Nr. 18 (1910a: 2)

²⁰¹ Naturfredning i Norge (1920: 10)

nasjonalparker var delvis fredede områder.²⁰² Med andre ord lå naturparkbegrepet nærmere det moderne nasjonalparkbegrepet. Berntsen nevner at nasjonalparkbegrepet fantes i mellomkrigstiden, men omtaler det som et begrep man brukte i mangel på *virkelige* nasjonalparker.²⁰³ Hva som gjør Berntsens beskrivelse av nasjonalparkbegrepet unøyaktig er ikke bare forenklingen, men også utelatelsen av naturparkbegrepet som må sies å ligge betydeelig nærme det moderne nasjonalparkbegrepet. Berntsen mener at det skulle gå seksti år før Norges første *moderne nasjonalpark* ble opprettet.²⁰⁴ I mitt tilfelle er det relevant å studere datidens nasjonalparkbegrep og fredede områder ettersom det kan fortelle noe om NNVs forventningshorisont.

Som tidligere vist er den norske ferdningslinjen inspirert av det amerikanske naturvernsarbeidet som startet på andre halvdel av 1800-tallet og av den tyske botanikeren Hugo Conwentz som ønsket flere punktfredninger fremfor nasjonalparker. Det er tydelig hvordan Conwentz formet den norske naturfredningslinjen. Naturfredningen ble dermed forankret i en vitenskapelig tradisjon for å sikre naturvitenskapelig forskning. Det samme kan sies om nedprioriteringen av problemene industrien medførte, hvor naturens estetiske verdier var av mindre interesse.²⁰⁵

Den norske Naturvernloven av 1910 er i så måte amerikanskinspirert, men bygger på et vitenskapelig natursyn hvor målet var å frede enkeltområder for fremtiden i en tid hvor aktørene opplevde et erfaringsrom der den norske naturen var i stadig endring. Ut fra Berntsens beskrivelser tolker jeg den norske loven å være en kombinasjon av frednings- og forvaltningslinjen. Berntsen beskriver hvordan Naturvernloven stod i motsetning til den rent næringsmessige bruken av naturen samtidig som myndighetene fulgte en linje med naturvern i form av rasjonell ressursforvaltning. Ressursforvaltningen utviklet seg utover første halvdel av 1900-tallet mer i retning av en ren produksjonsressurs. Det var generell enighet blant både politikere og økonomer om viktigheten av å skape økonomisk- og befolkningsmessig vekst.²⁰⁶ Den norske ferdningslinjen var imidlertid ingen særegen linje i europeisk sammenheng. Flere

²⁰² Naturfredning i Norge (1928: 2)

²⁰³ Berntsen (2011: 106)

²⁰⁴ Med moderne nasjonalpark menes Norges første nasjonalpark av betydelig størrelse sammenlignet med områdene fredet før 1962. Begrepet tydeliggjør også skillet i begrepsbruken av nasjonalparkbegrepet før og etter opprettelsen av Rondane nasjonalpark.

²⁰⁵ Ibsen (1997: 186f); Selås (1996: 31ff)

²⁰⁶ Berntsen (2011: 53, 59, 108)

land vernet natur av kulturelle årsaker. Altså var det Europa som helhet som skilte seg fra den amerikanske fredningsmodellen.²⁰⁷

Naturvernforbundet publiserte i 1935 en oversikt over samtlige fredninger som var gjort etter Naturvernloven. Oversikten viser at det i 1935 var fredet omkring 12 km² natur som naturpark fordelt på ni parker, og omkring 407 km² som nasjonalpark fordelt på 45 parker.²⁰⁸ Herav utgjorde fem av nasjonalparkene 398 km² av det totale fredningsområdet, noe som forteller at forskjellen i størrelse nødvendigvis ikke var stor mellom nasjonalparker og naturparker. Fire av de store parkene ble opprettet fra 1930-1935, noe som viser at parkene var i stadig vekst. Det er verdt å merke seg hvordan det i perioden før 1915, da Naturvernforbundet ble en landsorganisasjon, ble fredet 12 områder som nasjonalpark i Norge. Om en videre deler opp den tjue år lange perioden Naturvernforbundet var aktiv frem til 1935 ser en at det ble fredet 13 områder som nasjonalpark fra 1916-1926 og 21 områder i perioden 1928-1935. Tallene er interessante da de viser, i en tid hvor NNV klager over en snever naturvernslov, at det stadig ble fredet flere områder som nasjonalparker og at det stadig blir vanligere å frede større områder. Dette til tross for en naturvernslov som ble vedtatt med hensikt å frede forekomster, *ikke* steder.²⁰⁹ Jeg tar forbehold om at beregningene mine ikke er mer enn tallstørrelser og henviser til Asdal når jeg understreker hvordan tallene er presentert og kategorisert etter min egen oppfatning.²¹⁰ Dette innebærer at realiteten mest sannsynlig har blitt oppfattet annerledes enn hva mine beregninger antyder. Dette vises igjen i Naturvernforbundets forventingshorisont, som tydelig bar preg av ønsker om fredninger av større områder tross tallmaterialet mitt viser en positiv utvikling.

Med mitt kildematerial alene er det vanskelig å gi noen endelig konklusjon på hvilke erfaring og forventinger aktørene hadde i forhold til opprettelse av nasjonalparker. Til det er tolkningsrommet for stort. Likevel tolker jeg ut fra det nye erfaringsrommet og forventningene til fredning av større områder at det fantes forventninger til fredning av vesentlig større områder enn tidligere. Dette kan tolkes ut fra hvordan NNV overser økningen både i antall fredede områder og størrelsen på naturvernsområdene. Videre gjør endringene i natursynet at det fantes forventninger til fredning også av estetiske hensyn. Som vist var ikke tanken ny, men fikk først gjennomslag i slutten av perioden.

²⁰⁷ Grendstad m.fl. (2006: 33)

²⁰⁸ Bjørnefredningen av 4.742 km² i Gudbrandsdalen er ekskludert fra min fremlegging da en inkludering av området vil gi et skjevt syn på det totale fredningsområdet i Norge. Fredningen er heller ikke gjort på samme naturgrunnlag som de øvrige fredningene, men på grunnlag av en enkelt dyreart.

²⁰⁹ Stortingsforhandlinger: O.tid. nr. 80 (1910: 634)

²¹⁰ Asdal (2011: 39)

Det kan tyde på at tanken om naturen som noe estetisk vakkert trengte lang tid på å modnes i Norge. Sett i et internasjonalt perspektiv er ikke dette et særegent norsk fenomen. Roderick Nash viser i *Wilderness and the American Mind* hvordan USA var tidlig ute med fredning av mindre områder allerede fra 1832. Yellowstone ble videre i 1872 verdens første nasjonalpark. De som jobbet for nasjonalpark i Yellowstones var imidlertid ikke bekymret for villmarken, men ønsket å forhindre privat utnyttelse av geysirene, varmekildene og vannfallene. Først senere begynte noen å få øynene opp for den storslåtte villmarken parken representerte. Fra 1871 ble det i USA jobbet frem en lov som skulle beskytte *bemerkelsesverdige kuriositeter og sjeldne underverk* fra privat eie, ikke ulikt fredningstanken i den norske pionertiden som også ønsket å frede bemerkelsesverdige trær og bergformasjoner.²¹¹ En ser med andre ord tegn til at villmarkstanken måtte modnes også i USA før naturvern av større dimensjoner kunne skje.

Tross opprettelsen av nasjonalparker kan det ikke sies at villmarkstanken var et allment fenomen i USA tidlig på 1900-tallet. Nash beskriver hvordan det skjedde en endring i holdningene til det amerikanske folket tidlig på 1900-tallet, hvor entusiastene for villmarken gikk fra å utgjøre en liten gruppe til å bli en nasjonal kult. Nash forklarer dette med en endring i amerikanernes holdninger, der optimismen gikk mot en mer edruelig bedømmelse og usikkerhet om fremtiden. Det fantes forestillinger om at USA hadde sett sine største dager og var på vei mot en fremtidig nedgang. Kombinert med bortgangen av den Ville Vesten og verdiene en slik livsstil stod for vokste villmarkskulten frem, og villmarkstanken var i vinden som aldri før. Dette førte til en fredning av flere enkeltområder som skulle sikre de siste enkeltområdene av det amerikanske grenselandet. Det hele kulminerte med Hetch Hetchy-saken (1906-1913) der San Francisco ønsket å bygge demning i Hetch Hetchy-reservatet. Tapet av Hetch Hetchy senket villmarkskulten. Samtidig la det grunnlaget for en ny fremgang for fredningslinjen. Saken fikk stor oppmerksomhet i nasjonale medier og endret det amerikanske synet på dikotomien mellom natur og kultur. Det var ikke lengre snakk om det gode mot det onde, men snarere et valg mellom to goder.²¹² Nash beskriver hvordan Thoreau og Muir fikk engasjementet rundt villmarkskulten til å øke, men hvordan det ikke var snakk om noe overveldende kult. De som fulgte kulten var heller ikke utelukkende opptatt av

²¹¹ Nash (2001: 105ff)

²¹² Nash (2001: 139ff, 176f, 181). For en nøyere skildring av Hetch Hetchy-saken se Nash (2001: 161ff) og Harvey (2014).

primitivisme. De som hyllet villmarken hadde også tanker og tro på USAs teknologiske fremtid og utnyttelse av naturen.²¹³

Med den amerikanske utviklingen i bakhodet er det enklere å forstå den norske utviklingen. Også i Norge begynte naturvernet i det små, men flere år etter USA. Mens USA fredet større områder i en romantisk tradisjon valgte Norge en tyskinspirert vitenskapelig punktfredningstradisjon. Nash beskriver hvordan fredningstanken først slo gjennom hos det amerikanske folket i motgangstider. Som tidligere vist beskriver Berntsen hvordan Norge var preget av en kollektiv tro på fremskrittet og økonomisk vekst på første halvdel av 1900-tallet. Kombinert med en kollektiv enighet mellom aktørene om Naturvernloven av 1916 ble på mange måter grunnlaget for den fremtidige naturfredningen lagt flere år fremover i tid. Med dette understrekes hvordan enigheten omkring Naturvernloven av 1916, som ble dannet i en naturvitenskapelig tradisjon, kombinert med den generelle samfunnsutviklingen i Norge, dannet grunnlaget for naturvernet frem mot den første periodens slutt.

2.2.3 Oppsummering av aktørenes erfaringsrom og forventningshorisont

Jeg har i denne delen vist hvordan aktørenes erfaringsrom, med vekt på Naturvernforbundet, forandret seg fra midten av første halvdel til slutten av perioden. Å påpeke endringer er én side av analysen. Mer utfordrende er det å forstå endringenes årsaker. Endring i natursyn og fokus på scenisk vakkert landskap trekkes likevel frem som viktige faktorer. Det endrede erfaringsrommet fikk konsekvenser for aktørenes forventningshorisont, hvor det var klare ønsker om å frede større naturområder på bakgrunn av estetiske hensyn. At det ble fremmet en revisjon av den gjeldende loven har nok ikke minket aktørenes forventningshorisont. Inge Selås har tidligere vist hvordan punktfredningslinjen ble den foretrukne fredningsformen i arbeidet mot Naturvernloven av 1910.²¹⁴

Med alle endringene som ble satt i gang kan en likevel undres over hvorfor punktfredning fortsatt forble den vanligste fredningsformen gjennom hele perioden. En skal ikke glemme at det fortsatt var loven av 1916 som var gjeldende. Samtidig har jeg vist hvordan loven ikke var noen hindring for fredning av større områder. NNV uttalte selv hvordan fredning av større områder var en utfordring og hvordan punktfredninger var enklest å gjennomføre.²¹⁵

Utfordringene har trolig også sammenheng med holdningene til naturvern. Som vist finnes det

²¹³ Nash (2001: 159f)

²¹⁴ Selås (1996)

²¹⁵ Naturfredning i Norge (1943: 33)

spor av en gryende dikotomi mellom natur og kultur fra begynnelsen av 1900-tallet. NNV møtte motstand både i folket og fra myndighetene, som begge hadde ønsker om økonomisk vekst eller livnæring på bekostning av naturen. Roderick Nash kaller dette et ”*full mage fenomen*”. Med dette menes hvordan aktører må bli teknologiske, urbane og overfylte før vill natur gir økonomisk og intellektuell mening.²¹⁶ Mennesker vil altså se meningen i naturfredning så lenge de er avhengige av naturen for å livnære seg. At naturvern de første tiårene på 1900-tallet var et elitefenomen i Norge understreker vanskeligheten naturvernerne hadde med å nå ut til øvrige lag i befolkningen. Videre er det tydelig hvordan okkupasjonen satte organisasjonen og naturfredningsarbeidet tilbake. Spørsmålet er imidlertid spennende, og vil bli undersøkt videre i neste perioden. Hvilken fredningsform som dominerte i etterkrigstiden vil nemlig kunne fortelle hvorvidt det faktiske skjedde en endring i holdningene, eller om det gamle mønsteret med punktfredninger fortsatte å dominere.

²¹⁶ Nash (2001: 343)

Kapittel 3: Villmarksbegrepet under det moderne miljøvernets fremvekst (1945-1974)

Jeg har tidligere påpekt hvilke endringer som skjedde i aktørenes natursyn på første halvdel av 1900-tallet, der blant annet en revidering av Naturvernloven ble hindret av utbruddet av andre verdenskrig. Som vist fantes en forventningshorisont om fredning av større områder. Kombinert med en revisjon av Naturvernloven i 1954 og et nytt natursyn hos aktørene vil de gjennomførte fredningene i denne perioden bli nøye studert. Tiden 1945-1974 er videre av betydning da Norge foruten revisjonen av Naturvernloven også fikk en helt ny naturvernslov i 1970. Det økte fokuset i Norge på natur og miljø må også ses i sammenheng med miljøvernets gjennombrudd og storhetstid i den vestlige verden. Bruun og Gabrielsen publiserer videre sin innflytelsesrike artikkel om arealdisponering. Dette samtidig som gjennombruddet for forståelsen og bruken av økologibegrepet. I kombinasjon med økende forurensning gjorde dette at naturen i større grad ble sett på som en helhet. Det er med andre ord ikke urimelig å forvente at aktørenes begrepsbruk vil speile denne utviklingen. Hovedfokus vil være å undersøke hvilke villmarksrelaterte begreper som ble brukt og på hvilken måte begrepene representerer brudd eller kontinuitet i forhold til tidligere bruk.

3.1 Bruken av begreper

3.1.1 Begrepsbruket i politiske dokumenter

Urørtbegrepet er det mest anvendte begrepet i de politiske dokumentene og brukes jevnlig gjennom hele perioden. En finner igjen flere av de sentrale begrepene fra forrige periode, som *opprinnelig*, *villmark*, *naturlig* og *vill*. De opptrer imidlertid sporadisk og ved første blick mer tilfeldig enn urørtbegrepet. Villmarksbegrepet er lite brukt i første del av perioden, men fremstår i NOU 30 A og B (1974) *Bruken av Hardangervidda og Hardangervidda, natur – kulturhistorie – samfunnsliv* som periodens sentrale begrep. Det nye begrepet *kvalifisert villmark* brukes for første gang i disse utredningene. Som vi senere skal se skiller *kvalifisert villmark* seg fra tidligere villmarksbegrep i form av en klar definisjon.

Urørtbegrepet brukes på forskjellige måter i de politiske dokumentene, hvor det finnes både tydelig, nyansert og utydelig bruk av begrepet. Utsagn som ”*urørt av menneskeverk*” og ”*urørt av inngrep*” taler begge om konkrete måter å la naturen ligge urørt på, og er i så måte

begrepsbruk med tydelig innhold.²¹⁷ Også eksempelet hvor det tales *for* å bygge ut et vassdrag er tydelig i begrepets betydning. Aktøren sier at dette er et bedre alternativ enn å la vassdraget *ligge urørt*.²¹⁸ Urørtbegrepet brukes også her som antonym til menneskelige inngrep, og hjelper oss å forstå hvilket innhold aktørene la i begrepet. Urørtbegrepet harmonerer med andre ord med øvrig begrepsbruk selv om det i dette tilfellet ble talt for å endre naturen.

I flere brukstilfeller observerer jeg hvordan begrepet brukes uten forklaring og uten kontekst som gir mulighet for tolkning.²¹⁹ Dette illustreres av eksempelet hvor det understrekes at det ”*må være en plikt å ta vare på områder vi ennå har av uberørt natur.*”²²⁰ Utsagnet gir ingen informasjon eller kriterier om hva aktørene la i urørtbegrepet. Denne typen begrepsbruk vanskeliggjør arbeidet med å tolke begrepenes innhold og aktørenes bevissthet omkring begrepsbruken.

Det er i denne sammenheng spennende å se hvordan en helt ny bruk av begrepet gradvis oppstod. Her vises en mer nyansert og bevisst begrepsbruk. Dette kommer til uttrykk gjennom begrepsbruk som ”*forholdsvis urørt*”, ”*så godt som urørt*”, ”*relativt urørt*” og ”*noenlunde urørt*”.²²¹ Endringen skjer omkring midten av 1960-tallet, hvor viktigheten av å gi ”*inntrykk av urørt natur*” understrekes.²²² Med dette menes at naturen ikke trenger å være fullstendig urørt, det er inntrykket som er viktigst. Naturvernrådet mente at det ikke måtte stilles for strenge krav til hva som var *urørt natur*. For eksempel ble inngrep som hogst trukket frem som reversible. Begrepsbruken vitner om en endring i forståelsen av urørtbegrepet. Samtidig ble dørene åpnet for motvarianter til ”*forholdsvis urørt natur*”. ”*Absolutt urørt*” og ”*virkelig urørt*” var begge varianter som dukker opp.²²³ Satt opp mot hverandre er begrepene forholdsvis tydelige. Begrepsbruken er likevel utfordrende, da de brukes av forskjellige aktører i forskjellige situasjoner. Dette illustreres godt gjennom urørtbegrepets lite konsekvente og synonyme bruk gjennom perioden. Dette kommer tydeligst frem i stortingsmelding nr. 64 (1965/1966) *Om Naturvernrådets innstilling om landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge*. Innledningen er preget av begrepene *urørt*, *opprinnelig* og

²¹⁷ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/66: 5); Ot.prp. nr. 65 (1968/1969: 18)

²¹⁸ Stortingsforhandlinger: S.tid. (1958: 2895)

²¹⁹ Stortingsforhandlinger: S.tid. (1954: 390); S.tid. (1966/1967: 2848ff); O.tid. (1969/1970: 620)

²²⁰ Stortingsforhandlinger: Innst. O. XIV. (1954: 3)

²²¹ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/1966: 4ff); Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 4ff); S.tid. (1966/1967: 2866).; Ot.prp. nr. 65 (1968/1969: 15)

²²² Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/66: 10); Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 4)

²²³ Stortingsforhandlinger: Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 5, 51ff); S.tid. (1967/1968:1114f.); St.meld. nr. 64 (1965/1966: 7)

villmark. Begrepene brukes flittig om hverandre og fremtrer som tilfeldige synonymmer mer enn begreper med definert terminologi.²²⁴

Begrepene *opprinnelig natur* og *naturlig tilstand* har på hvert sitt vis sentrale roller i periodens politiske dokumenter. Hensikten med landets første landsplan for fredning av nasjonalparker var å frede *opprinnelig natur*.²²⁵ Som i tidligere tilfeller blir også opprinneligbegrepet brukt en rekke ganger uten nærmere definisjon.²²⁶ Annen begrepsbruk antyder imidlertid at *opprinnelig natur* har tilknytning til urørtbegrepet, og opptrer som motsats til industri.²²⁷ Basert på tidligere bruk må en dermed anta at dette er tilfellet også i denne perioden. Utfordringen med begrepet er hvordan det både i en naturvitenskapelig- og historisk diskurs er umulig å omtale naturen slik den opprinnelig har vært. Naturen er i stadig endring, noe som gjør opprinneligbegrepet uklart.

Også begrepet *naturlig tilstand* fikk en nøkkelrolle. I lovteksten til Naturvernloven av 1970 ble det gjort klart at målet med nasjonalparkene må være å frede områdene i *naturlig* og *urørt tilstand*.²²⁸ Begrepene virker i første omgang å være knyttet sammen. Koblingen mellom *naturlig* og *urørt tilstand* skal imidlertid vise seg å være mer komplisert. Det viser seg nemlig at det i diskusjonene forut det endelige lovforslaget fantes en vilje til å sløyfe begrepene *naturlig* og *noenlunde naturlig* til fordel for *urørt* og *noenlunde urørt*. Motivet var unntaksvis å kunne frede områder med mindre inngrep som nasjonalpark.²²⁹ Tidligere fungerte begrepene som synonymmer. I dette utsagnet virker det imidlertid som om det stiltes strengere krav til *urørthet* enn til *naturlig*begrepet. Begrepsbruken blir ikke klarere av at natur- og nasjonalparker tidligere hadde blitt definert som fredede områder med hensikt om å bevare landskapet i *naturlig tilstand*, der naturparker allerede i neste setning sies å være områder med *opprinnelig natur* hvor mennesker kunne koble av i *urørt natur*.²³⁰ Begrepene brukes med andre ord om hverandre, ikke ulikt hva som er vist tidligere. Den uklare begrepsbruken gjør det utfordrende å tolke hvorvidt det stiltes strengere krav til *naturlig tilstand*, eller om utsagnet var nok et avvik fra en av flere aktører som har brukt begrepet.

²²⁴ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/1966: 4ff)

²²⁵ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/1966: 14); Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 4)

²²⁶ Stortingsforhandlinger: S.tid. (1958: 2895); St.meld. nr. 64 (1965/1966: 4, 7f); Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 32); S.tid. (1966/1967: 2857)

²²⁷ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/1966: 17); Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 2883ff)

²²⁸ Stortingsforhandlinger: Ot.prp. nr. 65 (1968/1969: 5); Ot.prp. nr. 68 (1969/1970: 3)

²²⁹ Stortingsforhandlinger: Ot.prp. nr. 65 (1968/1969: 18)

²³⁰ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/1966: 9)

Som et ledd i å undersøke i hvilken grad bruken av begrepene er synonyme vil jeg undersøke hvilke begreper aktørene har brukt om de seksten områdene som ble foreslått fredet i *Landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge (1965/1966)*. De seksten områdene beskrives i innstillingen om landsplanen der naturverninspektørens og Naturvernrådet får si sin mening om områdene. I den påfølgende stortingsmeldingen gir regjeringen sitt syn på områdene gjennom kommunal- og arbeidsdepartementet. Som jeg skal vise bruker aktørene i noen grad like begrep om de respektive områdene. Flere av omtalelsene viser likevel hvordan forskjellige begreper brukes for å beskrive den samme naturtilstanden, altså hva jeg omtaler som synonym begrepsbruk. Øvre Pasvik omtales i stortingsmeldingen både som *opprinnelig* og *urørt*, mens naturverninspektøren beskriver området som et *klassisk villmarksområde*.²³¹ Kongsvoll-Hjerkin omtales som *noenlunde urørt* av den ene aktøren, og som *opprinnelig natur* og *noenlunde urørt* av den andre parten. Aktørene er med andre ord på den ene siden enige, samtidig som begrepene *noenlunde urørt* og *opprinnelig natur* kobles sammen; to begrep som tidligere har virket å omtale to forskjellige typer natur.²³² Gressåmoen skildres på sin side som *opprinnelig* og *urørt* i stortingsmeldingen og i innstillingen om landsplan for nasjonalparker. Naturverninspektøren sier imidlertid at området er både *opprinnelig* og *villmark*. Urørtbegrepet brukes altså ikke, men det kan drøftes hvorvidt urørtbegrepet her er implementert i villmarksbegrepet. Forskjellen kommer likevel tydelig frem da ingen av de to første aktørene valgte å omtale området som *villmark*.²³³ Et lignende eksempel finnes i omtalen av Stabbursdal, hvor både stortingsmeldingen og innstillingen beskriver en furuskog å være i *naturlig tilstand*. Forskjellene kommer derimot til syne når innstillingen bare noen sider senere sier at området ikke er og ei heller kan bli *urørt*. Naturverninspektøren på sin side skildrer en del av skogen som å være *helt urørt*.²³⁴ I mitt siste eksempel trekkes naturverninspektørens omtale av Femundsmarka frem alene. Området sies i første rekke å være et *villmarksområde av virkelig urørt natur*, men hvor det like etterpå bemerkes at området naturligvis ikke er *villmark* i egentlig forstand, da det både er gårdsbruk og bebyggelse flere steder.²³⁵

Eksemplene understreker hvor utfordrende det er å tolke begrepsbruken grunnet begrepens synonyme og ukonsise bruk, både blant de forskjellige aktørene, men tidvis også av den

²³¹ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/1966: 16f); Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 38)

²³² Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/1966: 25); Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 52)

²³³ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/1966: 22f); Innst. (65/66: 10)

²³⁴ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/1966: 18); Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 10, 14f, 42, 50f)

²³⁵ Stortingsforhandlinger: Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 54)

enkelte aktør. Med all usikkerheten begrepsbruken representerer er det spennende å se hvordan NOU 30B (1974) *Hardangervidda, natur – kulturhistorie – samfunnsliv* på mange måter presenterte et helt nytt begrepsapparat. Urørtbegrepet ble bare brukt seks ganger i de to delene hele utredningen bestod av. Det uklare villmarksbegrepet ble på sin side erstattet av *kvalifisert villmark*. Som vi skal se var dette på mange måter første steg på veien mot INON-begrepet og fastsettelsen av villmarksbegrepet.

Ut fra kildematerialet observerer jeg hvordan villmarksbegrepet er temmelig konsist fra 1937 og frem til NOU-ene i 1974. Begrepet brukes uten nærmere definisjon, men tolkes som natur urørt av mennesker.²³⁶ Vi kan altså dele opp villmark som begrep i to perioder, henholdsvis før og etter utredningen fra 1974.

At *villmark* foreslås som erstatning for det gamle nasjonalparkbegrepet i utredningene forteller en god del om hva som legges i begrepet. Begrepet forsøker å beskrive natur som i størst mulig grad ikke er påvirket av mennesker. Begrepene fra utredningene er likevel problematiske da de fremdeles må regnes som subjektive- og ikke-målbare enheter. Det er på dette området *kvalifisert villmark* skiller seg ut fra tidligere villmarksbegreper, hvor begrepet blir gjort til en definert målbar størrelse. *Kvalifisert villmark* definertes som områder som lå ”innen langtur-området men og som ligger utenfor dagstursonen fra nærmeste turisthytte”.²³⁷ Mer presist defineres *kvalifisert villmark* som områder som ligger mer enn fire timer rask gange i bratt lende, eller femten kilometers luftlinje i mer moderat lende fra vei, jernbane eller rutebåt. Avstanden til nærmeste turisthytte skal også være mer enn to timer rask gange, eller 7,5 kilometer avstand i luftlinje.²³⁸

Denne definisjonen viser tydelige preg på å være et første steg mot en fastsatt terminologi. Ordlyden er imidlertid utydelig og merkverdig ut fra dagens muligheter for målbarehet. På den andre siden fantes ikke satellittkartlegging av naturen på daværende tidspunkt. Skaperne av begrepet har derfor valgt å ta utgangspunkt i den norske turkulturen. En forankring i turkulturen er basert på dens viktige rolle i norsk kultur siden begynnelsen av 1800-tallet og har også vært viktig for nordmenns naturverdier og natursyn.²³⁹ Den nye definisjonen – *kvalifisert villmark* - hvor kun de mest sentrale delene av et naturområde vil defineres som villmark, minner på mange måter om den moderne villmarksdefinisjonen vi finner i INON-

²³⁶ Stortingsforhandlinger: Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 30); S.tid. (1966/1967: 2867, 2871ff)

²³⁷ NOU (1974B: 21)

²³⁸ NOU (1974B: 21, 28)

²³⁹ Ibsen (1997: 273); Witoszek (1998: 44ff, 53ff)

begrepet. De samme likhetstrekkene finnes også gjennom hvordan områdene rundt den *kvalifiserte villmarken* defineres i soner etter hvor langt det er til nærmeste inngrep.²⁴⁰ Begrepet markerer i så måte et skille i min analyse. For første gang opereres det med avstand fra nærmeste inngrep. Begrepet bygger i stor grad på det allerede eksisterende villmarksbegrepet, der det trekkes frem hvordan man i *villmarken* i Hardangervidda ”*kan oppleve ro og fravær av sivilisatoriske inngrep i større grad enn noe annet sted i Sør-Norge*”.²⁴¹ På den andre siden er det tegn som tyder på at begrepet ikke er totalt rigid. En kartskisse viser hvordan villmarkssonen kan utvides dersom presset blir for stort på det planlagte området.²⁴² Utsagnet viser med all tydelighet hvordan villmarksbegrepet er et skapt begrep med et definert innhold tilpasset menneskers ønsker og behov.²⁴³

3.1.2 Begrepsbruket i Naturvernforbundets publikasjoner

Naturvernforbundets begrepsbruk i perioden 1945-1974 fortsetter i samme spor som forrige periode sluttet. Perioden bærer preg av et mangfoldig begrepsapparat, hvor enkeltbegreper er flittigere brukt enn andre. Urørtbegrepet fremstår som det mest anvendte og sentrale begrepet i NNVs publikasjoner, men også begreper som *opprinnelig*, *villmark* og *naturlig* benyttes jevnlig. I tillegg opptrer nye begreper som *vill*, *jomfruelig* og *ødemark*. Den mangfoldige begrepsbruken i perioden gjør at jeg må velge hvilke begrep som skal kommenteres i min besvarelse. Begreper som virker å inngå i en kontinuitet kommenteres derfor kollektivt, mens begreper som skiller seg ut i større grad vil bli kommentert enkeltvis. De analyserte publikasjonene består i denne perioden av NNVs årsrapporter og bladet *Norsk Natur* som ble utgitt fire ganger årlig av NNV fra 1964.

Urørtbegrepet er periodens mest sentrale begrep, både gjennom kvantitet og sitt slektskap til villmarksbegrepet. Som jeg viste brukte NNV i første periode urørtbegrepet om natur som ikke var direkte påvirket av mennesker. Med andre ord har begrepet direkte tilknytning til INON- og villmarksbegrepet som opererer med inngrepsfrie soner fem kilometer fra nærmeste tekniske inngrep. Jeg legger merke til hvor enhetlig bruken av urørtbegrepet opptrer og hvordan majoriteten av begrepene virker å inngå i samme diskurs. Med andre ord oppfattes begrepsbruken hos NNV som en videreføring av begrepsinnholdet gjennom hele perioden.

²⁴⁰ NOU (1974B: 21)

²⁴¹ NOU (1974A: 84)

²⁴² NOU (1974A: 107)

²⁴³ Se NOU 30 B (1974: 170, 175) for hvordan landskapet deles inn i poengsystem hvor egenskapene kvalifisert villmark og vakkert landskap gir høyest poengsum.

Videreføringen eksemplifiseres gjennom noen tilfeldig utvalgte eksempler, hvor fjellpartier, skoger, kystlandskap, myrer, vassdrag og landskap generelt omtales som *urørt*.²⁴⁴ Eksempelene er fordelt på hele perioden, og understreker dermed kontinuiteten i begrepet. Begrepet tolkes å omtale natur som er fri for direkte menneskelig påvirkning.

På den andre siden kan en likevel hevde at begrepsbruken er lite presis, noe som kan vises gjennom sitatet ”*det vil være av umåtelig betydning for vårt land i fremtiden å bevare denne enestående og urørte natur*”.²⁴⁵ Sitatet er ett av flere, hvor en generell bruk av *urørbegrepet* tvinger en til å tolke seg frem til en mer presis betydning ut fra mangfoldet av begreper. Dette ettersom verken begrepet eller konteksten gir noen kriterier for hva *urørtheten* måles ut fra. Unntakene er i så måte betydningsfulle. I unntakene jeg vil trekke frem blir naturen i flere tilfeller omtalt som *urørt av mennesker*.²⁴⁶ Ikke bare er kriteriene for *urørthet* i disse tilfelle tydelige, men innholdet i begrepet er også enhetlig med begrepsbruken fra første periode. Begrepets innhold omtaler natur som ikke er direkte endret, eksempelvis av hugst, beite eller bebyggelse.

Nytt for perioden er hvordan flere av NNVs utsagn nyanserte *urørt natur*, som for eksempel ”*mest mulig urørt*”, ”*noen lunde urørt*” og ”*relativt urørt*”.²⁴⁷ Eksempelene kan gi inntrykk av at aktørene hadde en bevissthet omkring sin begrepsbruk. På den andre siden har jeg vist hvordan flere av disse begrepene ble brukt synonymt både i forrige periode og i de politiske dokumentene, noe som taler mot en bevissthet omkring begrepsbruken. Om ikke begrepsbruken var bevisst så kan dette tyde på at det i perioden vokste frem en bevissthet om at tilsynelatende ikke-påvirket natur nødvendigvis ikke var helt *urørt*.

Bruken av *villmarksbegrepet* har flere likhetstrekk med bruken av *urørbegrepet*. Også her finnes en betydelig bruk av begrepet uten videre forklaring av begrepets innhold.²⁴⁸ Det kan imidlertid virke som om det legges noe av det samme innholdet både i *urørt-* og *villmarksbegrepet*. Dette basert på at *villmark* opptil flere ganger omtales som *uberørt villmark*.²⁴⁹ Begrepene virker videre enhetlige da det også forekommer beskrivninger med nyansert grad av *villmark*, på samme måte som jeg har vist at dette var tilfellet med

²⁴⁴ Naturvern i Norge (1952: 50; 1955: 24ff); Norges Naturvernforbund (1965b: 49; 1967c: 136; 1968a: 63; 1971a: 21; 1973b: 76; 1973d: 8; 1974b: 116)

²⁴⁵ Naturfredning i Norge (1951: 9)

²⁴⁶ Naturvern i Norge (1954: 18; 1960: 37); Norges Naturvernforbund (1967b: 75; 1969a: 46; 1973c: 126; 1973d: 9)

²⁴⁷ Naturvern i Norge (1952: 4); Norges Naturvernforbund (1966c: 89; 1967c: 136; 1970d: 153)

²⁴⁸ Norges Naturvernforbund (1967c: 134ff; 1971c: 79; 1972b: 107; 1973b: 71; 1973c: 98; 1974a: 47)

²⁴⁹ Naturvern i Norge (1957: 20; 1961: 18; 1963: 6); Norges Naturvernforbund (1970d: 138)

urørtbegrepet. Aktørene omtaler naturområder som å ha *preg* eller *karakter av villmark* fire ganger i løpet av siste halvdel av perioden.²⁵⁰

Villmark omtaltes også som motsats til kultur.²⁵¹ Den tidligere lederen for NNV Thorvald Kierulf beskrev i 1951 en tur han hadde i det han omtalte som *villmarken*. Der beskrev han den befriende følelsen av å komme bort fra både biltut, radio, telefon og andre mennesker.²⁵² Beskrivelsene minner om Henry Thoreau sine skildringer fra den amerikanske villmarken og har videre flere likhetstrekk med den moderne villmarkstanken. Tross god overensstemmelse med urørtbegrepet viser det seg likevel vanskelig å gi et klart innhold til villmarksbegrepet hos NNVs skribenter. Dette illustreres blant annet gjennom hvordan et annet naturområde prises for å ha alt: både *villmark*, kulturlandskap og bygder.²⁵³ Området trekkes altså frem fordi det inneholder både *villmark* og kultur, to begreper jeg tidligere har omtalt som dikotomiske. Det er med andre ord vanskelig å få et enhetlig bilde av begrepsbruken dersom en skal ta alle utsagnene til etterretning. Jeg blir dermed nødt til å vektlegge kvantiteten av utsagnene som stemmer overens. Samtidig medfører dette usikkerhet omkring mine tolkninger. Jeg må dermed være varsom med å tolke ut over kildematerialet jeg har tilgjengelig.

Også begrepene *opprinnelig* og *naturlig* brukes av NNVs skribenter i denne tidsperioden. Mens *opprinnelig* brukes klart mest så er *naturlig* kanskje mer sentralt i form av hvordan begrepet ble en del av ordlyden av Naturvernloven av 1970. *Naturlig* forekommer først i NNVs årsrapport for 1957 der det latinske ordet *natura* forklares. Begrepet knyttes til ”*det som er født*” og til ”*det som var til fra begynnelsen*”.²⁵⁴ Med andre ord har *naturlig*begrepet klar tilknytning til urørtbegrepet i form av naturområder som ikke er påvirket av mennesker. Begrepenes tilknytning kan kanskje også forklare hvorfor urørtbegrepet til slutt erstattet *naturlig*begrepet i den endelige lovteksten i 1970.

Som med de tidligere analyserte begrepene er det heller ikke enkelt å trekke endelige konklusjoner omkring *naturlig*begrepet. Også her finnes eksempler hvor begrepsbruken viker fra majoriteten av utsagn. Eksempelvis nevnes vannets *naturlige tilstand* og *vannets kvaliteter*.²⁵⁵ Det er vanskelig å forstå hva som menes med begrepene ettersom det ikke gis

²⁵⁰ Norges Naturvernforbund (1967a:4; 1968c: 8; 1970c: 91; 1973a: 8)

²⁵¹ Norges Naturvernforbund (1971d: 130f)

²⁵² Naturvern i Norge (1952: 44)

²⁵³ Norges Naturvernforbund (1970b: 69)

²⁵⁴ Naturvern i Norge (1958: 3)

²⁵⁵ Norges Naturvernforbund (1965c: 86; 1968a: 40, 53f)

nærmere forklaring. Vannets *naturlige tilstand* er vanskelig å tolke da både vannreservoarer og overflatevannets nivå endrer seg over tid. Vannets *kvaliteter* er på sin side vanskelig å tolke da det er uklart om aktørene omtaler vannets kvantitative eller kvalitative sammensetning. Det kan i så måte stilles spørsmål om hvorvidt det snakkes i en annen diskurs, ettersom dagens muligheter for kjemiske analyser gjør det utfordrende å forstå fortidens begrepsbruk.

Også andre utsagn er vanskelig å tolke. I flere uttalelser avviker begrepene fra tidligere bruk, hvor de tidligere har hatt tydeligere tilknytning til urørtbegrepet. I andre tilfeller virker naturligbegrepet og urørtbegrepet å ha en tilknytning til hverandre.²⁵⁶ *Naturlig* brukes flere ganger alene uten nærmere forklaring.²⁵⁷ Bruken oppleves imidlertid som konsis, hvor andre slektskapsord kunne hatt erstattet opprinneligbegrepet. Begrepenes slektskapsbånd forsterkes ytterligere av hvordan opprinneligbegrepet brukes synonymt til *urørthet* og hvordan det i et annet tilfelle knyttes til *absolutt uberørthet*.²⁵⁸ Jeg ønsker med dette å vise hvordan begreper som *villmark*, *urørt*, og *naturlig*, som i forrige periode, fortsatt bærer preg av å bli brukt synonymt om hverandre i NNVs tekster.

I forrige periode ble begrepet *vill* trukket frem som et interessant begrep og en mulig forløper til det moderne villmarksbegrepet. Til forskjell fra første periode brukes begrepet i denne perioden hovedsakelig av NNV. Den sporadiske bruken av *vill* i de politiske dokumentene har gjort at jeg har utelatt utsagnene fra analysen. NNVs bruk av villbegrepet er derimot enhetlig, og omtaler i all hovedsak dyr, fjell og dalfører.²⁵⁹

Det finnes også utsagn som kan kobles direkte til forrige periodes begrepsbruk. Med dette menes hvordan Naturvernlovens første paragraf har vært med å påvirke begrepsbruken. Gjennom loven ble det bestemt at *ville* naturforekomster av vitenskapelig- eller historisk betydning kunne fredes.²⁶⁰ Eftervirkningene av loven kan spores fremover i tid, hvor det også i inneværende periode blir omtalt planter som *vokser vilt*.²⁶¹ Bruken er imidlertid sporadisk, og må derfor tilegnes mindre betydning enn de *ville naturområdene* som nevnes jevnlig. Dette gjør at villbegrepet på mange måter mister sin tilknytning til urørtbegrepet, som har større tilknytning til *å vokse vilt* enn *ville fjelltopper*. Begrepets innhold beveger seg altså fra å

²⁵⁶ Naturvern i Norge (1952: 29; 56: 22)

²⁵⁷ Naturvern i Norge (1952: 42, 52; 1959: 41; 1961: 14; 1963: 24); Norges Naturvernforbund (1970a: 10ff; 1972b: 107; 1974c: 13; 1976: 11)

²⁵⁸ Naturvern i Norge (1963: 64); Norges Naturvernforbund (1973b: 71)

²⁵⁹ Naturvern i Norge (1951: 14; 1960: 37); Norges Naturvernforbund (1973c: 118; 1966c: 114; 1965b: 33)

²⁶⁰ Naturvernloven (1910)

²⁶¹ Norges Naturvernforbund (1973c: 118)

betegne *ville* planter og områder, med betydningen å vokse *naturlig* upåvirket av mennesker, til å betegne *ville naturområder*, med betydningen kaotiske og ustyrlige opplevelser.

To nye begreper forekommer jevnlig i NNVs publikasjoner i perioden 1945-1974, hvor både *jomfruelig* og *ødemark* dukker opp. Med tanke på de øvrige begrepene slektskap er det ikke uventet at det finnes klare bånd mellom de to nye begrepene og de tidligere analyserte begrepene. Begrepene har i første omgang tilknytning til de tidligere begrepene i form av hvordan de brukes som motsats til menneskelige inngrep, sivilisasjon og kultur.²⁶² Begrepene har videre tilknytning i form av synonym begrepsbruk, der begrepene knyttes direkte sammen med begrepene *urørt*, *naturlig* og *villmark*.²⁶³ Avslutningsvis kan begrepene kobles til *villmark* og *villbegrepet* i form av opplevelsesaspektet. Der trekkes både det å vandre i *jomfruelig natur* og *ødemark* frem som en befriende følelse.²⁶⁴

3.1.3 Begrepsbruket i utvalgte kilder

I den neste delen skal jeg se nærmere på landskapsarkitektene Magne Bruun og Egil Gabrielsens artikkel *Landskapskvalitet og arealdisponering* fra 1970. Artikkelen ble publisert i en tid med økende miljøvarsomhet. Forfatterne mente det var nødvendig å skape nøyaktige verktøy for måling av landskapskvaliteter for slik å sikre gjenværende *urørte områder*. Bruun og Gabrielsen presenterte i den sammenheng et kart som viser naturområder i Norge beliggende mer enn 5 km fra nærmeste offentlige bilvei.²⁶⁵

Artikkelen har som tidligere nevnt blitt trukket frem som kilden til INON-begrepet der *villmarksområder* for første gang i Norge ble definert ut fra avstand til nærmeste tekniske inngrep.²⁶⁶ Jeg har imidlertid vist hvordan røttene til INONs beslektede begreper kan trekkes lengre bak i tid. Artikkelen føyer seg dermed inn i en pågående debatt om det som betegnes som Norges gjenværende *urørte områder*. Røttene er å finne så vel i nasjonale som internasjonale diskusjoner. Her står inspirasjon fra den amerikanske debatten omkring *primitive naturområder* og den amerikanske Villmarksloven av 1964 sentralt.²⁶⁷

²⁶² Naturvern i Norge (1952: 51; 1960: 37); Norges Naturvernforbund (1965d:109; 1972a: 48)

²⁶³ Naturvern i Norge (1952: 32, 55; 1960: 37); Norges Naturvernforbund (1966a: 20f; 1966b: 36; 1971b: 46)

²⁶⁴ Naturvern i Norge (1952: 46; 1960: 30, 36); Norges Naturvernforbund (1974b: 11)

²⁶⁵ Bruun og Gabrielsen (1970: 2)

²⁶⁶ Skjeggedal og Arnesen (2005: 3); Skjeggedal m.fl. (2005: xi)

²⁶⁷ Bruun og Gabrielsen (1970: 3); Skjeggedal m.fl. (2005: xi)

Begrepsbruken inngår i en allerede etablerte diskurs, der *urørte naturområder* er artikkelens kjernebegrep.²⁶⁸ Hva som derimot er nytt i artikkelen er det amerikanskimporterte begrepet *primitive områder*:

”I den amerikanske lovgivning som vern av villmarksområder er ”primitive areas” definert som sammenhengende urørte naturområder med en utstrekning på min. 5000 acres, uten veier og bare tilgjengelig etter noen timers personlig, fysisk innsats.”²⁶⁹

Med analysen av NOU 30B (1974) *Hardangervidda, natur – kulturhistorie – samfunnsliv* i bakhodet er det lett å anta at utredningen har hentet inspirasjon fra Bruun og Gabrielsen slik Skjeggedal m.fl. har antydnet. Det er imidlertid nødvendig å påpeke hvordan artikkelen, tross dens nyimporterte begrep, fortsatt kan ses som et ledd i rekken av begreper som har ledet frem mot 1990-tallets INON-begrep. Dette illustreres gjennom Bruun og Gabrielsens forståelse av urørtbegrepet, hvor flere av Sør-Norges naturområder beskrives som *primitive områder* tross menneskelig utnyttelse. De mener at bøndenes virksomhet har pågått i harmoni med naturens egne lover og at områdene derfor fortsatt må anses for å være *urørte*.²⁷⁰ Senere ble landsonen, området mellom byene og landet i det gamle samfunnet, omtalt som i hovedsak *urørt natur*. Dette til tross for at området sies å ha vært påvirket av mennesket i en eller annen grad.²⁷¹ Utsagnene viser at også Bruun og Gabrielsens urørtbegrep inngår i samme diskurs som har blitt analysert så langt, der urørtbegrepet nødvendigvis ikke betegner *totalt urørte områder*. Eksemplene viser videre hvordan også Bruun og Gabrielsen opererer med nyanserte begreper. *Urørte områder* omtaler dermed nødvendigvis ikke absolutte enheter. Dette vises gjennom begrepsbruk som ”*absolutt jomfruelig natur*” og ”*relativt jomfruelige områder*”.²⁷²

Begrepsbruken hos Bruun og Gabrielsen er merkverdig tatt i betraktning samtidens samfunnsutvikling. Flere miljøhistorikere forteller om miljøvernets gjennombrudd på 1960-tallet. I en tid hvor bruken av miljøgifter stadig økte var det Rachel Carsons bok *The Silent Spring* (1962) som for alvor åpnet øynene både hos fagfolk og det bredere lag av befolkningen. Det var det store omfanget av fugledød som fikk Carson til å sette fokus på menneskelig bruk av biocider til ugressbekjemping.²⁷³ Carson legger i boken frem

²⁶⁸ Bruun og Gabrielsen (1970: 3, 7)

²⁶⁹ Bruun og Gabrielsen (1970: 3)

²⁷⁰ Bruun og Gabrielsen (1970: 3)

²⁷¹ Bruun og Gabrielsen (1970: 7)

²⁷² Bruun og Gabrielsen (1970: 3)

²⁷³ Biocider er en gruppe kjemiske stoffer som brukes til å drepe levende organismer.

vitenskapelige forskningsresultater og gir en slående dom over bruken av kjemikalier. Siden 1940-tallet hadde bruken av insektdrepende kjemikalier økt drastisk, og det ble ikke lengre skilt mellom ”gode” og ”dårlige” insekter.²⁷⁴ ”*Can anyone believe it is possible to lay down such a barrage of poisons on the surface of the earth without making it unfit for all life?*”²⁷⁵ Stoffenes evne til å trenge inn i viktige livsprosesser hos dyr og mennesker gjorde at Carson så sammenhenger mellom bruk av biocider og fugledød. Hun ønsket å se menneskenes bruk av giftstoffer fra et økologisk synspunkt og talte for varsom bruk og nøyere undersøkelser av giftstoffene. Det kan være liten tvil om påvirkningen boken må ha hatt på mennesker i samtiden. Carsons fremleggelse om akkumulering av biocider i mennesker gjennom drikkevann og jordsmonn må ha vært skremmende lesning. Miljøhistoriker Mark Stoll beskriver i sin fremstilling av *Silten Spring* hvordan Carsons virkningsfulle fortellinger skapte verdensomspennende reaksjoner mot bruken av giftstoffer.²⁷⁶ I Carsons bok forklares det hvordan giftstoffer ble fraktet rett hjem til millioner av amerikanere der giftene ble spredt både til barn og voksne uten at noen var klar over faren.²⁷⁷ Hun illustrerte med dette den vitenskapelige utviklingen miljøvernet gjennomgikk i perioden.

Begreper som økologi, økosystem og miljø ble en del av folks ordforråd og gjorde at mennesker så seg selv i en større helhet der vi var en del av miljøet og økosystemer. Historiker Roderick Nash sier at mennesket i dette perspektivet ble en del av naturen.²⁷⁸

Også i Norge ble det satt fokus på menneskelig utslipps negative sider. Bruk av DDT ble forbudt i Norge i 1970 etter en topp i bruk av biocider i 1960-årene med over 2,3 millioner kilo årlig bruk. Tross DDT-forbudet ble det gitt dispensasjoner, og biocidene ble erstattet av uheldige fosforforbindelser mens kvikksølvforbindelser ble smurt på korn for å forhindre soppsykdommer.²⁷⁹ Med en offentlig debatt om en økende bruk av miljøgifter er det merkelig hvordan Bruun og Gabrielsen fremstilte de norske bøndenes arbeid med jorden som om den foregikk i samsvar med naturens egne lover. Naturen måtte av den grunn fortsatt anses for å være urørt.

Jeg har nå vist hvordan Bruun og Gabrielsen var de første til å implementere begrepet *primitive områder* i den norske urørtdebatten. Min analyse av artikkelen skiller seg imidlertid

²⁷⁴ Carson (2000: 24f)

²⁷⁵ Carson (2000: 25)

²⁷⁶ Stoll (2012)

²⁷⁷ Carson (2000: 29ff, 50ff, 66, 72, 100f, 185ff)

²⁷⁸ Nash (2001: 254)

²⁷⁹ Ibsen (1997: 97)

ut fra tidligere behandlinger av artikkelen gjennom at jeg ser på deres begrepsbruk som en videreførelse av en allerede etablert diskurs. Begrepsbruken er imidlertid bemerkelsesverdig ettersom fagmennene Bruun og Gabrielsen overser den etablerte internasjonale debatten omkring bruk av miljøgifter. Urørtbegrepet må med den nye kunnskapen om bøndernes bruk av miljøgifter sies å bli tøyet. Det er imidlertid utfordrende å vurdere hvilken kunnskap og tankeunivers natursynet deres bygger på ettersom de verken oppgir referanser eller litteraturliste i artikkelen.²⁸⁰

Artikkelen bringer likevel med seg nye elementer. Naturen kunne nå måles ut fra konkrete kriterier. Naturen ble med andre ord målbar. Dette er også hva Bruun og Gabrielsen trekker frem som hensikten med artikkelen. Det ble understreket at landskapskvaliteter måtte kunne vurderes på samme måte som kulturhistoriske minnesmerker.²⁸¹

Jeg merker meg også hvordan ingen av utredningene fra 1974 refererer til Bruun og Gabrielsens artikkel. At utredningene ei heller direkte refererer til annen litteratur i sin presentasjon av *kvalifisert villmark* kan tyde på at utrederne selv ønsket å få eierskap til begrepet. Det er nemlig umulig å komme unna impulsene fra den amerikanske miljødebatten som foregikk i perioden, noe som gjør det vanskelig å tro at begrepet *kvalifisert villmark* har oppstått internalistisk i utredningen og uten kontekstuelle impulser.

3.1.4 Oppsummering av aktørenes begrepsbruk

Jeg har vist hvordan aktørenes begrepsbruk fortsetter i samme spor som forrige periode sluttet, men med større kvantitativ bruk av begrepene. Et av hovedpoengene mine er hvordan aktørene begynte å nyansere begrepene. Det er også påpekt hvordan begreper som *forholdsvis urørt, så godt som urørt, relativt urørt* og *noenlunde urørt* opptrer for første gang.

Begrepsbruken vitner om en bevissthet omkring begrepsbruken, noe som fører til at aktørene er tydeligere omkring hvorvidt naturen faktisk er direkte påvirket av mennesker eller ei.

Jeg har videre belyst hvordan begrepene, på samme måte som i forrige periode, virker å være knyttet sammen gjennom slektskapsbånd. Begreper som *urørt, villmark, opprinnelig* og *naturlig* har alle blitt knyttet sammen av de forskjellige aktørene. Mer utfordrende er det å tolke begrepsbruken når de ytres i hva jeg omtaler som synonym bruk. Den synonyme bruken

²⁸⁰ Artikkelen inneholder sitater i marginen med henvisning til opphavsmann. Foruten sitatene refereres det ikke til ideer eller litteratur som forfatterne har brukt i artikkelen.

²⁸¹ Bruun og Gabrielsen (1970: 4)

gjør det utfordrende å skille begrepene innhold fra hverandre. Begrepene fremstår da uten fastsatt definisjon.

Jeg har også trukket frem de nye begrepene *jomfruelig* og *ødemark* som brukes i NNVs publikasjoner. Også Bruun og Gabrielsens *primitive områder* er introdusert i denne perioden. Utredningen fra 1974, *Bruken av Hardangervidda og Hardangervidda, natur – kulturhistorie – samfunnsliv*, bygde på mange måter videre på Bruun og Gabrielsens begrep da de presenterte begrepet *kvalifisert villmark*. Det avgjørende og betydningsfulle er hvordan begrepet får et definert innhold og naturen gjøres målbar.

Kvalifisert villmark er første steg på veien mot INON-begrepet og representerer i så måte et skille i begrepsbruken. Jeg velger derfor dette som et skille i min analyse og lar det markere overgangen til en ny periode.

Som diskutert refererte ikke NOU-ene fra 1974 til Bruun og Gabrielsen eller annen litteratur da de definerte begrepet *kvalifisert villmark*. Dette oppleves problematisk om en tar de norske og amerikanske impulsene i betraktning. Begrepet har lite trolig oppstått i et vakuum. Som vi skal se i neste delkapittel ble Norge påvirket av miljøbevegelsenes gjennombrudd og fikk et tettere internasjonalt samarbeid med fokus på det globale miljøet.

3.2 Aktørenes erfaringsrom og forventningshorisonter

3.2.1 Om målsetningen med fredning av større områder

Jeg avsluttet analysen av forrige periode med å se på hvordan NNV ønsket å frede større områder som natur- og nasjonalparker, men hvor økonomi og politikk ble trukket frem som de fremste hindringene. Jeg viste også hvordan stadig flere og større områder ble fredet som natur- og nasjonalparker.

Tross dette fortsatte NNVs misnøye ikke uventet inn i den nye perioden. De sådde også tvil om statens vilje til å frede. De klaget over lovtekstens formuleringer og over små statlige bevilgninger til fredningsformål.²⁸² Samtidig er det et faktum at NNV priste myndighetenes reviderte Naturvernlov av 1954. ”Regjering og Storting i vårt land har derfor nå vedtatt en smidig lov som gjør det mulig å verne en del av naturherlighetene vårt land ennå er i

²⁸² Naturvern i Norge (1951: 18; 1954: 3ff)

*besittelse av.*²⁸³ Det er med andre ord merkelig hvordan fredningene i regi av NNV fortsatt preges av punktfredninger også i tiden etter 1954.²⁸⁴ Forbundet selv uttalte at punktfredninger viste seg enklest å gjennomføre, men at større områder var hovedfokus.²⁸⁵ Det endelige gjennombruddet for de moderne nasjonalparkene kom først etter det statlige Naturvernrådets opprettelse i 1955.

Når en i ettertid ser tilbake på fredningshistorien er det ikke lett å forstå hvordan NNV noen gang skulle klare å fremme opprettelser av nasjonalparker av ønsket størrelse. Som tidligere nevnt var NNV avhengige av grunneiers samtykke og velvilje for å arbeide frem fredninger av områder, da forbundet langt fra hadde økonomi til å kjøpe områder av betydelig størrelse. Naturvernrådet ble i så måte katalysatoren i arbeidet med å opprette de moderne nasjonalparkene. NNV var imidlertid ikke satt helt på sidelinjen, da det ble lovfestet at de skulle ha én representant i rådet. NNV fikk med andre ord en stemme i samtlige større fredningssaker. Kanskje forklarer dette fraværet av klager over mangelen på fredning av større områder, selv om bare tre nasjonalparker skulle bli opprettet frem til 1970. Dette til tross for NNVs fredninger fortsatt skulle preges av punktfredning og at heller ikke økonomien skulle bedre seg i løpet av perioden.²⁸⁶ Selv om forventningshorisonten fortsatt var den samme, med ønsker om fredning av større områder, var på mange måter erfaringsrommet endret. Loven ga nå åpning for fredning av estetisk vakre områder. Kanskje aller viktigst var det at NNV endelig fikk en sentral rolle i fredningsprosessene. Jeg poengterer med dette at optimismen og endringen i natursynet fra forrige periode ikke ga fredningsresultater på kort sikt, men misnøyen ble likevel stilnet da NNVs primære ønsker ble dekket.

Jeg vil imidlertid være varsom med å trekke enfaktorsforklaringer ettersom virkeligheten er mer kompleks enn hva en historiker klarer å formidle eller tolke ut fra et kildematerial. I dette tilfellet kan det også tenkes at NNV bevisst inntok en mer passiv rolle. Situasjon før og etter miljøbevegelsenes gjennombrudd må ha følt som to forskjellige verdener. Fra å kjempe i motbakke mot en stadig voksende industri og en befolkning uten forståelse for miljøkampen fikk miljøorganisasjonene virkelig vind i seilene. Etterkrigstiden beskrives som lik i de fleste industrialiserte land: Myndighetene prioriterte industri, økonomisk vekst og økt velstand for befolkningen. USA ønsket eksempelvis å ta igjen to tiår med depresjon og krig, mens det i

²⁸³ Naturvern i Norge (1955: 3)

²⁸⁴ Naturvern i Norge (1956: 39; 1957: 64; 1959: 57; 1960: 71; 1961: 38; 1962: 58; 1963: 67)

²⁸⁵ Naturvern i Norge (1959: 3)

²⁸⁶ Stortingsforhandlinger: S.tid. (1967/1968: 1133); Budsjett-innst. S. nr. 5 (1969/1970: 2f)

Norge var bred politisk og sosial enighet om veien videre.²⁸⁷ Trenden skulle imidlertid snu. Miljøorganisasjonene fikk igjen stor oppmerksomhet da de amerikanske myndighetene på 1950-tallet ønsket å demme en del av Colorado-elven i Echo Park. Parken var en del av det nasjonale parksystemet, og en demming ble sett på som et angrep på hele nasjonalparksystemet og villmarkstanken. Gjennom nasjonale kampanjer og demonstrasjoner endte den seks år lange kampen med seier gjennom ny lov og juridiske retningslinjer for vern av nasjonalparker. Villmarkstanken hadde også fått økt forståelse blant det bredere lag av den amerikanske befolkningen, noe som understrekes av en enorm økning i medlemstall i de amerikanske villmarksbevegelsene. Det amerikanske miljøvernet var virkelig i medvind. Etter flere års arbeid fikk USA juridisk lovfestet et villmarkssystem gjennom *The Wilderness Act* i 1964. Loven både definerte villmarksbegrepet og beskyttet store områder med offentlig eid landområde. Villmark ble med dette definert som områder som i hovedsak ikke domineres av mennesker og hvor naturen ”går sin egen gang”.²⁸⁸ Opprettelsen av et villmarkssystem gjorde at miljøorganisasjonene nå kunne være offensive fremfor defensive, til forskjell fra tidligere da de til stadighet hadde beskyttet seg mot ny trusler. Systemet innebar å beskytte *villmark* generelt fremfor spredte områder av mindre størrelse.²⁸⁹ Historiker Mark Harvey sår ingen tvil om Echo Park-sakens nøkkelrolle for den amerikanske miljøbevegelsen og understreker hvordan kontroversene som oppstod i sakens tidlige fase forsterket verningstanken. Han nyanserer likevel samtidens betydning og påpeker hvordan datidens miljøforkjempere i størst grad kjempet for den enkelte park fremfor *villmark* generelt. Echo Park-saken har med andre ord fått størst betydning i ettertid.²⁹⁰

Debatten som fulgte etter Rachel Carsons *The Silent Spring*, miljøbevegelsens fremvekst og et juridisk nasjonalparksystem var bare starten på en internasjonal fremgang for miljøbevegelsen. Til forskjell fra tidligere miljøengasjement var ikke arbeidet ledet av en smal elite, men av et bredere lag av vitenskapsmenn, kunstnere, teknikere, økonomer, byråkrater, professorer og studenter. Engasjementet vokste frem i en tid hvor det både ble kjempet for miljøet, svartes borgerrettigheter, kvinners rettigheter og fred.²⁹¹ Flere historikere legger vekt på hvordan den nye bølgen av miljøengasjerte var *aktivister* i 20- og 30-årene. Miljøaktivistene brydde seg lite om sosial trygghet, ei heller hyllet de teknologi, makt, profitt

²⁸⁷ Berntsen (2011: 111f); Mauldin (2012: 145); Sörlin (1991: 179f)

²⁸⁸ Wilderness Act (1964: 1)

²⁸⁹ Nash (2001: 200, 215, 222, 231)

²⁹⁰ Harvey (2014: 52ff)

²⁹¹ Ibsen (1997: 193)

eller økonomisk vekst.²⁹² Både nasjonalt og internasjonalt fikk en rekke skandaler både miljøaktivister og en større del av befolkningen til å reagere. I USA fikk en rekke hendelser begeret til å renne over. Et større oljesøl i California, utryddelse av elleve tonn laks grunnet bruk av DDT, planer om bygging av et oljerør gjennom Alaska og advarsler mot å la barn leke ute i Los Angeles mens byen var plaget av smog ble for mye.²⁹³ I Norge var havet tomt for vintersild i 1970 etter flere års overfiske. Bestanden av blåhval, finnhval og knølhval ble også kraftig rammet. En stadig befolkningsvekst og økt velstand internasjonalt gjorde at man plutselig tvilte på ressursgrunnlaget, og ressursene ble for første gang sett på som endelige og knappe.²⁹⁴

Som en følge av miljøproblemene vokste det frem en rekke miljøorganisasjoner på 1970- og 1980-tallet. Flere av organisasjonene gjennomførte risikofylte og tidvis farlige aksjoner, mens andre tydde til sivil ulydighet. Flere av gruppene utviklet seg i takt med den vitenskapelige forskningen som stadig gikk fremover. Både ikke-statlige organisasjoner og internasjonale organisasjoner gjennomførte vitenskapelige undersøkelser og begynte å jobbe for miljøet gjennom det juridiske systemet.²⁹⁵ Nasjonalt vakte utbyggingen av Aurlandselva på slutten av 1940-tallet harme både blant miljøaktivister, organisasjoner og lokalbefolkningen. Da også Mardøla ble truet i 1970 slo 30-40 aksjonister leir i traseen for å hindre utbyggingsarbeidet. Aksjonistene ble til slutt båret bort av politiet, en måned etter demonstrasjonen startet. Demonstrasjonen førte ikke frem, men hadde likevel stor betydning i form av en nasjonal debatt om kraftutbygging der flere skiftet verdier.²⁹⁶ Også i Oslo ble det kjempet en lang og intens miljøkamp da Oslomarka ble truet av tekniske inngrep. Berntsen beskriver hvordan økende urbanisering hadde ført til et økt reaksjonsbehov. At marka ble utnyttet til hogst, bygging av hytter, veier og kraftlinjer fikk stadig større fokus.²⁹⁷

Mitt poeng er hvordan Naturvernforbundet, til forskjell fra tidligere, endelig ble hørt. Ikke bare ble det opprettet nasjonalparker, men miljøvernssaken fikk nasjonal og internasjonal oppmerksomhet. Folk brydde seg. Det stadig økende antallet av nasjonale og internasjonale organisasjoner gjorde på mange måter at Naturvernforbundet *ikke trengte* å engasjere seg like aktivt, men i stedet kunne spisse sin miljøkamp gjennom politisk påvirkning og juridisk kamp.

²⁹² Ibsen (1997: 196); Nash (2001: 251); Guha (2000: 86ff)

²⁹³ Ibsen (1997: 192)

²⁹⁴ Berntsen (2011: 118f); Hardin (1968: 1243ff); Sörlin (1991: 142f)

²⁹⁵ Ibsen (1997: 195); Simmons (2008: 198)

²⁹⁶ Berntsen (2011: 164ff)

²⁹⁷ Berntsen (2011: 186ff)

3.2.2 Hvorfor ble begrepene nyanserte?

Jeg har i dette kapittelet vist hvordan aktørenes begrepsbruk ble tydeligere, mer nyansert og hvordan begrepsbruken tidvis virket mer bevisst. Ved å studere debatten omkring hvor mye urørt natur som fantes i Norge og hvordan synet på inngrep i naturen endret seg hos aktørene håper jeg å finne mulige årsaker til denne endringen.

Jeg har tidligere vist hvordan NNV har priset naturområder for deres nærhet til bilvei og jernbane, og hvordan de har reklamert for NSB og NAF i deres årsrapporter. I løpet av perioden endret synet på inngrep seg og listen ble lagt betraktelig lavere for hva som virket skjemmende for naturopplevelsen. Det er i hovedsak NNV som kritiserer inngrepene veier og jernbanenettet representerer, men det finnes også utsagn fra en stortingsdebatt.²⁹⁸

Som nevnt i kapittel 1.2.6 har Finn Arne Jørgensen allerede behandlet hva han omtaler som *Den første hyttekrise*. Hyttene ble sett på som inngrep i det sceniske landskapet og omtalt som ukontrollert hyttebygging.²⁹⁹ Også andre endringer som kraftlinjer, broer, jakthytter, bergverksdrift og vassdragregulering, samt mindre endringer som oppmerkning av stier og reklameskilt nevnes som inngrep i naturen.³⁰⁰ Det samme gjelder for luftforurensning som tidligere ikke har vært et tema i mitt kildemateriale.³⁰¹ Også menneskers ferdsel i naturen ble sett på som en trussel. Nash kaller dette for ”*the irony of the victory*”, hvor miljøbevegelsens seiere gjorde at stadig flere besøkte nasjonalparkene og dermed truet den *urørte* naturen. Transportrevolusjonen og stadig bedre kommunikasjon gjorde at millioner av mennesker kunne entre *villmarken* i løpet av noen timer. I USA ble det foreslått retningslinjer for å skjerme *villmarken* fra besøkende, hvor blant annet forbud mot utbygging og motorisert ferdsel var blant forslagene. Nash sier at de besøkende verken forventet eller ønsket en villmarksfølelse. Flere av aktivitetene som ble bedrevet i nasjonalparkene kunne like gjerne ha vært plasserte i en urban fornøylespark.³⁰² Det ble med andre ord jobbet for å endre den amerikanske befolkningens holdninger til *villmarken*. En lignende utvikling skjedde også i Norge, men i mindre skala. I 1962 ble den nasjonale holdningskampanjen *bruk naturvett*

²⁹⁸ Naturvern i Norge (1952: 5); Norges Naturvernforbund (1965a: 8; 1969b: 12; 1975e: 6); Stortingsforhandlinger: S.tid. (1958: 2894)

²⁹⁹ Naturvern i Norge (1952: 58; 1955: 7; 1959: 50; 1961: 34; 1962: 9); Norges Naturvernforbund (1968b)

³⁰⁰ Naturvern i Norge (1959: 27) Norges Naturvernforbund (1974c: 12); Stortingsforhandlinger: S.tid (1958: 2894); St.meld. nr. 64 (1965/1966: 9)

³⁰¹ Naturvern i Norge (1963: 22); Norges Naturvernforbund (1971e: 10)

³⁰² Nash (2001: 318ff, 328ff, 338)

gjennomført, og motorisert ferdsel har vært vidt debattert i stortingsdebatter på andre halvdel av 1900-tallet.³⁰³

Det kan virke som om industriens stadige vekst, kombinert med økende hyttebygging, turgåing og utvidelse av samferdselsnettverk gjorde at presset på de *urørte områdene* ble opplevd som faretruende. Jeg vil understreke hvordan de menneskelige endringene i naturen ikke kan sies å være absolutte ettersom det finnes eksempler på hvordan endringer også ble sett på som positive. Eksempelvis har NNVs *Norsk Natur* et eget nummer dedikert til byggekunst for å tilpasse hyttene landskapet de bygges i.³⁰⁴ I et senere nummer trekker bladet frem ett eksempel på hvordan menneskelige endringer virker skjemmende på naturen, men også hvordan en demning kan gi ”*en positiv og virkningsfull kontrast*”. De kunstige sjøene som en demning kan danne i et elveløp sies å kunne ”*gi meget gode landskapsmessige virkninger*”.³⁰⁵ Dette kombinert med hva man i dag vil omtale som uheldige reklamer i sine publikasjoner der det reklameres for industri, oljeprodukter og Norsk Hydro med mer. Alt vitner om en gradvis modningsprosess fremfor en brå endring i aktørenes erfaringsrom.³⁰⁶

Naturfredningsdebatten tidlig på 1900-tallet oppstod som vist grunnet et behov for å frede den minkende *urørte* naturen for vitenskapelige formål. Det har med andre ord vært en kontinuerlig pågående debatt omkring hvor mye *urørt* natur som er igjen på fastlandet. Debatten fortsetter også inn i den andre perioden, der både NNV og politiske dokumenter påpeker hvordan de *urørte områdene* stadig minker.³⁰⁷ Andre aktører er mer nyanserte når de påpeker hvordan det først og fremst er de mest tilgjengelige *urørte områdene* som minker, og hvordan de gjenværende områdene fortsatt er store i forhold til folketallet.³⁰⁸ Den siste gruppen argumenter er dem som mener at det fortsatt finnes store *urørte områder* igjen i Norge.³⁰⁹

Debatten forteller meg to ting: For det første var *urørt*begrepet ikke et fastsatt begrep. Det har heller ikke fantes konkrete målinger på hvor mye *urørt* natur som har vært igjen. For det andre forteller debatten meg hvordan majoriteten av aktørene mente de tilgjengelige *urørte områdene* var i ferd med å forsvinne. Det fantes med andre ord et erfaringsrom hvor *urørte*

³⁰³ Berntsen (2011: 133f)

³⁰⁴ Norges Naturvernforbund (1968b)

³⁰⁵ Norges Naturvernforbund (1968a: 47ff)

³⁰⁶ Naturvern i Norge (1957: 74; 1959: 65; 1960: 79; 1961: 71, 75; 1962: 64f; 1963: 74); Norges Naturvernforbund (1966b: 64; 1967b: 81)

³⁰⁷ Naturvern i Norge (1951: 7; 1959: 39); Stortingsforhandlinger: Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 9)

³⁰⁸ Stortingsforhandlinger: S.tid. (1958: 2892); S.tid. (1966/1967: 2884)

³⁰⁹ Naturvern i Norge (1952: 64; 1959: 3)

naturområder minket i økende grad, noe som førte til en forventningshorisont hvor de nevnte områdene måtte fredes. Sett i sammenheng med at den nyanserte begrepsbruken virket å inntre på midten av 1960-tallet, i samme periode som debatten, kan det tenkes at aktørenes forventningshorisont var med på å endre begrepsbruken. Aktørene var av den grunn mer villige til å frede områder som ikke nødvendigvis var *fullstendig urørte*.

3.2.3 Uklar begrepsbruk omkring nasjonalparker

Det ble i analysen av forrige periode studert hvordan natur- og nasjonalparkbegrepene strakk seg tilbake til begynnelsen av 1900-tallet, da det ble opprettet flere slike fredede områder. Områdene var imidlertid av mindre størrelse enn ønsket, og det fantes en forventningshorisont om å frede større områder etter internasjonal standard. Behovet for å frede større områder var naturligvis av avgjørende betydning da Naturvernloven ble revidert i 1954. Spesielt interessant er det å merke hvordan naturparkbegrepet med tiden kom til å bli overflødig etter at det ble jobbet for å danne en mer definert terminologi innenfor naturfredning. Det var Kirke- og undervisningsdepartementet som for alvor satte i gang diskusjonen omkring nasjonalparksterminologien da de i 1964 gjorde det klart hvordan *nasjonalparker* ikke hadde vært tydelige verken i lov eller på annen måte. Det var problematisk hvordan begrepet ble brukt om forskjellige typer fredede områder.³¹⁰ Etter en redegjørelse for nasjonalparkbegrepet i andre land ble *villmark* foreslått som erstatning for naturparkbegrepet, mens friluftsmark ble foreslått som erstatning for nasjonalparkbegrepet.³¹¹ Begrepene skulle klargjøre fredningsforholdene til de forskjellige fredede områdene. Diskusjonen fortsatte i stortingsmelding nr. 64 (1965/1966) *Om Naturvernrådets innstilling om landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge*. Kommunal- og arbeidsdepartementet bygde videre på de samme argumentene og resonnementene som ble trukket frem i innstillingen fra 1964. Også NNV ble sluppet til i stortingsmeldingen. De foreslo naturparkbegrepet sløyfet grunnet uklart skille mellom begrepene naturpark og nasjonalpark.³¹² Ifølge NNV mente Naturvernrådet på denne tiden at man burde holde fast ved den daværende terminologien, men begrepene burde få fast innhold.³¹³ På dette tidspunktet virket flere å ha et ønske om å sløyfe naturparkbegrepet og at det ville være enklere å operere med de to fredningstypene nasjonalpark og reservat.³¹⁴ Naturvernrådet snudde imidlertid, og mente i odelstingsproposisjonen (1968/1969) *Innstilling*

³¹⁰ Stortingsforhandlinger: Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 6)

³¹¹ Stortingsforhandlinger: Innst. fra naturvernrådet (1965/1966: 6)

³¹² Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 64 (1965/66: 6f)

³¹³ Norges Naturvernforbund (1966b: 59)

³¹⁴ Norges Naturvernforbund (1966b: 59); Stortingsforhandlinger: Innst. S. nr. 140 (1966/1967: 259)

om ny lov om naturvern angående ny naturvernslov at det var av vesentlig betydning å få lovfestet nasjonalparkbegrepet og dets formål.³¹⁵

Aktørene hadde med andre ord et erfaringsrom som gjorde det nødvendig å klargjøre terminologien til fredningsområdene. Det er bemerkelsesverdig hvordan Naturvernrådet ytret misnøye til departementet om hvordan deres definisjoner av fredningsområder fra odelstingsproposisjonen (1968/1969) i stor grad ble oversett i det endelige lovforslaget. Her trekkes blant annet frem misnøye om hvordan *egenart* og *skjønnhet* ikke kunne være avgjørende faktorer for om et område skulle fredes som nasjonalpark, men at områdets *naturlige tilstand* måtte være den vesentlige faktoren.³¹⁶ Aktørene hadde med andre ord ennå ikke et opplevd et erfaringsrom omkring utfordringer med begrepene *naturlig tilstand* og dets beslektede begreper. Begrepene ble altså sett på som tydelige begreper med et klart innhold, til forskjell fra *vakkert landskap* som trekkes frem som subjektive mål. Nasjonalparkbegrepet ble med dette fastsatt som begrep gjennom Naturvernloven av 1970.

Vi kan her iaktta hvordan *egenart* og *skjønnhet* ikke ble ansett som subjektive mål for fredning i den samme loven som åpnet for fredning av naturområder grunnet estetisk vakker natur. Fredning av sosiale- og estetiske årsaker hadde blitt jobbet for i NNV siden 1950-tallet.³¹⁷ Fredningsårsakene ble imidlertid sløyfet i revideringen av Naturvernloven i 1954. Også internasjonalt spilte vitenskap og psykologi en viktig rolle. Psykologer som Sigmund Freud og William James mente at sivilisasjonen var mye av grunnen til det moderne menneskets ulykkelighet. Psykologien utviklet bedre forståelse av mental helse og fremmet betydningen av estetisk vakker natur.³¹⁸ Definisjonen av nasjonalparkbegrepet bygget imidlertid ikke på disse erfaringene. At definisjonen landet på kriteriet *naturlig tilstand* illustrerer utfordringene omkring begrepsbruken, hvor det ene upresise begrepet erstatter det andre.

3.2.4 Oppsummering av aktørenes erfaringsrom og forventningshorisont

Tross et erfaringsrom om stadig minkende *urørt natur* og et ønske om å frede større områder er det vanskelig å se for seg hvordan Naturvernforbundet skulle klare å fremme forslag om vern av nasjonalparker av moderne størrelse alene i et system som ikke var tilrettelagt for

³¹⁵ Stortingsforhandlinger: Ot.prp. nr. 65 (1968/1969: 18)

³¹⁶ Stortingsforhandlinger: Ot.prp. nr. 68 (1969/1970: 12)

³¹⁷ Berntsen (2011: 120)

³¹⁸ Nash (2001: 202f, 249)

dette. NNV forholdt seg imidlertid stille selv om bare tre nasjonalparker ble fredet frem til 1970. Dette forklarer jeg med at NNVs primærbehov ble dekket gjennom politisk medstyrringsrett i Naturvernrådet, samtidig som det ble juridisk mulig å frede naturområder av estetiske årsaker. Videre gjorde miljøbevegelsens gjennombrudd både nasjonalt og internasjonalt at flere mennesker engasjerte seg i miljøsaken. Altså hadde NNV forståelse og støtte både hos politikere og i folket.

Perioden er videre preget av aktørenes endrede begrepsbruk, hvor begrepene i større grad blir nyanserte og ikke lengre like bastante. Med dette menes hvordan begreper som *urørt* og *villmark* oftere ble brukt i situasjoner som beskrev naturen som *nonelunde urørt* eller å ha *preg av villmark*. Industriens kraftige vekst og menneskenes stadig flere inngrep i naturen i form av hyttebygging, opprettelse av stier og oppsetting av reklameskilt gjorde at flere naturområder ikke lengre ble sett på som like urørte som tidligere. Det fantes med andre ord et erfaringsrom blant stadig flere om de *urørte områdene* som stadig minkende, noe som førte til en forventningshorisont hvor stadig flere aktører ønsket å frede områdene. At naturen i økende grad ble sett på som endret av mennesket, kombinert med en økende trussel mot de gjenværende områdene, kan ha bidratt til å senke kravene til hvilke områder som ble ønsket fredet. Begrepsbruken kan som følge av dette ha blitt nyansert og en hadde nødvendigvis ikke behov for å frede *fullstendig urørte områder*.

Avslutningsvis har jeg vist hvordan aktørene hadde et behov for å fastsette nasjonalparkbegrepet, noe som først skjedde som del av Naturvernloven av 1970. Det var bred enighet mellom aktørene som var innblandet i naturvern at uklare definisjoner gjorde vernearbeidet utfordrende. Den endelige definisjonen bidro imidlertid ikke til å gi nasjonalparkbegrepet en entydig definisjon. Det gamle naturparkbegrepet ble sløyfet, hvor en heller opererte med begrepene nasjonalpark og naturreservater. At nasjonalpark ble definert ut fra et områdes *naturlige tilstand* illustrerer hvordan ikke alle aktørene ennå hadde opplevd hvilke utfordringer uklare kriterier kunne føre til i verningsdiskusjoner. Som vi skal se i neste periode skulle aktørene snart få et nytt erfaringsrom der ordlyden i den nye lovteksten skulle gi utfordringer for aktørene som arbeidet med fredningen av Hardangervidda.

Kapittel 4: Villmarkstanken som ”Inngrepsfrie naturområder i Norge” (1975-1995)

Perioden 1945-1974 var som jeg viste preget av det moderne miljøvernets gjennombrudd med opprettelsen av moderne nasjonalparker og en ny naturvernslov. Begrepene ble i stor grad videreført fra slutten av første periode, men med et større spekter av begreper og stor grad av synonym bruk. Som vi skal se i denne perioden skulle den varierte og synonyme begrepsbruken by på utfordringer og være med på å danne behov for ytterligere tydeliggjøring av terminologien.

Jeg skal i denne delen begynne med å analysere periodens politiske dokumenter før jeg videre analyserer Naturvernforbundets publikasjoner. Jeg avslutter tekstanalysen med en analyse av Direktoratet for naturforvaltnings publikasjon *Inngrepsfrie naturområder i Norge* som markerer slutten av min undersøkelse. Dokumentet er for et politisk dokument å regne, men blir valgt å studeres avslutningsvis for seg selv grunnet INON-begrepets sentrale rolle.

Basert på mine tidligere analyser vil jeg hevde at begrepsbruken frem mot min tredje periode er rimelig fastsatt. Det særegne med den tredje periodens begrepsbruk er hvordan det fantes et definert begrepsapparat gjennom *kvalifisert villmark*, men hvor begrepet ikke ble benyttet av aktørene. Dette gjør at begrepsbruken fra tidligere perioder gjentar seg gjennom hva jeg tidligere har omtalt som generell bruk uten nærmere forklaring, nyansert bruk og enkelte presise formuleringen som gjør det mulig å tolke begrepenes innhold. Gjennom min undersøkelse har jeg vist at begrepsbruken representeres av et vidt spekter av begreper som ofte brukes synonymt, noe som både gir definisjonsutfordringer og utfordringer med hensyn til vern av større naturområder. Som vi skal se er den tredje og siste perioden intet unntak.

4.1 Bruken av begreper

4.1.1 Begrepsbruket i politiske dokumenter

Urørtbegrepet peker seg kvantitativt ut som periodens viktigste begrep. Som tidligere brukes begrepet i stor grad uten nærmere forklaring.³¹⁹ I andre sammenhenger brukes begrepet mer

³¹⁹ NOU (1980: 10, 23, 51); NOU (1986: 36, 40); Stortingsforhandlinger: Innst. S. nr. 361 (1978/1979: 15); S.tid. (1979/1980: 310ff, 327); St.meld. nr. 68 (1980/1981: 42, 65); S.tid. (1980/1981: 4047); St.meld. nr. 25 (1987/1988: 11); S.tid. (1992/1993: 3212); Innst. S. nr. 124 (1992/1993: 7); S.tid. (1992/1993: 3267ff, 3277); St.meld. nr. 62 (1991/1992: 27ff, 40, 49, 106, 120)

presist, oftest gjennom bruk som betegner naturen som fri for menneskelige endringer.³²⁰ Begrepet brukes i stor grad i nyansert form slik det ble vist i analysen av forrige periode.³²¹ Bevisstheten omkring graden av *urørthet* illustreres godt gjennom Pål Atle Skjervengens uttalelse om Osloområdet i stortingsdebatten fra 19. april 1993. Der presiserer han: ”*jeg sier ”mer eller mindre”, for den er selvfølgelig ikke helt uberørt*”.³²² Nyanseringen virker bare å øke etter at Naturvernloven av 1970 fikk flere like og lignende begreper implementert i lovteksten.³²³

Likevel er begrepsbruken utfordrende, da de brukes av forskjellige aktører i forskjellige situasjoner. Stortingsdebatten om Hardangervidda er i så måte selve kroneksempelen, hvor det oppstod en større diskusjon om hvorvidt vidda var *urørt* eller preget av inngrep. Det er spennende å se hvordan aktørene har forskjellige syn på Hardangerviddas *urørthet* basert på forskjellige natursyn. I forarbeidet til den endelige stortingsdebatten som avgjorde fredningen til Hardangervidda fantes det flere uttalelser hvor en direkte eller indirekte omtalte Hardangervidda som *urørt*. Et godt eksempel på dette er hvordan det ble sett på som viktig å knytte kraftledninger til eksisterende *inngrep* for å hindre oppdeling av *urørte områder*.³²⁴ I sakens påfølgende stortingsdebatt ble det imidlertid ytret sterk skepsis til Hardangerviddas *urørthet*, både fra Tom Thoresen (Ap), Ola Røssum (Sp) og Ragnar Udjus (Sp).³²⁵ Ifølge dem var Hardangervidda brukt til både kraftutbygging, jordbruk, jakt og fiske. Naturen var i for stor grad utnyttet til å kunne kalles *urørt*.

Kampen om Hardangervidda har blitt beskrevet som en politisk tautrekking som til slutt formet Gro Harlem Brundtlands politiske karriere. Hardangervidda hadde blitt kjempet for å verne siden 1904, og ble jevnlig nevnt som et potensielt fredningsområde frem til 1970 da den på nytt ble fremmet som nasjonalpark i Stortinget. Et kjerneområde på 3.400 km² ble foreslått vernet som nasjonalpark, men med utbygging av kraftverk på Veig og Dagali.

³²⁰ NOU (1980: 90); Stortingsforhandlinger: S.tid. (1988/1989: 121)

³²¹ NOU (1980:27, 38, 91); NOU (1986: 24, 63, 71); Stortingsforhandlinger: Innst. S. nr. 361 (1978/1979: 4ff); S.tid (1979/1980: 316); Ot.prp. nr. 39 (1980/1981: 2ff); St.meld. nr. 68 (1980/1981: 8, 32); St.meld. nr. 25 (1987/1988: 20); St.meld. nr. 62 (1991/1992: 30, 101ff, 119); Innst. S. nr. 124 (1992/1993: 2); S.tid. (1992/1993: 3266ff)

³²² Stortingsforhandlinger: S.tid. (1992/1993: 3271)

³²³ Stortingsforhandlinger: Innst. S. nr. 361 (1978/1979:4ff); S.tid. (1979/1980: 327); St.meld. nr. 43 (1978/1979: 6ff); Innst. S. nr. 361 (1978/1979: 4f, 9)

³²⁴ Stortingsforhandlinger: St.meld. (1978/1979: 18)

³²⁵ Stortingsforhandlinger: S.tid. (1979/1980: 337, 359)

Stortinget var delt i saken. SV og Venstre ønsket også disse områdene vernet som nasjonalpark, mens Høyre, KrF og Senterpartiet var kjøligere til vern.³²⁶

Debatten handlet etter hvert ikke om hvorvidt Hardangervidda skulle fredes, men *hvilke* områder som skulle fredes og om områdene skulle fredes som nasjonalpark eller naturreservater. Som tidligere gjort rede for ble nasjonalparkbegrepet fastsatt i Naturvernloven av 1970. Nasjonalparker kunne bli opprettet ”for å bevare større urørte eller i det vesentlige urørte eller egenartede eller vakre naturområder [...]”.³²⁷ Foruten nasjonalparker kunne også områder fredes som *landskapsvernområder*, *naturreservater* eller *naturminner*. Fredningstypene sikret at også kulturlandskap, særegne punktfredninger og ikke fullstendig urørte naturområder kunne fredes ved lov. Representanter som var imot fredning som nasjonalpark mente en slik fredning ville vanne ut nasjonalparkbegrepet og foreslo fredning som naturreservat, hvor det ikke stiltes like strenge krav til naturens *urørthet*. På den andre siden fantes representanter som Inger-Lise Skarstein (H), miljøvernminister Rolf Hansen (Ap) og senere miljøvernminister Gro Harlem Brundtland (Ap) som mente at området var *urørt* og ønsket det fredet som nasjonalpark.³²⁸

Arbeiderpartiets landsmøte viste at også regjeringspartiet var delte i synet på Hardangervidda og hvilke områder som skulle vernes. Saken ble ikke mindre komplisert av at LO var for utbygging av begge vassdragene, men gikk med på et kompromiss med utbygging av Veig og vern av Dagali. Regjeringen bestemte seg for å legge frem en stortingsmelding i løpet av året for å avklare hvor verneverdige vassdragene var. I stortingsmeldingen stod Arbeiderpartiet på sitt syn om at begge vassdragene måtte vernes. Innad i partiet var det likevel ikke full enighet om Hardangerviddas fremtid. I partiets stortingsgruppe ble Olaf Øens forslag om vern av Dagali og utbygging av Veig forkastet med 31 mot 30 stemmer. Den ene stemmen har blitt trukket frem som stemmen som muligens reddet både den nasjonale vernelinjen og Brundtlands karriere.³²⁹ Brundtland selv har dysset ned betydningen av hennes egen karriere, og har heller fokusert på hvordan hele partiet ville gått inn i en krise dersom det ikke ble samlet. Hun forteller i sine memoarer hvordan saken i stor grad var preget av følelser, noe som også viste seg innad i Høyre der Inger-Lise Skarstein hadde en sentral rolle gjennom

³²⁶ Berntsen (2011: 245f)

³²⁷ Naturvernloven 1970

³²⁸ Stortingsforhandlinger: S.tid. (1979/1980: 312, 369)

³²⁹ Berntsen (2011: 248ff)

hvordan hun kjempet både for og imot Høyres uttalte politikk. Ifølge Brundtland skyldtes dette hennes personlige syn på Hardangerviddas natur.³³⁰

Det er bemerkelsesverdig hvordan det kunne oppstå en debatt om Hardangerviddas urørthet ettersom det på daværende tidspunkt fantes et definert mål av urørthet. Som jeg tidligere har vist ble begrepet *kvalifisert villmark* etablert allerede i NOU 30B (1974) *Hardangervidda, natur – kulturhistorie – samfunnsliv*, en utredning som alene handlet om vernet av Hardangervidda.³³¹ Miljøvernminister Rolf Hansen trakk frem hvordan det etter den strenge definisjonen av urørtbegrepet ikke ville vært mange *urørte områder* igjen å fredre i Norge:

*”Jeg vil hevde at det ikke kan være tvil om at naturvernloven med «urørte eller tilnærmet urørte» områder mener arealer som ikke har vært utsatt for vesentlige tekniske inngrep som har redusert områdetets verdi som naturområde.”*³³²

Utsagnet er særs illustrativt ettersom det påpeker problematikken med et udefinert begrep som inngår i forskjellige aktørers interessefelt. Samtidig gir det meg en ny forståelse av begrepet. Fra å ha ment at begrepet hadde et noenlunde fast innhold og omtalte natur fri for menneskelige inngrep vil jeg nå antyde at begrepet nødvendigvis ikke hadde den betydningen. Med en postmodernistisk forståelse av begrepet vil jeg hevde at Senterpartiets representanter har rett når de mener at regulerte vassdrag og kulturlandskap er påvirkninger i naturen. At resultatet likevel blir en fredning som nasjonalpark, kombinert med Hansens forståelse av Naturvernloven, forteller meg at begrepet ikke hadde et fastsatt innhold, men var gjenstand for tolkning. Dette sår videre usikkerhet omkring mine tidligere tolkninger av begrepet, hvor tidligere bruk av begrepet kan være tolkninger jeg ikke har oppfattet.

Kanskje var det begrepet *kvalifisert villmark* sine uklare mål som gjorde at det ikke ble brukt og som videre førte til at det i NOU 13 (1986) *Ny landsplan for nasjonalparker* ble erstattet av det mer presise begrepet *urørte naturområder*. Det nye begrepet ble til forskjell fra kriterier som rask gange i ulendt terreng definert som områder mer enn fem kilometer fra nærmeste vei, jernbane, bebygde område eller vassdragsutbygging.³³³ Begrepet, som er en mer presis formulering av hvilke typer områder det er snakk om, bruktes jevnlig både i nevnte NOU og senere i stortingsmelding nr. 62 (1991/1992) *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder*. Begrepet er imidlertid fraværende i øvrige dokumenter jeg har

³³⁰ Brundtland (1997: 209ff)

³³¹ NOU (1974B: 21, 28)

³³² Stortingsforhandlinger: S.tid. (1979/1980: 369)

³³³ NOU (1986: 31)

analysert. Igjen ser en hvordan tydelig definerte begreper ikke benyttes av aktørene. Som jeg har vist gjennom min analyse har begrepsbruken helt siden begynnelsen av 1900-tallet vært preget av synonym begrepsbruk. Unnlatelsen av å bruke definerte begrep er på mange måter med på å forklare den synonyme bruken.

Hardangervidda nasjonalpark ble formelt opprettet 10. april 1981 med vern av både Veig og Dagali. Stephan Ibsen viser i sin hovedfagsoppgave hvordan politikernes beslutninger var basert på en oppfatning om at vekst og vern ikke var to forenelige strategier på Hardangervidda. Han ser på opprettelsen av nasjonalparken som en del av en nasjonal likevektspolitikk for å oppnå *både* vekst og vern. Mens Veig og Dagali ble fredet som en del av vernepolitikken kan utbyggingen av Altavassdraget i denne sammenheng ses på som en del av regjeringens vekstpolitikk, en politikk som hadde sterk inspirasjon fra USA. Tanken var at en i tillegg til vern også skulle utnytte ressursene som ble brukt til det fulle.³³⁴ Kampen om vassdraget i Alta foregikk i samme tiårsperiode som debatten om Hardangervidda og toppet seg med omfattende demonstrasjoner i 1979 og 1981. Miljøvernerne kjempet på flere fronter, både med aksjoner i nord, demonstrasjoner i sør, og gjennom Naturvernforbundets juridiske kamp. I 1979 ble anleggsmaskiner stoppet grunnet sivil ulydighet fra gruppen *Folkeaksjonen mot utbygging av Alta-Kutokeinovassdraget*. Demonstrasjonen endte med 90 arrestasjoner flere uker senere. En sultestreik utenfor Stortinget i Oslo bare utsatte utbyggingen, og kampen mot myndighetene ebbet sakte ut i ingenting.³³⁵

Miljøvernbevegelsen led med dette et kraftig nederlag og gikk inn i en periode med tilbakegang i medlemstallene. Tapet av Altavassdraget alene forklarer imidlertid ikke tilbakegangen. Økt velstand og en mindre aktuell atomkraftdebatt i norsk sammenheng er også trukket frem som avgjørende for miljøbevegelsens tilbakegang i Norge. Andre vestlige land var preget av en intens atomkraftdebatt. En debatt som ikke ble mindre aktuell etter Three Mile Island-ulykken i Harrisburg, Pennsylvania, hvor en opplevde en kjernefysisk nedsmeltning i en av reaktorene. Det hadde gjennom hele 1970-tallet vært en norsk debatt om implementering av kjernekraft også i norsk energiproduksjon. Fra å være høyaktuelt på midten av 1960-tallet ble planene grads nedkjempet, både av miljøvernbevegelser og internasjonal forskning. Harrisburg-ulykken ble det endelige dødsstøtet for utbygging av kjernekraft i Norge.³³⁶ Utbyggingen av Altavassdraget var med andre ord ikke bare et

³³⁴ Asdal (1996: 134f); Ibsen (2002: 92ff)

³³⁵ Berntsen (2011: 249ff)

³³⁶ Berntsen (1994: 205ff)

tilbakeslag for miljøbevegelsen i den konkrete saken, men fikk større virkninger i en tid hvor det norske fokuset beveget seg bort fra miljøkampen. Alta-saken må likevel ha hatt betydning for den senere miljøkampen. En hadde for alvor demonstrert styrken og påvirkningskraften som fantes i miljøbevegelsen.

Analysen av de øvrige begrepene viser et fortsatt fraværet av et etablert begrepsapparat. Dette kommer til syne gjennom den skiftende bruken av villmarksbegrepet. Som allerede vist ble det definerte begrepet *kvalifisert villmark* ikke brukt i stortingsdebatten om Hardangervidda. Det ble senere erstattet av et annet definert begrep, *urørte naturområder*. Tross definisjonen av et nytt og mer presist begrep er det *kvalifisert villmark* som brukes oftest i mitt kildematerial, både i NOU 13 (1986) *Ny landsplan for nasjonalparker* og stortingsmelding nr. 25 (1991/1992) *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder*.³³⁷ De politiske dokumentene hadde med andre ord til en viss grad egen skyld i den synonyme begrepsbruken. Terminologien blir ikke mer enhetlig av aktørenes generelle og nyanserte bruk av villmarksbegrepet. Med dette menes hvordan områder omtales som *ganske urørt* og *nær upåvirket villmark*, og utsagn om planteliv som må bevares i *naturlig tilstand*.³³⁸

Jeg vil påpeke hvordan de politiske dokumentene i perioden er preget av fraværet av tidligere nevnte slektskapsbegreper. De tidligere ofte brukte begrepene *opprinnelig* og *naturlig* brukes i liten grad. Majoriteten av bruken kan kobles til ordlyden i vedtatte lover, hovedsakelig Naturvernloven av 1970. Det samme kan sies om villbegrepet som bare brukes to ganger i kildematerialet i perioden. På den andre siden dukker også nye begrep opp, deriblant *upåvirket*. Ut fra konteksten tolkes begrepet å mene natur som ikke er berørt av menneskelig virksomhet av noen slag.³³⁹ Begrepet gis imidlertid ikke større plass da det knapt brukes utenfor NOU 13 (1986) *Ny landsplan for nasjonalparker*. *Upåvirket* virker videre og brukes synonymt, blant annet gjennom utsagnet ”*upåvirket villmark*”.³⁴⁰

Det er vanskelig å vurdere årsaken til begrepenes bortfall ettersom kildematerialet bare gir meg mulighet til å påvise hvilke begreper som faktisk har blitt brukt. Jeg finner det likevel nærliggende å se mot den naturvitenskapelige diskursen. Stortingsdebattene er i stor grad preget av stortingsmeldinger og øvrige utredningers begrepsbruk. Dette synes blant annet

³³⁷ NOU (1986: 55ff, 60); Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 25 (1987/1988: 6ff); St.meld. nr. 62 (1991/1992: 89, 103f, 119)

³³⁸ NOU (1986: 24, 83); Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 62 (1991/1992: 24). Se også NOU (1986: 65) og Stortingsforhandlinger: Innst. S. nr. 124 (1992/1993: 2, 12) og S.tid. (1992/1993: 3277, 3289) for lignende eksempler.

³³⁹ NOU (1986: 61, 71, 77)

³⁴⁰ NOU (1986: 83)

gjennom stortingsdebatten den 11. april 1967 da Reidar Bruu (H) mest trolig henviste til Rachel Carsons *Silent Spring*:

”Det forekommer i hvert fall meg som om vi i dag ikke lenger har det omfattende kor av fuglesang om våren som vi hadde tidligere. Det er i alle fall konstatert at et stort antall døde småfugler har vært forgiftet av kjemiske sprøytemidler [...]”.³⁴¹

Det finnes også eksempler på begrepsbruk og uttrykk som er direkte hentet fra utsendte rapporter fra Stortinget. I stortingsdebatten den 9. juni 1981 brukte både Inger-Lise Skarstein (H) og Johannes Vågsnes (KrF) et direkte utsagn fra stortingsmelding nr. 68 (1980-81) *Vern av norsk natur* da de sa at ”forurensning og tekniske inngrep har brakt naturgrunnlaget i ubalanse”.³⁴² En kan i så måte fastslå vitenskapens innflytelse i politikken, hvor fraværet av begrepene *opprinnelig* og *naturlig* muligens kan skyldes en mer bevisst begrepsbruk blant fagfolk. En slik forklaring bygger på mange måter videre på Stephan Ibsens masteravhandling, hvor han har vist hvordan vitenskapsmenns motiver fikk gjennomslag i saken om vern av Hardangervidda på bekostning av andre aktører.³⁴³

4.1.2 Begrepsbruket i Naturvernforbundets publikasjoner

Naturvernforbundets begrepsbruk minner på mange måter om anvendelsen av begrepene i kildene fra det politiske feltet, men skiller seg ut i form av et større kildematerial og et større spekter av begreper. Urørtbegrepet er det sentrale begrepet i publikasjonene og brukes i utstrakt grad uten nærmere forklaring.³⁴⁴ Begrepets innhold tolkes fortsatt å være det samme basert på uttalelser som underbygger innholdet å være urørt av menneskelig påvirkning i naturen.³⁴⁵

I hvilken grad naturen må være fri fra menneskelig inngrep før en kan snakke om urørt natur kan imidlertid diskuteres. En skribent i *Norsk Natur* sa i 1977 at man med *urørt* nok mente ”natur som ikkje lenger blir utnytta, og der spora av tidlegare verksemd glir etter våre augo inn i naturbiletet og kan oppfattast som ein del av den naturlege tilstanden.”³⁴⁶ Utsagnet føyer seg inn i den samtidige diskursen og omtaler ikke-påvirket natur, men skiller seg ut gjennom

³⁴¹ Stortingsforhandlinger: S.tid (1966/1967: 2883f)

³⁴² Stortingsforhandlinger: S.tid (1980/1981: 4032, 4034); st.meld. nr. 68 (1980/1981: 6)

³⁴³ Ibsen (2002: 27f, 88ff)

³⁴⁴ Norges Naturvernforbund (1975a: 10; 1975c: 152; 1976b: 38f; 1976c: 77; 1978c: 116; 1979b: 37; 1980a: 3; 1984a: 14; 1984c: 133; 1988b: 22; 1992: 32; 1993: 7, 26f)

³⁴⁵ Norges Naturvernforbund (1976d: 141; 1983c: 114; 1992: 26)

³⁴⁶ Norges Naturvernforbund (1977b: 81)

hvordan påvirket natur igjen kan oppfattes som *urørt*. Som jeg drøftet i innledningen vil en slik definisjon etter en moderne miljøhistorisk tankegang være motstridende, da selve vissheten om at naturen har vært påvirket kan være ødeleggende for naturopplevelsen.³⁴⁷ Jeg har også tidligere vist lignende begrepsbruk i første periode. Begrepsbruken ble da sammenlignet med *restaureringsøkologien* som senere slo gjennom. Det var imidlertid vanskelig å bedømme begrepsbruk som bygget på tanker femten år forut sin tid.³⁴⁸ Heller ikke i dette tilfellet vil jeg uten videre trekke paralleller til restaureringsøkologien, da det i større grad er snakk om naturens egen helbredelsesevne enn menneskelig tilrettelegging. Utsagnet viser imidlertid at det også innad i NNV fantes forskjellige meninger om i hvilken grad naturen kunne være påvirket av mennesker før den var *urørt*. Begrepsbruken representerer i så måte et tolkningsspørsmål, noe også Bruun og Gabrielsens tolkning av *urørt bondelandskap* og debatten omkring Hardangerviddas urørthet var eksempler på.³⁴⁹

Holdningene fra NNVs side kan med andre ord ikke sies å tilhøre et moderne natursyn, tross deres fokus på bevaring av *vakker og urørt natur*. Kanskje er det disse holdningene som gjør at NNV i utstrakt grad bruker nyanserte former av urørtbegrepet.³⁵⁰ Jeg vil med dette antyde at det fantes nyansert bruk av urørtbegrepet, noe som vitner om en bevissthet om at naturen nødvendigvis ikke var helt fri fra menneskelige inngrep. Dette oppsummeres godt gjennom Steffen Mjaalands leseinnlegg i Norsk Natur i 1980. Der henviser han til en pågående debatt og understreker hvordan det er *graden av urørthet* som må være kriterium: ”*Hvis fullstendig urørthet skulle være et avgjørende kriterium for verneverdi, ville det vært lite å verne i dette land.*”³⁵¹ Et lignende utsagn stod på trykk bare noen måneder tidligere. Der ble det ytret misnøye med opinionen som mente at fredningsarbeidet var overflødig ettersom naturen ikke var *urørt*. Norsk Natur svarte gjennom å nyansere urørtbegrepet, hvor det ble understreket hvordan det i realiteten kun fantes ytterst få *absolutt urørt områder* igjen, og henviste til hvordan områder ofte ble omtalt å ha et *urørt preg*.³⁵² Denne debatten har paralleller til stortingsdebatten angående Hardangerviddas urørthet. Urørtbegrepets uklare terminologi er med andre ord en utfordring som strekker seg ut over den politiske arenaen.

³⁴⁷ Worster (2007: 264f)

³⁴⁸ Simmons (2008: 187)

³⁴⁹ Se kapittel 3.1.3 og 4.1.1.

³⁵⁰ Norges Naturvernforbund (1975b: 103; 1976e: 165; 1977c: 117; 1978a: 10f; 1979d: 169; 1980c: 106; 1981a: 13; 1981c: 91; 1981d: 163; 1982a: 8f; 1986a:19; 1989c:30; 95b: 35)

³⁵¹ Norges Naturvernforbund (1980b: 84f)

³⁵² Norges Naturvernforbund (1980a: 3)

Trenden virker lik også for de øvrige begrepene i NNVs publikasjoner. Den uklare terminologien illustreres gjennom synonym og tvetydig bruk. Til forskjell fra de politiske dokumentene har ikke villmarksbegrepet blitt tydelig definert i NNVs publikasjoner. Begrepet er likevel tolket i retning av *urørt natur*, men uten et tydelig skille. Forskjellen blir ikke tydeligere av at begrepene kobles sammen en rekke ganger gjennom utsagnet *urørt villmark*.³⁵³ Om begrepsbruken henger sammen med periodens offentlige utredninger og stortingsmeldinger er vanskelig å si, men jeg har tidligere vist hvordan både urørt- og villmarksbegrepet kobles sammen gjennom *kvalifisert villmark* og *urørte naturområder*, men uten å bli etablert terminologi. *Kvalifisert villmark* brukes også i NNVs *Norsk Natur*, men uten nærmere definisjon og skiller seg dermed ikke fra den øvrige bruken av villmarksbegrepet.³⁵⁴

Tross god overensstemmelse med urørtbegrepet viser det seg vanskelig å gi et klart innhold til villmarksbegrepet. Dette illustreres blant annet gjennom tidligere leder i Naturvernforbundet Arild Ådnem som sier at vi grovt skissert har fem typer landskap: *Urørt landskap*, *villmark* og *urskog*, i tillegg til landskap påvirket av moderne industri, samt rester av gammelt kulturlandskap.³⁵⁵ Utsagnet er vanskelig å tolke da det kan virke som om *urørt natur* og *villmark* omtales som to forskjellige typer landskap, men uten nærmere kriterier for hva som skiller dem. Med andre ord ender en opp tilbake til start, der en sitter igjen med en rekke begreper uten klart definert innhold. Det samme kan sies om periodens mer presise utsagn. Som tidligere kobler en rekke utsagn villmarksbegrepet opp mot uendret natur uten kulturpåvirkning.³⁵⁶ På den andre siden omtales Oslomarka også som et *villmarksområde*.³⁵⁷ Det skal nevnes at tidsdifferansen mellom utsagnene kan være av betydning, hvor utsagnet om Oslomarka er uttalt i begynnelsen av perioden. Eksempelet illustrerer likevel utfordringer knyttet til min analyse, både i form av spredning av utsagn og utfordringer knyttet til periodisering.

Begrepene *opprinnelig* og *naturlig* brukes i større grad av NNV enn i de politiske dokumentene, der de var tilnærmet fraværende i denne perioden. Bruken skiller seg imidlertid ikke nevneverdig ut fra tidligere perioder. Som vist tidligere brukes nevnte og andre begreper

³⁵³ Norges Naturvernforbund (1978d: 140; 1979c: 142; 1982d: 181f; 1983d: 181; 1985b: 140f; 1989b: 37; 1995b: 9)

³⁵⁴ Norges Naturvernforbund (1987a: 17; 1988b: 21)

³⁵⁵ Norges Naturvernforbund (1984b: 41)

³⁵⁶ Norges Naturvernforbund (1977a: 36; 1978c: 111; 1981b: 46; 1987b: 34)

³⁵⁷ Norges Naturvernforbund (1976e: 163)

ofte uten nærmere definisjon eller presisering.³⁵⁸ Konteksten gir lite ny informasjon om begrepene. *Opprinnelig* brukes blant annet som motsats til kultur, og føyer seg dermed inn i rekken av tidligere bruk.³⁵⁹ At begrepet videre kobles opp mot *urørt*, *naturlig* og *villmark* understreker bare inntrykket av opprinneligbegrepet som et synonymt begrep til allerede eksisterende begreper.³⁶⁰ *Naturlig* på sin side kobles videre til *urørt* og *villmark*, og forsterker dermed inntrykket av et sammenvevd begrepsapparat.³⁶¹

Det nye er hvordan *naturlig* brukes om samspillet i naturen, hvor ideene om et økosystem i naturlig balanse viser seg for første gang i mitt kildematerial.³⁶² Tross impulser om økosystem virker utsagnene fortsatt å bruke *naturlig* om natur uten menneskelig påvirkning. Dette illustreres blant annet gjennom et utsagn som taler om *naturlig suksesjon* og *naturlige treslag*.³⁶³ Aktøren må i første eksempel mene at naturlig suksesjon skjer uten menneskelig påvirkning. I andre eksempel påpeker forfatter selv hvordan *naturlige treslag* er trær som ikke er plantet eller innført av mennesker. Mangelen på definisjoner gjør analysen utfordrende. Selv ikke i en artikkel om skogbestanden i England hvor *semi-naturlig* defineres gir noe klarere svar:

”Listen av områder omfatter derfor også såkalte «semi-naturlige» typer, definert som vegetasjonssamfunn der de arter som kjennetegner de naturlige samfunn «konstanten» og «dominanter» ennå er representert.”³⁶⁴

Som eksempelet viser defineres *semi-naturlig* ved hjelp av begrepet *naturlig*, og leseren blir dermed presentert for en sirkeldefinisjon.

En ytterligere utfordring med å definere naturligbegrepet er hvordan noen utsagn i sterk grad er motstridende den etablerte diskursen. I mitt andre eksempel ses det med uro på hvordan løvenger i *naturlig tilstand* er i ferd med å forsvinne i Norden. Årsaken skal være at menneskene ikke lengre bruker engene som fôr og beitemark, noe som resulterer i at de forsvinner ”i sin naturlige form”.³⁶⁵ Bruken av *naturlig* kan her tolkes på to måter; dels kan det tolkes å stride mot all tidligere bruk, da det presiseres at landskapet forandrer seg nettopp

³⁵⁸ Norges Naturvernforbund (1976a: 11; 1976e: 165; 1976f: 11; 1977d: 133, 144; 1979a: 23; 1980d: 165f; 1981d: 141; 1982b: 38; 1982c: 148; 1983a: 11; 1983b: 67; 1983c: 114; 1986c: 5)

³⁵⁹ Norges Naturvernforbund (1976a: 22; 1990a: 40)

³⁶⁰ Norges Naturvernforbund (1979d: 168; 1985a: 120; 1988a: 18; 1988b: 21; 1990b: 28f)

³⁶¹ Norges Naturvernforbund (1978b: 75; 1995a: 12)

³⁶² Norges Naturvernforbund (1975d: 191; 1976a: 9; 1976d: 141; 1978b: 76)

³⁶³ Norges Naturvernforbund (1977b: 73f)

³⁶⁴ Norges Naturvernforbund (1978b: 74)

³⁶⁵ Norges Naturvernforbund (1982c: 132f)

fordi menneskene ikke lengre endrer det. Det kan naturligvis forsvares å bevare områder som kulturlandskap, noe vi har sett NNV har kjempet for siden deres oppstart tidlig på 1900-tallet. Det problematiske er imidlertid hvordan begrepsbruken som tidligere har omtalt upåvirket landskap her brukes om kulturlandskap og hvordan det ses på som *unaturlig* at naturen ikke lengre blir påvirket. Dels kan det tolkes å være *naturlig* i den form det er kulturlandskap. Som vist i innledningen har biolog Dag. O Hessens gjort rede for hvordan effektivisering og gjengroing av ”*det romantiske landskaper*” vi kjenner gir nostalgiske minner og savn:

”[...] våre besteforeldres åpne landskap – i et romantisk skjær med beitende kyr og blomsterenger – som bygges ned og gror igjen av ulike årsaker. Når endringene blir for store, oppleves de truende, og i sum kan disse truslene mot det landskapet vi ønsker og elsker summeres i ett ord: effektivitet.”³⁶⁶

Med dette menes hvordan teknologisk utvikling stadig går raskere og raskere. Til slutt vil vi innse hvor fort det går, og vi vil føle vi er i ferd med å miste noe viktig og en bit av oss selv.³⁶⁷ Forskjellen i begrepsbruken ligger i diskursen begrepet brukes i. Dette illustreres blant annet av hvordan førstnevnte bruk av naturligbegrepet har en biosentrisk begrepsbruk hvor naturen har verdi i seg selv. Sistnevnte bruk har både biosentriske og antroposentriske trekk, noe Hessen oppsummerer gjennom å si at naturen også har verdi av hensyn til vår *opplevelse* av den.³⁶⁸

Utfordringen for min analyse er hvordan NNVs publikasjoner er skrevet av en rekke forskjellige aktører, hver med sitt natursyn og verdier. Det gis ingen indikasjoner på hva aktøren i dette tilfellet legger i naturligbegrepet. Bruddene i diskursen er likevel interessante, men kan ikke tilegnes for stor oppmerksomhet som enkeltutsagn.

I likhet med de politiske dokumentene er villbegrepet også i stor grad fraværende i NNVs publikasjoner etter 1974. Begrepene *jomfruelig* og *ødemark* brukes derimot jevnlig, men uten tyngde eller tydelig innhold. Begrepene har i første omgang tilknytning til tidligere begreper i form av hvordan de brukes som motsats til menneskelige inngrep, sivilisasjon og kultur.³⁶⁹

Det er med andre ord likheter mellom begrepsbruken i de politiske dokumentene og Naturvernforbundets publikasjoner. Det samme kan sies om begrepens innhold, der det i

³⁶⁶ Hessen (2016: 9)

³⁶⁷ Hessen (2016: 9, 71ff)

³⁶⁸ Hessen (2016: 17)

³⁶⁹ Norges Naturvernforbund (1978d: 142; 1979a: 9; 1984a: 15)

tillegg er betydelige forskjeller innad i de enkelte miljøer. Det var med andre ord et behov for en enhetlig terminologi da Direktoratet for Naturforvaltning publiserte rapporten *Inngrepsfrie naturområder i Norge* i 1995.

4.1.3 Begrepsbruket i Direktoratet for naturforvaltnings rapport ”Inngrepsfrie naturområder i Norge”

Direktoratet for naturforvaltnings rapport markerer slutten av min analyse og starten for begrepet *Inngrepsfrie naturområder i Norge*. Rapporten ble publisert for å verne om landets gjenværende *urørte områder*, hvor kartprosjektet *Inngrepsfrie naturområder i Norge* skulle være et redskap i prosessen. Økende arealbruk som gradvis gjorde inngrep i gjenværende fragmenterte villmarksområder oppgis som årsaken for kartleggingen. Også politisk fokus på naturvern og manglende oversikt over den historiske utviklingen over hvor de *urørte områdene* befant seg oppgis som hensikt. Kartleggingen skulle gi kunnskap til alle som drev planlegging og utbygging i de gjenværende naturverdiene.³⁷⁰ Rapporten selv oppsummerer sin hensikt som å være et viktig verktøy i arbeidet med å verne *ikke-fredede områder med urørt natur*.³⁷¹

Prosjektet skulle med andre ord beskytte områdene som lå utenfor nasjonalparker og reservater, hvor både sjeldne arter og naturtyper så vel som *urørte områder* var tatt hensyn til. INON fikk med dette juridisk kraft gjennom lover som Plan- og bygningsloven, Naturmangfoldloven, Skogbruksloven og Retningslinjer for vind- og vannkraftanlegg.³⁷² Implementeringen av INON-begrepet gjorde det vanskeligere å gjøre inngrep i *urørte områder* som ikke var vernet ved lov.

Inngrepsfrie naturområder defineres i rapporten som ”*alle områder som ligger mer enn en kilometer fra tyngre tekniske inngrep*”.³⁷³ *Villmarkspregede områder* defineres som områder fem kilometer fra tyngre tekniske inngrep. At rapporten gjør rede for sin egen begrepsbruk i forhold til bruken av *urørte naturområder* vitner om en mer bevisst begrepsbruk enn tidligere. Det sies også at begrepet har etablert seg gjennom tidligere NOU-er og at det i denne rapporten noen steder brukes synonymt med INON.³⁷⁴ Begrepsbruken skiller seg også ut fra andre analyserte dokumenter i form av et lite antall benyttede begreper. *Urørte naturområder*

³⁷⁰ Nyvoll (2003: 8)

³⁷¹ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 28)

³⁷² Utmarkskommunenes sammenslutning (uten årstall: 5ff)

³⁷³ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 10)

³⁷⁴ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 17)

og *villmarkspregede områder* er derfor kjernebegrepene i rapporten, der begge begreper altså er definerte. Begrepene brukes i tillegg på en nyansert måte. Uttrykk som *lite berørt*, *tilnærmet urørt* og *villmarkspreget* understreker at selv ikke de definerte enhetene er totale.³⁷⁵ At de samme begrepene brukes konsekvent gjennom hele rapporten fjerner det tidligere problemet med synonym begrepsbruk. Begrepene defineres ikke i rapporten, men brukes mer varsomt enn i mitt øvrige kildematerial, og med en større bevissthet omkring begrepenes funksjon og ladning.

INON-begrepet baserer seg i stor grad på ytterligere et begrep; *tyngre tekniske inngrep*. Begrepet *inngrep* har tidligere gått igjen i mitt kildematerial, hvor begrepets innhold har omfattet alle endringer mennesker påfører naturen. Med det mer presise begrepet *tyngre tekniske inngrep* får nå dette begrepet fastere innhold, og er i så måte forutsetningen for at også andre begreper kan måles. *Tyngre tekniske inngrep* defineres i sin tur som alle fysiske endringer som ”*endrer den opprinnelige naturtilstanden i et område på en måte som gjør det vanskelig eller umulig å bringe den tilbake*”.³⁷⁶

Rapporten erkjenner altså at det finnes andre inngrep som også har stor innvirkning på naturen og påpeker at begrepet vil kunne revideres over tid.³⁷⁷ Dette kommer godt til syne med sammenligningene av den opprinnelige definisjonen fra 1995 og den reviderte definisjonen fra 2009. Det er tydelig hvordan den senere listen over inngrep er blitt mer omfattende og presis enn den opprinnelige. De største forskjellene er gjort gjennom mer utfyllende definisjoner som relateres til kraftproduksjon og tillegg av inngrep som knyttes til steinbrudd, massetak og alpintannlegg.³⁷⁸ Videre har begrepet *varige inngrep* fått en tydeligere definisjon:

”*Kartleggingen tar ikke mål av seg å dekke alle former for påvirkning av naturen. Tyngre tekniske inngrep kjennetegnes av at de må være av en viss/gitt størrelse, varige og ikke midlertidige konstruksjoner og tiltak. Veier blir eksempelvis sett på som varige inngrep, men hvis de etter noen tiår ikke vedlikeholdes og gror igjen - regnes de vanligvis ikke som tyngre tekniske inngrep.*”³⁷⁹

Definisjonen fra 2009 må sies å være nyansert når den rettferdiggjør at alle typer veier over 50 meter regnes som tyngre tekniske inngrep, samtidig som den noe vagt sier at veiene

³⁷⁵ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 10f, 21)

³⁷⁶ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 16)

³⁷⁷ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 16f)

³⁷⁸ Miljødirektoratet (2015). Se vedlegg 2 for sammenligning av definisjonene fra 1995 og 2009.

³⁷⁹ Miljødirektoratet (2015)

vanligvis ikke regnes som tyngre tekniske inngrep dersom de gror igjen *etter noen tiår*. I en tid hvor menneskelig påvirkning av naturen ses på som en av de store globale fremtidsutfordringene kan en diskutere hvorfor inngrepene ikke ble definert som *menneskelige tekniske inngrep*. Litteraturen gir ingen forklaring på dette, men en nærliggende tolking kan ligge i begrepets innhold og definisjon. Direktoratet har på mange måter tydelig definert hva som regnes som *tyngre tekniske inngrep*, samtidig som de reserverer seg for kritikk gjennom vage grenser for hva som regnes som *tyngre inngrep* og når et inngrep regnes som reversert. Implementert i begrepet ligger altså et syn om at inngrepene *kan* reverseres, samtidig som mindre inngrep som reverseres i løpet av kortere tid ikke er ment å inkluderes i kartoversikten. *Menneskelige inngrep* ville på sin side ha omfattet *alle* inngrep gjort av mennesker, både reversible og ikke-reversible. Det er med en slik tolkning tydelig hvilke inngrep kartprosjektet måler *urørte områder* ut fra, hvor begrepet *tyngre inngrep* både defineres og tydeliggjøres gjennom en vedlagt liste over inngrep. Rapporten bidro i så måte til å definere tidligere utydelige begreper.

Rapporten har likevel sine svakheter. I mitt første eksempel brukes begrepene *villmarkspreget* og *villmarka* om hverandre. Ettersom rapporten har som delmål å definere terminologien må det ses på som forvirrende at det i første del av setningen tales nyansert om naturområder med *preg av villmark*, mens det i siste del snakkes om *villmarka* i bestemt form.³⁸⁰ Videre nevnes ”*områder med opprinnelige naturtyper*”, et begrep jeg tidligere har påpekt brukes synonymt og uten definert innhold.³⁸¹ Også begrepet *tyngre tekniske inngrep* har sine svake sider. Dette i form av hvordan enkelte inngrep utelates og videre gjennom begrepets mål om å verne både biodiversitet, *urørte naturområder* og sikring av friluftsområder for å nevne noen av områdene.³⁸²

Det meste av kritikken mot INON har imidlertid kommet flere år i ettertid. Jeg velger derfor å overse kritikken i denne omgang, da diskusjonene finner sted i en annen tid og innenfor andre spørsmål enn hva min problemstilling forsøker å besvare.³⁸³

Jeg understreker imidlertid hvordan INON-begrepet var et direkte svar på et aktuelt problem i samtiden. Kartprosjektet skulle fungere som et verktøy i arbeidet med å sikre de gjenværende *urørte områdene*. For å kartlegge områdene ble *urørte områder* definert som områder mer enn

³⁸⁰ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 11)

³⁸¹ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 18)

³⁸² Skjeggedal og Arnesen (2005: 4ff)

³⁸³ Se kapittel 5.2.1 for en nøyere gjennomgang av kritikken.

én kilometer fra nærmeste *tyngre tekniske inngrep*. Rapporten bidro med dette å definere et eget begrepsapparat i arbeidet med å overvåke og kartlegge naturområder i Norge. Som jeg har vist gjennom min analyse har en enhetlig terminologi vært en mangelvare og utfordringer gjennom hele naturvernets historie i Norge. Dette slås også fast i rapporten som sier at begrepene *urørt*, *villmark* og *ødemark* tidligere har blitt brukt synonymt.³⁸⁴ Analysen har også vist at listen over synonym begrepsbruk kunne vært utvidet med opptil flere begrep. Som vist har også begreper som *naturlig*, *opprinnelig*, *jomfruelig*, *ødemark* og *vill* har blitt brukt synonymt. Hvorvidt Direktoratet for naturforvaltning lyktes med sin definisjon av begrepene er ikke en del av min problemstilling og vil kreve en analyse av dokumenter publisert etter 1995.

4.1.4 Oppsummering av aktørenes begrepsbruk

Jeg har i denne delen vist hvordan *urørt*-begrepet er det sentrale begrepet i både de politiske dokumentene og Naturvernforbundets publikasjoner. Begrepet har blitt brukt både nyansert og med synonyme begreper, noe som er tydelig i de politiske dokumentene og debatten om Hardangervidda. Det er presisert hvordan aktørenes tydelige overbevisning om naturen som ikke helt *urørte områder* representerer noe nytt sammenlignet med mitt tidligste kildematerial. Dette synes godt gjennom debatten om fredningen av Hardangervidda og i interne diskusjoner i NNV. ”Hvis fullstendig *urørthet* skulle være et avgjørende kriterium for verneverdi, ville det vært lite å verne i dette land.”³⁸⁵ Eksemplene viser hvordan *urørt*-begrepet ikke har noe fastsatt terminologi og dermed er åpent for tolkning. Debatten om Hardangervidda er i så måte eksempelet som i størst grad viser hvordan aktørenes tolkninger av begrepet påvirket fredningstypen.

Periodens øvrige begreper bærer preg av synonym begrepsbruk. Jeg har vist hvordan begrepene *naturlig* og *opprinnelig* i stor grad brukes synonymt med de øvrige begrepene og hvordan et forsøk på definisjon av *naturlig*-begrepet endte opp som en sirkeldefinisjon. *Villmarks*-begrepet ble i de politiske dokumentene fastsatt allerede i 1974 med *kvalifisert villmark*, men ble som vist erstattet av *urørte naturområder*. Det nye begrepet ble imidlertid brukt i liten grad, men kan sies å ha vært utgangspunkt for hva som senere skulle danne INON-begrepet.

³⁸⁴ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 10)

³⁸⁵ Norges Naturvernforbund (1980b: 84f)

Direktoratet for naturforvaltning markerer med sin rapport slutten av min analyse. Her ble INON-begrepet for første gang presenteret og etablert som måleenhet i arealforvaltning. Som en del av INON-begrepet definertes *tyngre tekniske inngrep*. Tross svakheter anser jeg begrepet å være tydelig definert og målbart. Hvorvidt kriteriene representerer den beste løsningen kan imidlertid diskuteres. Direktoratets begrepsbruk har nemlig sine svakheter. Begrepene markerer likevel et skille gjennom en bevisst begrepsbruk hvor også begrepenes svakheter gjøres rede for.

4.2 Aktørenes erfaringsrom og forventningshorisonter

4.2.1 De nye utfordringene

Mens forrige periode var preget av miljøbevegelsenes gjennombrudd og storhetstid var midten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet preget av nedgangstider i miljøorganisasjoners medlemstall og engasjement. I Norge hang dette sammen med tapet i Alta-saken og nederlaget i kampen for å hindre oljeboring nord for 62. breddegrad. Internasjonalt fikk mennesker økt materiell velstand, og ”jappetiden” fikk mange til å glemme miljøutfordringene.³⁸⁶ De amerikanske miljøbevegelsene fikk et tilbakeslag på 1980-tallet under Ronald Reagan, hvor budsjettposter tilegnet miljø saker ble kraftig kuttet. Det var tidligere brukt store penger på forurensningssaker, og satsningene ble nå kuttet. Bedrifter fikk dermed friere spillerom til å gjøre produksjonen mer økonomisk lønnsom på bekostning av miljøet.³⁸⁷ Globalt økte utslippet av svoveldioksider drastisk. Først på 1980-tallet ble utslippene tatt på alvor. Frem til da hadde utslippene økt med 40 millioner tonn fra 1860-1910, og videre med 100 millioner tonn fra 1910-1970 slik at det totale årlige utslippet var 150 millioner tonn.³⁸⁸

Internasjonalt vakte miljøorganisasjonen Greenpeace oppsikt. Organisasjonen har fra begynnelsen av 1970-tallet utviklet seg fra å protestere mot prøvesprengning av atombomber og hvalfangst i Beringstredet til å bli en anerkjent miljøorganisasjon med vitenskapelig bevisføring. Organisasjonen har senere fått observasjonsstatus i FNs miljøprogram. Flere fikk igjen øynene opp for utfordringene verden stod ovenfor, og miljø saken var igjen i medvind. I Norge startet en gruppe aktivister fra Natur og Ungdom miljøorganisasjonen Bellona i 1986. Organisasjonen fikk mye oppmerksomhet grunnet sine uortodokse metoder for å avsløre

³⁸⁶ Berntsen (2011: 285)

³⁸⁷ Merchant (2007: 199f)

³⁸⁸ Ibsen (1997: 139)

forurensning og helseskadelige utslipp. Gruppen fikk flere medieoppslag etter å ha anmeldt en rekke norske fabrikker for miljøkriminalitet.

Spesielt for miljørakens gjenoppvåkning var hvordan de nye utfordringene krevde nye arbeidsmetoder. Miljøproblemene var ikke lengre lokale, og det krevdes samarbeid på tvers av landegrensene for å løse de nye globale truslene. Internasjonalt samarbeid var ikke et nytt fenomen. Roderick Nash beskriver hvordan internasjonalt vernearbeid har røtter helt tilbake til begynnelsen av 1900-tallet. USA og Theodore Roosevelt inviterte i 1909 hele 58 land til en internasjonal konferanse, men prosjektet ble droppet av den etterfølgende presidenten. Sveits fortsatte arbeidet for å etablere et internasjonalt samarbeid, men både den planlagte konferansen i 1913 og 1923 falt sammen. Utbruddet av første verdenskrig og etterfølgende samfunnsutfordringer gjorde at landene hadde andre utfordringer å løse. Flere mindre konferanser ble arrangert i mellomkrigstiden, men først med opprettelsen av FN ble dørene for internasjonalt samarbeid virkelig åpnet. I 1948 ble 18 myndigheter, 7 internasjonale organisasjoner og 109 nasjonale naturvernorganisasjoner enige om å verne "[...] *the entire world biotic environment*".³⁸⁹ Det internasjonale samarbeidet fortsatte i årene fremover. I 1966 ble den første versjonen av *Rødlista (Red Data Book)* publisert, en verdensomspennende liste over truede planter og dyr. Noen år senere bestemte Europarådet seg for å gjøre 1970 til *europaisk naturvernår*. Året fikk mottoet *mennesket i naturen* og ble et opplysningsår både for bedrifter og den vanlige borger. Naturvernsåret ble etterfulgt av en rekke verneår og konferanser.³⁹⁰ *Våtmarksåret* i 1976 illustrerer på mange måter hvordan økologitanken og den holistiske forståelsen av naturen hadde fått fotfeste. Europas mange våtmarker som lenge hadde vært i fare for å forsvinne ble nå sett på som en viktig del av naturen. Det var imidlertid fortsatt utfordringer å løse. På FNs første miljøkonferanse i Stockholm (1972) ble det bestemt at det var opp til ethvert suverent land hva de gjorde med naturen innenfor sine egne grenser. Det internasjonale samarbeidet skulle imidlertid bidra til å øke bevisstheten for å verne mest mulig natur.³⁹¹

Tross internasjonalt samarbeid og økende forståelse for miljøutfordringene verden stod ovenfor møtte miljøbevegelsene motgang på 1970- og 1980-tallet. Miljøvernets historie har med andre ord vært preget av oppturer og nedturer både nasjonalt og internasjonalt. I USA opplevde miljøbevegelsen lenge motgang frem til en villmarkskult vokste frem omkring 1900

³⁸⁹ Nash (2001: 358f, 361)

³⁹⁰ Berntsen (2011: 157, 220, 228)

³⁹¹ Nash (2001: 364, 377)

og med en kulminering med Hetch Hetchy-saken.³⁹² Tapet av Hetch Hetchy ga miljøbevegelsen en solid knekk. Bevegelsen skulle ikke oppleve samme støtte i folket før Echo Park-saken fikk hele nasjonens presse rettet mot seg nesten femti år senere.³⁹³ Seieren i Echo Park-saken har blitt omtalt som seieren som reddet den amerikanske vernelinjen og var på mange måter et startskudd for Villmarksloven (1964) og begynnelsen på miljøbevegelsens fremmarsj. I Norge har miljøbevegelsen opplevd lignende bølgedaler, hvor tapet i Alta-saken i 1982 på mange måter kan sammenlignes med amerikanernes tap av Hetch Hetchy med dekning fra nasjonal presse og et folk som demonstrerte mot myndighetenes utnyttelse av naturen. Andre likheter finnes gjennom de lange kampene om vern av Alaskas villmark i USA og kampen om vern av Hardangervidda som nasjonalpark i Norge. To kamper som begge foregikk på 1970-tallet der det ble en kamp mellom miljøforkjemperne i sør mot menneskene som livnæret seg av naturen i nord. Historisk kan altså ikke miljøbevegelsenes bølgedaler ses på som unormalt. Bevegelsene nasjonalt og internasjonalt både har vunnet og tapt viktige saker, og dermed hatt variert støtte blant folket.

4.2.2 Miljøbevegelsen ut av dvale

Bredo Berntsen trekker frem Brundtlandrapporten *Vår felles fremtid* (1987) som en viktig del av gjenoppvåkningen. Rapporten understreket betydningen av forsiktig utnytting av naturen og lanserte begrepet *bærekraftig utvikling* - ”ved slik å legitimere viktigheten av natur- og miljøvern bidro Brundtlandkommisjonens rapport utvilsomt til igjen å få heist det grønne flagget til topps i alles påsyn.”³⁹⁴ Berntsen understreker at rapporten ikke ga ny kunnskap for fagmiljøene, men at den ga et politisk godkjenningsstempel for å bekjempe miljøproblemene.³⁹⁵

Hilde Ibsen sier at miljøbevegelsen i USA fikk sin styrke på grunn av enkeltpersoners entusiasme, men at den fikk makt grunnet mer formelle organisasjoner. Hun understreker hvordan det kreves større apparater som kan drive med opplysning og praktisk arbeid for at slike ideer skal få gjennomslag.³⁹⁶ Det var på mange måter dette som skjedde på midten av 1980-tallet. Internasjonalt samarbeid og nye miljøorganisasjoner åpnet igjen øynene til store

³⁹² Se kapittel 2.2.2 for mer om Hetch Hetchy-saken.

³⁹³ Harvey (2014); Nash (2001: 200ff)

³⁹⁴ Berntsen (2011: 290)

³⁹⁵ Berntsen (2011: 288ff). Rapporten har også høstet kritikk, hvor kombinasjonen av begrepene ”bærekraftig utvikling” og ”vekst” sies å være motstridende. Se blant annet Grendstad m.fl. (2006: 44). Se også Ibsen (2002: 92ff) for hvordan opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark kan ses på som en del av en nasjonal likevektspolitik for å oppnå både vekst og vern.

³⁹⁶ Ibsen (1997: 193)

grupper av mennesker og miljøbevegelsene fikk igjen fotfeste i befolkningen.

Miljøutfordringene hadde imidlertid forandret seg, og problemene var mer komplekse enn tjue år tidligere. Ved siden av lokale utslipp og naturinngrep fantes også utfordringer knyttet til sur nedbør, ødeleggelse av ozonlaget, global oppvarming og trusselen kjernekraft og atombomber representerte. Der Harrisburg-ulykken i 1979 illustrerte faren kjernekraft representerte, demonstrerte Tsjernobyl-ulykken i 1986 hvilke ødeleggelser en kjernefysisk nedsmeltning kan påføre både mennesker og miljøet. Ulykken påvirket ikke bare det lokale området, men også en rekke andre land hvor vindstrømmene fraktet med seg radioaktivt restavfall. Sammen med Vietnamkrigen hadde den moderne teknologien vist sin styrke og potensielle ødeleggelse.

*”Many Americans were newly prepared to accept a moral story in which, as Time put it in 1968, «technological man, master of the atom and soon the moon, is so aware to his strength that he is unaware of his weakness – the fact that his pressure on nature may provoke revenge».*³⁹⁷

Miljøutfordringene var ikke lenger bare lokale. Miljøhistoriker Carolyn Merchant sier at verden hadde blitt globalisert, hvor det ble protestert mot verdens handelsorganisasjon og andre markedskrefter som overså utfordringene verden stod ovenfor. Dette ledet blant annet til internasjonale diskusjoner om fremtidens miljøproblemer og en ny FN-arrangert miljøkonferanse i Rio de Janeiro i 1992.³⁹⁸ Rio-konferansen ledet til Koyoto-avtalen fem år senere, en avtale hvor 37 i-land lovet å senke utslippet av klimagasser innen 2012.

Det oppstod altså et erfaringsrom hvor aktørene oppdaget hvilke utfordringer verden stod ovenfor. Til forskjell fra tidligere problemene var flere av de nye miljøutfordringer vanskeligere å løse for miljøorganisasjonene ettersom de krevde løsninger på tvers av landegrenser. Internasjonalt samarbeid har med andre ord utviklet seg til å bli av avgjørende betydning. De nye utfordringene har samtidig endret forholdet mellom mennesker og natur. Jeg har tidligere vist hvordan utviklingen etter andre verdenskrig gjorde at naturressursene ble sett på som endelige og knappe, og hvordan økologitanken gjorde at mennesket ble sett på som en del av naturen fremfor forvaltere.³⁹⁹ Nye tanker om biodiversitet og menneskets ansvar ovenfor naturen gjorde at *urørt natur* ble en del av noe større hvor naturen som helhet var hovedfokus. Opprettelsen av INON-begrepet kan i så måte ses på som et tiltak for å verne

³⁹⁷ Purdy (2015: 206)

³⁹⁸ Merchant (2007: 206ff)

³⁹⁹ Berntsen (2011: 118f); Hardin (1968: 1243ff); Sörlin (1991: 142f)

de resterende *urørte naturområdene*, men også som en del av et internasjonalt ansvar, hvor kartprosjektet skulle bidra til å bevare sjeldne og sårbare arter og naturtyper.⁴⁰⁰

Hvorvidt prosjektet faktisk beskyttet biodiversitet har blitt grundig diskutert. Inndelingen har blitt kalt kunstig, og det har blitt hevdet at det ikke finnes belegg for å si at områder fem kilometer fra menneskelige inngrep har større arts mangfold enn områder tre kilometer eller én kilometer fra menneskelige inngrep.⁴⁰¹ Forskning viser hvordan majoriteten av de om lag 3.000 rødlistearter i Norge *ikke* befinner seg i villmarkspregede områder, men derimot i *inngrepsnære* områder.⁴⁰² Hvorvidt Direktoratet for naturforvaltning lyktes med INON-prosjektet og beskyttelse av biodiversitet er imidlertid ikke en del av min undersøkelse.⁴⁰³ Jeg nøyer meg derfor med å poengtere hvordan aktørenes erfaringsrom gjorde at vern av biodiversitet ble en implementert del av INON-begrepet. En må videre anta at Direktoratet for naturforvaltning har hatt tro på kartprosjektets fremtidige rolle i vern av norske naturområder, og at det av den grunn fantes en forventningshorisont om vern av villmarksområder og sårbare arter og naturtyper.

4.2.3 Om målsetningen med fredning av større områder

Vern av større områder har vært en gjennomgående målsetning gjennom hele perioden. Det samme har fokuset på de gjenværende *urørte områdene* som stadig har vært diskutert. Analysen i dette kapitlet er intet unntak, snarere tvert imot, hvor utsagn som varsler stadig minkning av *urørte områder* er på sitt høyeste i mitt kildemateriale. Utsagn som beskriver stadig økende reduksjon og press mot *urørte områder* er gjennomgående for hele perioden.⁴⁰⁴ Direktoratet for naturforvaltning slår med sin rapport i 1995 fast at villmarkspregede områder i landet har minket fra 48 % til 12 % i perioden 1900-1994.⁴⁰⁵ Andre aktører er mer nyanserte i sin oppfatning av gjenværende *urørt natur*. I stortingsmelding nr. 68 (1980/1981) *Vern av norsk natur* sies det at det meste av norsk natur bærer preg av kulturpåvirkning, inngrep som

⁴⁰⁰ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 15)

⁴⁰¹ Kiær (2009: 3)

⁴⁰² Skjeggedal og Arnesen (2005: 6)

⁴⁰³ For en bredere diskusjon om INONs rolle i arealforvaltning se blant annet Terje Skjeggedal og Tor Arnesen (2005) *45 prosent av Norge er inngrepsfritt!*, Terje Skjeggedal m.fl. (2005) *Inngrepsfrie naturområder som verktøy for arealforvaltning*, Karen Anna Kiær (2009) *INON – urørte områder til besvær* og Olav Hjeljord (2009) *INON en sørgelig historie*.

⁴⁰⁴ Direktoratet for naturforvaltning (1995:7); Norges Naturvernforbund (1980a: 3; 1884c: 133; 1986b: 18; 1987a: 17; 1988a: 8); NOU (1980: 37, 85); NOU (1986: 7); Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 25 (1987/1987: 115); St.meld. nr. 62 (1991/1992: 27)

⁴⁰⁵ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 36)

kan spores tilbake til det første husdyrholdet.⁴⁰⁶ Dette synet støttes av deler av NNV som sier at ingen natur i Norge er *urørt*.⁴⁰⁷ Direktoratet for naturforvaltning mente imidlertid femten år senere at Norge hadde mye inngrepsfri natur igjen sammenlignet med andre land. Det var med andre ord synet på naturen som endret seg, ikke naturområdene i seg selv. Med begrepsapparatet aktørene hadde var det en umulig oppgave å fastslå gjenværende mengder *urørt natur*, noe statsråd Rolf Hansen oppsummerte godt med sitt innlegg i debatten om fredningen av Hardangervidda. Der kom det tydelig frem at mengden gjenværende *urørt natur* avhenger av tolkninger av *urørtbegrepet*.⁴⁰⁸

Hva de fleste var enige om var at de *urørte naturområdene* stadig minket. Det fantes altså et erfaringsrom som forsterket ønsket om å verne større *urørte områder*. Tross et tydelig erfaringsrom med klare forhåpninger til fremtiden skulle ikke veien mot flere større fredninger være uten problemer.

Som jeg har vist i analysen var det flere større diskusjoner omkring både begrepsbruk og fredningsmåte. Den norske debatten illustrerer på mange måter hvorfor den amerikanske miljøhistoriske villmarksdebatten har vært av betydning og hvorfor flere land bør føre en tilsvarende debatt. Som redegjort for i kapittel 1.2.5 har både William Cronon og J. Baird Callicott vist hvordan den politiske debatten og begrepenes definisjoner får betydning for de fredede områdene. Aktørenes natursyn påvirker med andre ord begrepene, som igjen påvirker de politiske vedtakene.

De virkelige utfordringene oppstår når det ikke er samsvar mellom lovverket og de faktiske naturområdene. Cronon har tidligere omtalt utfordringen det amerikanske National Park Service står ovenfor når de skal behandle Aposteløyene som *historisk villmark*, et begrep som omtaler villmarksområder som er påvirket av mennesker. Utfordringen er at begrepet ikke er en del av det juridiske lovverket, hvor menneskelig påvirket natur derfor må behandles som *urørt natur*.⁴⁰⁹ Politikerne stod ovenfor de samme utfordringene i debatten om Hardangervidda, der det ikke var samsvar mellom naturen som ble beskrevet i Naturvernloven av 1970 og områdene lovverket var ment å frede.

⁴⁰⁶ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 68 (1980/1981: 21)

⁴⁰⁷ Norges Naturvernforbund (1994: 23)

⁴⁰⁸ Stortingsforhandlinger: S.tid. (1979/1980: 369)

⁴⁰⁹ Cronon (2008: 634ff, 643f)

Et utvalg mente i stortingsmelding nr. 68 (1980/1981) *Vern av norsk natur* at det var behov for å tre- til firedoble arealet av fredede naturområder i Norge.⁴¹⁰ At politikerne ikke var i nærheten av å frede et så stort område før etter tusenårsskiftet illustrerer hvorfor felles definisjoner og terminologi kunne vært til hjelp.⁴¹¹ Tross et felles erfaringsrom ble Jostedalsbreen den eneste opprettede nasjonalparken frem mot tusenårsskiftet etter at Hardangervidda ble fredet i 1981. Jeg antar dermed at forventningshorisonten ikke ble innfridd på kort sikt, men at INON-begrepet ble vedtatt som et ledd i veien mot flere fredede områder. INON-begrepet kom med andre ord som et resultat av et erfaringsrom med synonym og tvetydig begrepsbruk over lengre tid. Det nye begrepet må i så måte ha dannet en ny forventningshorisont, hvor det ble sett med optimisme på fremtidens muligheter for beskyttelse av *urørte områder*, tross et erfaringsrom med stadig minkende villmarksområder.

4.2.4 Oppsummering av aktørenes erfaringsrom og forventningshorisont

Etter en nedgang i den nasjonale og internasjonale miljøbevegelsen fikk organisasjoner og miljøtanken igjen et oppsving på midten av 1980-tallet. Det oppstod et erfaringsrom hvor aktørene og folket gjenoppdaget utfordringene verden stod ovenfor. Utfordringene var imidlertid annerledes enn tidligere. Problemene gikk denne gangen på tvers av landegrenser og det krevdes internasjonalt samarbeid for å løse flere av dem. Naturen ble sett på som en større helhet med økologi og biodiversitet som nøkkelord i den nye miljøkampen. Dette påvirket også fredningen av større områder, hvor en av drivkreftene var å frede større sammenhengende naturområder også for å sikre sjeldent landskap og biodiversitet. INON kan i denne sammenheng både ses på som et nasjonalt tiltak for å verne resterende *urørte naturområder*, men også som en del av et stadig voksende internasjonalt ansvar for å sikre verdens biodiversitet.

Jeg har videre vist hvordan aktørenes forventningshorisont om fredning av større områder ble innfridd gjennom to gjennomførte landsplaner for opprettelse av nasjonalparker, hvor den siste landsplanen først ble gjennomført på begynnelsen av 2000-tallet. At flere av fredningene trakk ut i tid er påpekt, men ikke undersøkt i denne masteravhandlingen. Jeg har imidlertid fundert over hvorvidt tidsbruken kan forklares med uklar terminologi der det ikke har vært

⁴¹⁰ Stortingsforhandlinger: St.meld. nr. 68 (1980/1981:18)

⁴¹¹ Nasjonalparkene ble foreslått etter NOU 13 (1986) *Ny landsplan for nasjonalparker*, men resulterte først i en stortingsmelding i 1992. 17 nye nasjonalparker og utvidelse av 14 eksisterende områder ble først gjennomført etter tusenårsskiftet, med Forollhugna i Hedemark/Sør-Trøndelag og Dovrefell-Sunndalsfjella i Oppland/Sør-Trøndelag/Møre og Romsdal som de første i henholdsvis 2001 og 2002.

samsvar mellom lovverket og de faktiske områdene aktørene har forsøkt å frede. I tilfelle ville det illustrert hvorfor en miljøhistorisk villmarksdebatt ville vært av betydning også i Norge. Spriket mellom lovverket og de faktiske naturområdene har tydeligst vist seg gjennom stortingsdebatten om fredningen av Hardangervidda, en debatt som splittet stortingspolitikere som tolket lovverkets begreper forskjellig.

Kapittel 5: Konklusjon

Jeg har i de foregående kapitler forsøkt å besvare problemstillingen ”*hvilke behov skulle INON-begrepet oppfylle, og hvilke historiske fortolkninger av inngrepsfri natur baserer begrepet seg på?*”. Jeg vil i første del av dette avsluttende kapittel drøfte spørsmålene som ble stilt i problemstillingen i lys av min analyse og tidligere forskning presentert i kapittel 1.2. I andre del vil jeg gjøre en avsluttende diskusjon av INON-begrepet i lys av mine observasjoner og forskning omkring INON-begrepets historie.

5.1 Besvarelse av problemstilling

5.1.1 Hvilke behov skulle INON-begrepet oppfylle?

Som vist i min analyse oppstod INON-begrepet som følge av et behov for en enhetlig terminologi og et ønske om å frede *urørte naturområder*. Behovet for begreper som omtaler upåvirkede naturområder har imidlertid blitt sporet tilbake til begynnelsen av 1900-tallet, hvor de første naturvernerne anført av ledende vitenskapsmenn valgte en norsk punktfredningslinje etter inspirasjon fra Tyskland i tillegg til USA. Den norske verningslinjen ble valgt etter vitenskapelige prinsipper. Naturen skulle vernes for å sikre vitenskapelige forskningsobjekter for fremtiden. Naturvern ble også trukket frem som viktig for å gi en bredere forståelse av menneskets fremskritt. Naturvernet var med andre ord også preget av optimismen som rådet og skulle ikke gå på bekostning av økonomiske interesser og naturforvaltningen.⁴¹²

En endring i natursynet mot slutten av 1930-tallet gjorde at flere aktører innen Naturvernforbundet ønsket å kunne frede naturområder også av estetiske grunner. Mangelen på større vernede områder ble også sett på som bekymringsverdig i en tid hvor stadig flere industrialiserte land opprettet nettopp dette. Norge var med andre ord sent ute om en studerer opprettelsen av nasjonalparker i et internasjonalt perspektiv. Erfaringsrommet oppstod i en tid hvor det var blitt opprettet flere nasjonalparker etter det opprinnelige nasjonalparkbegrepets betydning.⁴¹³ Behovet for fredning av *større vakre naturområder* ledet mot revideringen av Naturvernloven i 1954. Rondane ble med sine 969 km² landets første nasjonalpark i 1962. En påfølgende landsplan for nasjonalparker i Norge kombinert med miljøvernbevegelsens gjennombrudd har mest sannsynlig bidratt til at NNV kunne innta en mer tilbaketrasket rolle.

⁴¹² Se blant annet Berntsen (2011: 45f) og Selås (1996)

⁴¹³ Se kapittel 1.3.2 for en gjennomgang av begrepene *erfaringsrom* og *forventningshorisont*. Se også Koselleck (2002: 126ff) og Koselleck (2004: 169, 176f).

Miljøvernbevegelsens gjennombrudd og internasjonale debatter om bruk av miljøgifter og menneskets ansvar ovenfor naturen gjorde at forbundet likevel hadde nok å jobbe med i tiden etter landsplanen for nasjonalparker i Norge. Nye begreper som *økosystem*, *mangfold* og *biodiversitet* gjorde at en ønsket å frede større naturområder også av andre hensyn enn kun estetiske. Nye miljøutfordringer på tvers av landegrenser gjorde at Norge også fikk et internasjonalt ansvar om å ta vare på naturen innenfor sine egne landegrenser.

Tross et felles erfaringsrom og en felles forventningshorisont blant aktørene viste det seg vanskelig å frede de gjenværende *urørte områdene*. Opprettelsen av nasjonalparker førte med andre ord ikke til et erfaringsrom hvor presset på de resterende *urørte områdene* minket. Selv i saker hvor det var enighet om vern, som i saken om Hardangervidda, trakk vernetiltakene ut og diskusjonen omkring viddas verdi ble debattert. Årsaken var uklar begrepsbruk og lovfestede begreper uten tydelige definisjoner. Eksempelvis definertes nasjonalparkbegrepet ut fra subjektive kriterier som *naturlig tilstand* og *urørt natur*, noe som vanskeliggjorde aktørenes arbeid ettersom vern av natur skjer etter bred politisk enighet. At det allerede fantes fastsatte og definerte begreper som *kvalifisert villmark* og *urørte naturområder* viste seg å være av mindre betydning ettersom begrepene ikke ble benyttet i stor grad. Fraværet av de definerte begrepene bidro naturligvis til å opprettholde den pågående synonyme og uklare begrepsbruken.

Aktørene hadde altså et erfaringsrom som gjorde det nødvendig å klargjøre terminologien til fredningsområdene, noe Direktoratet for naturforvaltning responderte på ved å opprette kartprosjektet *Inngrepsfrie naturområder i Norge*. INON-begrepet hadde klart definert terminologi og omfattet ”*alle områder som ligger mer enn en kilometer fra tyngre tekniske inngrep*.”⁴¹⁴ Hvilke endringer som ble regnet som inngrep ble tydeliggjort gjennom en liste over hva som ble regnet som *tyngre tekniske inngrep*.⁴¹⁵ INON skulle med dette bidra til å beskytte *urørt natur* og arts mangfold utenfor de vernede områdene. Behovene INON-begrepet forsøker å dekke stammer i hovedsak fra perioden etter 1970. Som jeg har vist i min analyse strekker røttene seg imidlertid lengre tilbake i tid. Presset mot *urørte naturområder* ble fremmet som et problem allerede på begynnelsen av 1900-tallet. Siden da har truslene mot naturen stadig økt i omfang, og impulser både innenfra og utenfra har fremmet vern både av vitenskapelige, estetiske, biosentriske og antroposentriske årsaker. Forandringer i samfunnet

⁴¹⁴ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 10)

⁴¹⁵ Se vedlegg 2 for oversikt over opprinnelige og reviderte endringer som regnes som *tyngre tekniske inngrep*.

har med andre ord gitt aktørene nye erfaringsrom som igjen har ledet til nye utfordringer og forventningshorisonter.

5.1.2 Hvilke historiske fortolkninger av inngrepsfri natur baserer begrepet seg på?

Som forutsetning for min analyse gjorde jeg innledningsvis rede for hvordan INON-begrepet baserer seg på begreper som *urørt natur* og *villmarksområder*. Gjennom analysen av politiske dokumenter, NNVs publikasjoner og et utvalg andre kilder har jeg vist hvordan INON-begrepets kjernebegreper og tilhørende slektskapsbegreper kan spores tilbake til begynnelsen av 1900-tallet. Ved hjelp av en begrepshistorisk metode har jeg ut fra kildematerialet kunne si noe om aktørenes begrepsbruk i perioden 1900-1995 og dermed også noe om hvilke historiske fortolkninger INON-begrepet baserer seg på.⁴¹⁶

Begrepet *urørt natur* har gjennom hele perioden vært analysens viktigste begrep, både i form av kvantitet og hvordan aktørene til stadighet refererer til urørtbegrepet gjennom andre slektskapsbegreper. Også begrepene *naturlig*, *opprinnelig* og *villmark* har vært sentrale begreper gjennom perioden. Andre begreper som *jomfruelig*, *ødemark* og *vill* har vært brukt, men i mindre omfang enn de øvrige begrepene.

I analysen av begrepsbruken på begynnelsen av 1900-tallet baserer jeg meg hovedsakelig på stortingsforhandlingene i forbindelse med utarbeidelsen av Naturvernlovene av 1910 og 1916, samt utvalgte kilder av vitenskapsmennene Hans Henrik Reusch og Johan Nordal Wille. Både vitenskapsmennene og politikernes begrepsbruk kan virke å bygge på samme forståelse av naturen, hvor *urørt natur* er natur som ennå ikke er påvirket av mennesker. Det er imidlertid interessant hvordan Reusch taler for å *lage* et stykke *urørt natur* i Kristiania.⁴¹⁷ I en moderne diskurs vil det å gjøre menneskelig påvirket natur om til *urørt natur* være absurd, spesielt dersom naturområdet ligger sentralt slik skogområdet gjør i Reuschs eksempel. Utsagnet illustrerer godt hvordan urørtbegrepet må ha hatt et annet begrepsinnhold på begynnelsen av 1900-tallet. Dette fordi felling av skog representerte den største trusselen mot skogene. Dersom hugsten opphørte ville med andre ord skogen med tid og stunder vokst tilbake til sin tidligere størrelse. Videre opererte ikke aktørene med indirekte berørte soner slik det gjøres i dag. Dette innebar at et stykke skog utenfor hovedstaden ikke ble ansett som påvirket av byen

⁴¹⁶ Se vedlegg 1 for oversikt over analysens sentrale begrepers endringer gjennom 1900-tallet.

⁴¹⁷ Reusch (1902: 38)

eller dens borgere. Det er med andre ord ikke urimelig at en kunne lage et stykke *urørt natur* dersom skogen fikk gro igjen.

Som Reuschs eksempel viser kunne naturen ligge urørt av menneskelige inngrep for igjen å bli *urørt*. Eksempelet oppsummerer på mange måter innholdet til de fleste begrepene jeg har analysert på første halvdel av 1900-tallet. Begrepenes innhold virker å være samstemte om å omtale natur som ikke er endret av menneskelig aktivitet.⁴¹⁸

Opprettelse eller vern av *urørte områder* skulle vise seg utfordrende på første halvdel av 1900-tallet, blant annet grunnet en passiv fredningslinje og en generell tro på fremskrittet. Industriens vekst kan også spores gjennom begrepsbruken. Det har vært mulig å ense en gryende dikotomi mellom menneskets kultur og industri på den ene siden, og de *urørte naturområdene* på den andre. Dikotomien må forklares ut fra datidens samfunn, hvor Norge hadde stor arbeidsledighet og dårlige kår. Troen på fremskrittet og økt velstand gikk dermed ut over naturen. På den andre siden oppstod de første norske pionerer innen miljøbevegelsen, en gruppe som ønsket å frede selve grunnlaget for vekst. En slik tanke var ikke uventet absurd for dem som var avhengige av naturen for å livnære seg.⁴¹⁹

Analysen av begrepsbruken på første halvdel av 1900-tallet er ikke uproblematisk. Begrepene brukes av en rekke aktører hvor hver aktørs begrepsbruk nødvendigvis ikke harmonerer med andre aktørers bruk. Dette illustreres gjennom eksempelet hvor Rogaland naturvernskrets ønsket å frede et stykke *villmark* på Låg-Jæren i 1938. At NNV rapporterer at de mottok flere verningstilbud med *villmark* forteller meg at begrepet ble brukt annerledes i dette tilfellet.⁴²⁰ At *villmarks*begrepet brukes lite før andre verdenskrig i mitt kildemateriale gjør det vanskelig å vurdere hvorvidt Rogaland naturvernskrets sin bruk er representativ for perioden. Hva jeg imidlertid kan slå fast er hvordan de øvrige begrepene, med *urørt* og *opprinnelig* i spissen, er nærmere dagens diskurs enn hva *villmarks*begrepet er i dette eksempelet. Samtidig må det understrekes hvordan også *urørt*begrepet hadde et annet begrepsinnhold enn i dag, der inngrepene i større grad ble sett på som reversible og direkte mot det enkelte området. Med dette menes hvordan inngrepene kun påvirket det konkrete området som ble endret. Naturen rundt ble ikke oppfattet som påvirket eller nedgradert grunnet inngrep i nærliggende

⁴¹⁸ Se eksempelvis Naturfredning i Norge (1920: 10) og Stortingsforhandlinger: Indst. O. nr. 70 (1910: 102); Ot. Prp. Nr. 18 (1910a: 2)

⁴¹⁹ Nash (2001: 44ff, 96)

⁴²⁰ Naturfredning i Norge (1939: 40)

områder.⁴²¹ Dette har blitt underbygd av utsagn hvor naturområder har blitt omtalt i positive ordelag grunnet sin tilgjengelighet gjennom jernbane og bilvei.⁴²² Andre områder som Pasvikdalen og Nordmarka i Oslo omtales samtidig som truet av bilvei og kraftlinje, men hvor inngrepene kun truet det konkrete arealet der inngrepet ble gjort.⁴²³

Tiden etter andre verdenskrig var preget av kontinuitet. Det var i hovedsak fortsatt begrepene *urørt*, *naturlig*, *opprinnelig* og *villmark* som ble benyttet. Begrepene inneholdt virket heller ikke å endre seg den første tiden. Bruken anses for å være en videreføring der begrepene brukes for å omtale naturområder som ikke er direkte påvirket av menneskelig aktivitet. Perioden er videre preget av stadig hyppigere bruk av et vidt spekter av begreper med lignende innhold, noe jeg har omtalt som synonym begrepsbruk. Om det skyldes en endring i aktørenes bruk av begreper eller et større utvalg kilder er uvisst, men kildeanalysen viser en tydelig økning i bruk av begreper med lignende innhold hvor begreper som *ødemark*, *jomfruelig*, *upåvirket* og *primitiv* benyttes.⁴²⁴

Også villmarksbegrepet blir flittigere brukt etter andre verdenskrig. Utfordringen med villmarksbegrepet er hvordan begrepet får et lignende begrepsinnhold som de øvrige slektskapsbegrepene. Dette innebærer at også villmarksbegrepet brukes som motsats til kultur og menneskelige inngrep. Slektskapsbåndene blir ikke svakere av at aktørene en rekke ganger omtaler områder som *urørt villmark*. På den andre siden er det fortsatt tydelig hvordan fortidens aktører hadde en annen forståelse av flere av begrepene som er blitt analysert. Et naturområde trekkes så sent som i 1970 frem som spesielt positivt ettersom dette området hadde alt: både *villmark*, kulturlandskap og bygder.⁴²⁵ Jeg vil fortsatt hevde at dikotomien som vokste frem på begynnelsen av 1900-tallet var reell, og at det sett i et helhetlig samfunnsperspektiv burde vært enda mer reelt i 1970 ettersom en på andre halvdel av 1900-tallet var mer bevisst på skadene menneskelig påvirkning kunne påføre naturen. Det er utsagn som dette som gjør det utfordrende å forklare fortiden. At det finnes flere lignende eksempler i samme periode vanskeliggjør det å skulle forklare aktørenes fortolkninger av inngrepsfrie naturområder.

Magne Bruun og Egil Gabrielsens artikkel fra 1970 har blitt nøye omtalt både av meg og i litteraturen. Det er interessant hvordan landskapsarkitektene innførte begrepet *primitive*

⁴²¹ Naturfredning i Norge (1930: 22, 1937: 23ff)

⁴²² Naturfredning i Norge (1941: 2)

⁴²³ Naturfredning i Norge (1941: 18f, 32)

⁴²⁴ Se kapittel 1.5 for gjennomgang av hvilket kildemateriale som er analysert.

⁴²⁵ Norges Naturvernforbund (1970b: 69)

områder etter inspirasjon fra USA og deres villmarkslov.⁴²⁶ Begrepet har senere blitt trukket frem som kilden til INON-begrepet.⁴²⁷ Jeg er imidlertid av en annen oppfatning. Gjennom min analyse har jeg vist hvordan Bruun og Gabrielsen sin begrepsbruk inngår i en allerede etablert diskurs der begrepsbruken i fremste rekke er inspirert av den amerikanske debatten, men også bygger på den norske tradisjonen. Som drøftet refererer ikke de to NOU-ene fra 1974 til annen litteratur i presentasjonen av begrepet *kvalifisert villmark*. Dette gjør det ytterlig vanskeligere å slå konkret fast hvor begrepet har hentet sin inspirasjon fra. Jeg finner det for lett å fastslå at den første norske artikkelen som nevner et tilsvarende sonesystem automatisk må være INON-begrepets inspirasjonskilde.

Det er videre interessant hvordan Bruun og Gabrielsen omtaler menneskelig påvirkede områder som *urørte*.⁴²⁸ Gjennom analysen har jeg ved flere anledninger påpekt hvordan skillet mellom hva som defineres som urørt og påvirket må anses som uklart.⁴²⁹ Om artikkelforfatterne bevisst eller ubevisst overså de menneskelige påvirkningene da de omtalte norske bønders gårder og områder som *urørte* er uvisst. Hva en med sikkerhet kan si er hvordan det fantes en etablert internasjonal debatt om menneskers bruk av miljøgifter i landbruk, noe en ville anta at vitenskapsmenn på området hadde fått med seg.⁴³⁰ Min utfordring vedrørende begrepsanalysen handler imidlertid ikke om hvorvidt Bruun og Gabrielsen har kjennskap til den internasjonale miljødebatten, men hvordan villmarksbegrepets slektskapsbegreper virker å inngå i en etablert diskurs hvor kultur og natur går hånd i hånd. Begrepsbruken overser med andre ord dikotomien som finnes i en rekke andre utsagn. Jeg blir dermed nødt til å konkludere med at det fantes forskjellige oppfatninger av *urørte naturområder* i tiårene etter andre verdenskrig, hvor begrepene både kunne omtale dikotomien natur og kultur, men også moderate påvirkede naturområder.

Som del av å fastsette en definert terminologi ble begrepet *kvalifisert villmark* introdusert i NOU 30B (1974) *Hardangervidda, natur – kulturhistorie – samfunnsliv*.⁴³¹ Begrepet er det første forsøket på å etablere et definert begrep som kategoriserer *villmarksområder* og er på mange måter en motsats til de menneskelige påvirkede villmarksområdene som ble omtalt i 1970. Underforstått bygger begrepet på et natursyn hvor *urørte naturområder* kun finnes i

⁴²⁶ Bruun og Gabrielsen (1970: 3)

⁴²⁷ Skjeggedal og Arnesen (2005: 3); Skjeggedal m.fl. (2005: xi)

⁴²⁸ Bruun og Gabrielsen (1970: 3)

⁴²⁹ Se blant annet Bruun og Gabrielsen (1970: 3); Naturfredning i Norge (1939: 40); Reusch (1902: 37f); Wille (1909: 97) og Stortingsforhandlinger: S.tid. (1979/1980: 369); S.tid. (1992/1993: 3271).

⁴³⁰ Stoll (2012)

⁴³¹ NOU (1974B: 21, 28)

god avstand fra menneskelige inngrep. Et slikt syn medfører samtidig at kjerneområdene ikke lengre defineres som *urørte*, og det har dermed skjedd en utvikling i begrepets innhold siden perioden før andre verdenskrig. Samtidig medbringer et slikt syn at de *urørte områdene* stadig minker i takt med menneskelige utbygginger og inngrep. At begrepsbruken endret seg først og fremst til bruk av nyanserte begreper taler for at flere aktører oppfattet *urørte naturområder* som å være områder beliggende utenfor bebyggelse. Med nyanserte begreper menes hvordan *urørt* kan omtales som *noenlunde urørt* og hvordan *villmark* kan omtales som *områder med preg av villmark*. Dette medfører samtidig at stadig flere aktører anså majoriteten av natur for å være påvirket av mennesker, hvor selv tidligere *urørte områder* nå bar preg av å være påvirket. Aktørenes endring i forståelsen av menneskelig påvirkning i naturen gjør det enda vanskeligere å forstå de to utsagnene fra 1970 hvor *villmark* og menneskelig påvirkning kobles sammen. Mest trolig hører eksemplene til unntakene, noe som gjør at jeg velger å trekke frem endringen i synet på *urørte områder* som periodens sentrale forståelse av inngrepsfrie naturområder. Samtidig avhenger en troverdig historisk fremstilling av at moteksempler ikke undergraves, noe som gjør at jeg trekker frem eksemplene fra 1970 som eksempler på at ikke alle aktører hadde samme enhetlige syn på de *urørte områdene*.

1970-tallets debatt om vern av Hardangervidda viser hvordan også det politiske miljøet hadde et syn på den norske naturen som preget av menneskelige inngrep. Debatten handlet som vist om hvorvidt Hardangervidda skulle fredes som nasjonalpark eller naturreservat, en debatt som ble ekstra intens grunnet Naturvernloven av 1970 sin definisjon av nasjonalparker og naturreservater.⁴³² Mens nasjonalparker var ment å frede den mest *urørte* naturen i landet, var begrepet naturreservat ment som en betegnelse på en mildere fredningsform hvor det ikke ble stilt like strenge krav til grad av urørthet. Aktørene som talte for vern som naturreservat påpekte hvordan Hardangervidda lenge var utnyttet og endret av menneskelig aktivitet, og at et vern som nasjonalpark ville vanne ut nasjonalparkbegrepet. Aktørene som ønsket vern som nasjonalpark mente at urørtbegrepet ikke var ment å forstås bokstavelig, da en slik tolkning ville gjøre at det ikke fantes *urørte områder* igjen i Norge.⁴³³ Diskusjonen minner på mange måter om den amerikanske villmarksdebatten, hvor modernistene og postmodernistene diskuterer både begrepenes betydning og tiltak for vern. Kjernen i både villmarksdebatten og saken om Hardangervidda handler med andre ord om begrepsforståelse. Debatten om Hardangervidda viser hvordan begrepene ikke hadde fastsatt innhold og hvordan personlige

⁴³² Se kapittel 4.1.1.

⁴³³ Stortingsforhandlinger: S.tid. (1979/1980: 369)

tolkninger av begrepene påvirket politikken. Synonym begrepsbruk og tolkninger av tvetydige begreper åpnet med andre ord dørene for INON-begrepet og en fastsetting av terminologien.

Det finnes også kontinuitet fra tidligere perioder. Slektskapsbegrepene omtalte fortsatt ikke-påvirket natur, noe som gjør at dikotomien mellom natur og kultur fortsatt ble opprettholdt. Det store spekteret av slektskapsbegreper er fortsatt merkbart i kildematerialet tross forsøk på definisjoner og fastsettelse av begreper. Med enkelte unntak oppleves likevel begrepene å inngå i samme diskurs. Det var imidlertid unntakene og spekteret av synonyme begreper som åpnet for opprettelsen av INON-begrepet. Det er derfor verdt å merke seg hvordan både INON-begrepet og de seneste brukte begrepene opererte med strengere krav til urørtbegrepet enn hva som var tilfellet tidligere. Dette medfører at oppfattelsen av *inngrepsfrie naturområder* har gått fra å gjelde de direkte påvirkede områdene til gradvis å omtale områder lengre unna bebyggelse og nærmeste inngrep. Altså kunne inngrep i naturen også påvirke områder rundt på en indirekte måte. En slik oppfattelse henger trolig sammen med den vitenskapelige utviklingen, hvor mer kunnskap om naturens prosesser også ga økt kunnskap om menneskelige truslene mot naturen. Den teknologiske utviklingen ga på den andre siden økte muligheter for å overvåke og måle naturen. Med dette understrekes hvordan det var synet på naturen som endret seg, ikke naturområdene i seg selv.

5.2 Villmarksdebatten fortsetter

5.2.1 Kritikk av INON-begrepet

Jeg har i min analyse trukket frem INON-begrepet som en respons på behovet for en enhetlig begrepsbruk, hvor naturverndiskusjonene var preget av et vidt spekter av synonyme begreper. Jeg har også vist hvordan rapporten fra Direktoratet for naturforvaltning *Inngrepsfrie naturområder i Norge* har hva jeg mener er enhetlig begrepsbruk. Rapporten skiller seg ut fra mine øvrige kilder i form av bevisst definert begrepsbruk og få benyttede begreper. At rapporten konsekvent benytter seg av de samme begrepene fjerner også det tidligere problemet med synonym begrepsbruk.

Gjennom å definere begrepet *tyngre tekniske inngrep* dannet rapporten et grunnlag for å måle de resterende *urørte naturområdene* i Norge. *Urørte områder* ble definert som alle områder mer enn 1 km fra nærmeste *tyngre tekniske inngrep*, mens *villmark* ble definert som områder mer enn 5 km fra nærmeste *tyngre tekniske inngrep*. Begrepet ble videre definert ut fra at

inngrepene ”endrer den opprinnelige naturtilstanden i et område på en måte som gjør det vanskelig eller umulig å bringe den tilbake”.⁴³⁴ Jeg trakk med dette frem kartprosjektet og dets definisjoner som tydelig definerte begreper og et klart svar på samtidens utfordringer.

Som vist høstet INON-begrepet kritikk. Anna Karen Kiær fra NORSKOG er blant dem som har uttalt seg mest kritisk til begrepet. Hun trekker frem hvordan flere skogeiere har opplevd det problematisk å drive skogforvaltning på økonomisk vis når flere av områdene er definert som INON-områder. Flere av områdene hevdes å være definert som INON-områder grunnet gamle veier som ikke står oppført, men som finnes i de omtalte områdene. Videre kritiseres det hvordan veier ble omdefinert til å kunne være reversible inngrep, noe hun mener illustrerer hvordan begrepet er kunstig konstruert.⁴³⁵

Det er lett å forstå frustrasjonen skogforvalterne opplever. Som vist i analysen har naturforvaltere historisk hatt liten forståelse for vernetanken. Kiær overser imidlertid noen sentrale poeng i sin kritikk av INON-begrepet. Blant annet overses det hvordan veier faktisk kan være reversible i den forstand at naturområdet over tid endrer seg til å ligne en tidligere tilstand.⁴³⁶ Samtidig viser Direktoratet med dette at INON-begrepet ikke er et statisk begrep, men et byråkratisk og dynamisk begrep som kan tilpasses samfunnets endrede oppfatninger.

Kiær hevder videre at det ikke finnes faglig belegg for å si at det er mer biologisk mangfold i INON-områdene enn i andre områder. Hun får støtte av blant annet Terje Skjeggedal og Tor Arnesen som allerede har påpekt hvordan INON-områdene ikke sier noe om naturområdenes kvaliteter.⁴³⁷ De påviser hvordan INON-områder har betydning for forvaltning av biologisk mangfold, men at dette i hovedsak dreier seg om arter tilknyttet fjellet og delvis arter tilhørende i skoghabitat.⁴³⁸

Kritikken har i fremste rekke vært rettet mot INON-begrepet som verktøy i arealforvaltning, der begrepet *tyngre tekniske inngrep* har spilt en hovedrolle. Det påpekes hvordan definisjonen utelater kraftlinjer under 33kV, noe som i praksis betyr at Norges siste villmarksområder kan ha små kraftverk som strekker seg gjennom området. Kiær er videre kritisk til hvordan begrepet i praksis omfatter hva hun kaller *halvrørte naturområder*. Hun ønsker et klart skille mellom *totalt urørte områder* og *urørte områder*. Terje Skjeggedal og

⁴³⁴ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 16)

⁴³⁵ Kiær (2009: 1ff)

⁴³⁶ Carver og Fritz (2016: 12)

⁴³⁷ Skjeggedal og Arnesen (2005: 4ff)

⁴³⁸ Kiær (2009: 3); Skjeggedal og Arnesen (2005: 5f)

Tor Arnesen med flere har tidligere påpekt flere av svakhetene tilknyttet begrepet *tyngre tekniske inngrep*. I likhet med Kiær stilles det spørsmål ved valg av kriterier. INON omtales i seg selv som et objektivt mål, men hvor grensene for hva som faller innenfor og utenfor områdene i all hovedsak er subjektive valg. Det samme kan sies om definisjonen av *villmark* som områder *mer enn 5 km fra nærmeste inngrep*. Det påpekes hvordan seterlandskapet, fløtingsdammer og hesteslep fra 1800-tallet ikke er inkludert, ei heller hytter. Om disse kriteriene hadde vært inkluderte ville oversiktskartene som strekker seg tilbake til 1900 sett betraktelig annerledes ut. Skjeggedal og Arnesen sier at definisjonen for *tyngre tekniske inngrep* både kan utfordres og karakteriseres som feil.⁴³⁹

Kritikken viser at INON-begrepet ikke klarte å oppfylle alle behovene det var ment til. At det like etter innføringen av begrepet ble startet å lete etter nye definisjoner som bedre passet naturområdene kan på den ene siden tyde på at INON-begrepet ikke oppfylte sin mål om å etablere en definert terminologi. På den andre siden illustrerer det utfordringen begreper representerer. Deres flertydighet og foranderlighet skiller dem fra ord med fastsatt innhold, noe som synes godt i kritikken av INON-begrepet.⁴⁴⁰ Kanskje var det INON-begrepets flertydighet som gjorde at aktørene tolket begrepet forskjellig, og som førte til at enkelte begynte å lete etter et bedre alternativ.

Til tross for kritikk med faglig belegg vil jeg hevde at kritikerne overser enkelte sider ved INON-begrepet, i fremste rekke begrepets historiske side. Som vist i analysen hadde aktørene gradvis erfart hvordan *urørte naturområder* stadig minket og hvor den tidligere urørte naturen ikke lengre ble oppfattet som like urørt. INON-begrepet ble i så måte en løsning på problemet med stadig minking av *delvis urørte områder*. Som tidligere vist ligger det egentlige problemet i uoverensstemmelse mellom lovverket og de faktiske naturområdene. Kritikken er likevel berettiget. Som Skjeggedal og Arnesen påpeker trekkes det likheter mellom begrepene *inngrepsfri* og *urørt*. Mens *urørthet* omtaler fullstendig urørte naturområder omtaler *inngrepsfrie naturområder* et skritt på veien. ”På den ene sida er det full erkjennelse for at urørt natur ikke finnes, men på den andre sida brukes INON som argument nettopp for å bevare urørt natur.”⁴⁴¹ Utfordringene oppstår imidlertid først i det INON brukes som verktøy i arealforvaltning. Fra å være ment som et verktøy for å gjøre nordmenn oppmerksomme på

⁴³⁹ Kiær (2009:5); Skjeggedal og Arnesen (2005: 4f)

⁴⁴⁰ Jordheim (2001: 163)

⁴⁴¹ Skjeggedal og Arnesen (2005: 8)

landskapsendringer har begrepet i tillegg blitt brukt i arealforvaltning og i forbindelse med naturvern.⁴⁴²

Miljødirektoratet skaper ikke mindre utfordringer for seg selv gjennom hvordan kritikk mot begrepet blir oversett og hvordan begrepet er forsøkt rettferdiggjort gjennom utdelte uttalelser: ”Inngrepsfrie områder har en egenverdi samtidig som de ofte kan ha vesentlige verdier knyttet til landskap, friluftsliv, naturtyper og biologisk mangfold.”⁴⁴³ Et slikt utsagn er som vist enkelt både å argumentere imot og tilbakevise. Videre rettferdiggjøres begrepet på bakgrunn av at ”ivaretagelsen av store sammenhengende naturområder ble et uttalt areal- og miljøpolitisk mål”.⁴⁴⁴ Utsagnet mangler imidlertid referanse, og jeg kan heller ikke finne dette målet uttalt på første halvdel av 1990-tallet. Direktoratet for naturforvaltning refererer imidlertid selv til en rekke rapporter som omtaler regjeringsmål knyttet til målsetninger om vern av *urørte naturområder*.⁴⁴⁵ At den første rapporten er en stortingsmelding fra 1996/1997 som ble publisert i etterkant av INON-begrepets opprettelse styrker ikke Miljødepartementets troverdighet.

Direktoratet trekkes samtidig frem for deres positive sider i etableringen av INON-begrepet. Blant annet påpekes det hvordan Direktoratet var bevisste på begrepenes svakheter og unøyaktigheter, samtidig som definisjonene var enkle og lettfattelige.⁴⁴⁶ *Tyngre tekniske inngrep* har bevisst vært uendret i flere år for å oppnå kontinuitet i datamaterialet og i fremstillingen av kartdata. Om kritikken vedrørende hytter sies det at de ofte er tilknyttet veier og dermed ligger utenfor INON-områder. Det blir også presisert at andre inngrep som beiting, hogst og slått ikke regnes som tekniske inngrep.⁴⁴⁷ Direktoratet må med andre ord trekkes frem for å være åpne omkring kriteriene for kartmaterialet, samtidig som det på den andre siden det ikke er vanskelig å forstå kritikken som rettes mot begrepet.

5.2.2 Avsluttende ord om INON

Det er tydelig hvordan INON måles ut fra menneskelige kriterier og behov, hvor mye av kritikken er rettet mot begrepets tvetydige innhold og subjektivitet. Jeg vil avslutningsvis trekke trådene tilbake til start og til min diskusjon om villmarksdebatten. Det ble i

⁴⁴² Skjeggedal m.fl. (2005: xi); Skjeggedal og Arnesen (2005: 4)

⁴⁴³ Klima- og miljødepartementet (2007)

⁴⁴⁴ Miljødirektoratet (2015a)

⁴⁴⁵ Statens landbruksforvaltning og Direktoratet for naturforvaltning (2010: 4)

⁴⁴⁶ Skjeggedal m.fl. (2005: xi)

⁴⁴⁷ Statens landbruksforvaltning og Direktoratet for naturforvaltning (2010: 13f)

innledningskapittelet vist hvordan villmarksbegrepet er et sosialt konstruert begrep. Jeg viste hvordan mennesket gjennom villmarksbegrepet har skapt et bilde av hva *ekte* natur er, et syn som bygger på dikotomien mellom mennesker og kultur på den ene siden og natur og villmark på den andre siden. Stephen Spurr konstaterte hvordan det i virkeligheten ikke finnes noe som kan kalles ekte natur, noe han senere fikk støtte for av en rekke postmodernister. Han mente likevel at naturen burde vernes, men ut fra et antroposentrisk ståsted.⁴⁴⁸ INON-begrepet representerer i så måte en mellomløsning mellom antroposentrisk- og biosentrisk vern. Skjeggedal og Arnesen mener at INON-begrepet bygger på et bestemt natursyn hvor formålet med naturen er mosjon, avslapping og opplevelse fremfor forvaltning. Begrepet bygger med dette videre på de første tankene fra NOU 30B (1974) *Hardangervidda, natur – kulturhistorie – samfunnsliv* og begrepet *kvalifisert villmark*, hvor tanker om friluftsliv og mosjon var nøkkelord i begrepets definisjon. Samtidig som begrepet har tydelige antroposentriske motiver virker også begrepet å bygge på et natursyn hvor mennesket stilles utenfor naturen, hvor idealet er flest mulig *urørte områder* fri fra menneskelig aktivitet og *inngrep*. INON er med andre ord en kombinasjon av biosentriske- og antroposentriske motiver.⁴⁴⁹

Jeg har i avslutningskapittelet vært innom INON som arealforvalter og noe av kritikken begrepet har høstet. Det understrekes at brukssiden av begrepet ikke er nøye studert, en side som allerede er behandlet av nevnte kritikere. Heller ikke begrepet *større sammenhengende naturområder* er behandlet i denne masteravhandlingen. Begrepet er en avløser til INON-begrepet og oppstod i tiden etter at Solberg-regjeringen i 2013 avvikle INON som arealforvalter.⁴⁵⁰ Begrepet som styrende i arealforvaltning hadde imidlertid vært gjenstand for politisk diskusjon over lengre tid.⁴⁵¹ INON har imidlertid blitt opprettholdt som begrep og kan brukes som indikator for omfanget av større sammenhengende områder, men ikke lengre i arealforvaltning.

*”På den måten blir INON et hjelpemiddel for å lokalisere større sammenhengende naturområder med urørt preg, men ikke et selvstendig grunnlag for at området skal skjermes for inngrep.”*⁴⁵²

⁴⁴⁸ Spurr (2008: 129, 134)

⁴⁴⁹ Aasetre (2005: 22, 30); Skjeggedal (2005: 3); Skjeggedal og Arnesen (2005: 6f)

⁴⁵⁰ Sundvolden-plattformen (2013: 60)

⁴⁵¹ Se for eksempel stortingsforhandlingene Innst. S. nr. 171 (2008-2009) fra næringskomiteen og Innst. 220 S. (2009-2010) fra energi- og miljøkomiteen.

⁴⁵² Utmarkskommunenes sammenslutning (uten årstall: 5)

Begrepet brukes også som kriterium i Naturmangfoldloven og dokumentene *Retningslinjer for lokalisering av vindkraftanlegg og Retningslinjer for små vannkraftverk*.⁴⁵³

Jeg har nå vist hvordan INON-begrepet oppstod etter behov for en enhetlig terminologi og beskyttelse av artsmangfoldet og naturområder utenfor verneområdene. Begrepet bygger på flere slektskapsbegreper som har vært gjenstand for stadig forandring gjennom 1900-tallet. Kjernebegrepene i INON-begrepet er *urørt natur* og *villmark*. Begge begrepene har fått klart definert innhold og er gjort til målbare størrelser. Begrepenes innhold er som tidligere vist bestemt ut fra en konkret historisk forståelse av *inngrepsfrie naturområder*. Begrepsinnholdet er i så måte ikke verdinøytralt og baseres på et bestemt natursyn hvor det er påvist både biosentriske- og antroposentrisk trekk. utfordringene oppstår når samfunnets behov ikke samsvarer med begrepets innhold, som i debatten om Hardangervidda hvor det ikke var samsvar mellom urørtbegrepet og oppfattelsen av de faktiske naturområdene. Dette kan skje i form av aktører som ønsker å forvalte naturen i strid mot INON-begrepet, eller i form av at vitenskapen utvikler seg og begrepet foreldes. Begrepet har som vist oppstått i en historisk situasjon for å løse et konkret samfunnsproblem. Problemet INON-begrepet skulle løse var knyttet til fragmentering av *urørte områder*, beskyttelse av artsmangfold og et behov for juridisk beskyttelse av områdene.

Utfordringene ligger i hvordan begrepet fastsettes mens samfunnsproblemene videreutvikles. Som diskutert viste ikke INON seg å være løsningen på utfordringene knyttet til reduksjonen av *urørte områder* og ble derfor avløst av *større sammenhengende naturområder*.

Fastsettelsen av begrepene er likevel vedvarende, men brukes nå i en annen sammenheng en tidligere.

*”Lokalkunnskap og faglige vurderinger må derfor supplere kart over inngrepsfrie områder når et sammenhengende naturområde skal kartfestes. Det er viktig å se på hvilke områder som hører naturlig sammen, enten økologisk eller for friluftsliv og landskapsopplevelse.”*⁴⁵⁴

Det finnes dermed en ny oppfatning om at landskapet alene ikke kan definere hvilke områder som er urørte, eller i best mulig grad ivaretar artsmangfoldet. At naturområder i tillegg kan defineres som *større sammenhengende områder* på tross av inngrep dersom området likevel fungerer som leveområde for arter eller som turområde illustrerer hvordan begrepet har

⁴⁵³ Utmarks kommunenes sammenslutning (uten årstall: 7f)

⁴⁵⁴ Miljødirektoratet (2015b)

beveget seg i postmodernistisk og funksjonell stil tilpasset et antroposentrisk miljø.⁴⁵⁵ *Større sammenhengende naturområder* bygger imidlertid på gamle begreper som *urørt natur* og *villmark*, begreper som ble fastsatt i Direktoratet for naturforvaltnings rapport fra 1995. Hvorvidt det nye begrepet *større sammenhengende naturområder* kan møte utfordringer knyttet til eldre begreper som ble fastsatt med et annet natursyn har ikke blitt undersøkt.

Andre utfordringer knyttet til samfunnets endringer illustreres gjennom Ian Gordon Simmons beskrivelse av utfordringer knyttet til avskoging. Han viser til hvordan avskogingen økte stort fra 1920 til 1950, og videre frem til 1990. På satellittbilder kunne en på 1980-tallet virkelig overvåke avskogingen.⁴⁵⁶ Eksempelet illustrerer hvorfor hver generasjon gjennom 1900-tallet har hevdet at trusselen mot naturen aldri har vært større. Teknologien har hele tiden utviklet seg, og det opplevde presset mot naturen har dermed stadig økt. Aktørene i de forskjellige tidsperiodene har alle sett tilbake på fortidens landskap med nostalgi og romantikk.⁴⁵⁷ Det interessante er hvordan hver generasjons følelser er reelle. Dette i form av hvordan teknologien har utviklet seg gjennom hele 1900-tallet slik at barndommens landskap alltid har sett annerledes ut. At forskjellige generasjoner lengter etter bestemte landskap indikerer på den andre siden at INON-begrepet kanskje bare vil være løsningen på et konkret samfunnsproblem på et bestemt tidspunkt. Synet på naturen er med andre ord historisk forandrelig. Dette illustreres blant annet gjennom de siste tiårs fokus på uønskede fremmedarter, noe som blant annet førte til *Svartelisten* i 2007. Listen er en oversikt over fremmede arter som kategoriseres som en trussel mot norsk naturmangfold. Synet på innførte arter har variert, noe Ulrika Ridbäck og Annegreth Dietze-Schirdewahn viser i sin artikkel *Once in demand, now unwanted*. Der gjør de rede for hvordan synet på innførte plantearter har forandret seg i perioden 1750-1900. Fra å være *nye, eksotiske, utenlandske, rare og merverdige* blir plantene i dag sett på som *fremmede* med en negativ undertone.⁴⁵⁸ På samme måte kan det antas at fremtidens generasjoner vil ha barndomsminner om andre typer landskap.

Det er ikke bare samfunnet som endres over tid, det samme gjelder de vitenskapelige feltene hvor gamle paradigmer erstattes av nye. Professor i kjemisk fysikk Jeffrey Huw Williams påpeker hvordan den vitenskapelige utviklingen påvirker vedtatte måleenheter og metoder,

⁴⁵⁵ Miljødirektoratet (2015b)

⁴⁵⁶ Simmons (2008: 180)

⁴⁵⁷ Hessen (2016: 19ff, 87ff)

⁴⁵⁸ Ridbäck & Dietze-Schirdewahn (2017: 2ff)

som både endres og erstattes over tid.⁴⁵⁹ Sett i sammenheng med villmarksindikatorer er det interessant å se hvordan overvåkningsverktøyene har utviklet seg rask på slutten av 1900-tallet, hvor GIS-verktøyene på mange måter revolusjonerte mulighetene for kartlegging av naturområder.⁴⁶⁰ Poenget er at også måleenhetene på mange måter er historisk betinget, på samme måte som hver generasjon er nostalgisk bundet til bestemte typer landskap. Igjen kan det stilles spørsmål om hvorvidt både INON og villmarksindikatorer generelt fungerer best i en bestemt historisk kontekst.

Hvorvidt begrepet kunne vært løsningen på fremtidige samfunnsproblemer vil forbli ubesvart i denne oppgaven. Peter Coates er tydelig i sitt syn når han sier at naturens *villhet* eller *naturlighet* må komme i andre rekke:

*”The crucial question is not how wild or natural nature is, but how healthy it is. It does not matter whether a pond is located in a inner-city backyard or a distant national park so long as it hums with dragonflies and teems with tadpoles.”*⁴⁶¹

Coates sier med andre ord at overvåkning av naturens villhetsgrad er meningsløs og umyndiggjør i så måte både INON-begrepet og lignende overvåkningsmetoder. Jeg er på mange måter villig til å stille meg bak Coates’ synspunkt, som taler i en postmodernistisk diskurs når han hevder at det ikke finnes god eller dårlig natur, men at naturen kan være i god eller dårlig forfatning. På den andre siden trekkes kartlegging av villmarksområder frem som essensielt for i det hele tatt å kunne beskytte dem i fremtiden.⁴⁶² Også Kees Bastmeijer, professor i naturbevaring, mener at kartprosjektene er en viktig del av arbeidet med å ivareta naturen og villmarken, hvor det å tegne linjer på kartet synliggjør hvilke områder som skal vernes. Svakheten med flere av villmarksindikatorene er ifølge Bastmeijer at de overser kvalitetene som ligger i områdene, noe også INON har høstet kritikk for. Villmarksindikatorer trekkes likevel frem som viktige i fredningsarbeidet, hvor de fungerer som motvekt mot menneskets behov for å bruke naturen til fremskritt og vinning.⁴⁶³ Det er med andre ord ikke tydelig hvilken rolle villmarksindikatorer skal spille i fremtidens vern. Dette er heller ikke å komme unna at det er momenter INON-begrepet overser. Som analysen har vist gjør imidlertid aktørene det samme.

⁴⁵⁹ Williams (2014: 11-1ff)

⁴⁶⁰ Geografiske informasjonssystemer (GIS) er databaserte systemer som brukes i fremstilling av kartdata.

⁴⁶¹ Coates (1998: 190)

⁴⁶² Carver og Fritz (2016: 192ff)

⁴⁶³ Bastmeijer (2016: 130f)

5.3 Den nye verningslinjen

Jeg har i denne masteravhandlingen vist hvordan INON-begrepet bygger på kjernebegreper som *urørt natur* og *villmark*. Begrepene er imidlertid bare toppen av isfjellet og inngår i et mylder av andre begreper som gjennom 1900-tallet har blitt brukt både synonymt og ukonsist. Linjene er i denne analysen trukket tilbake til begynnelsen av 1900-tallet. At det finnes slektskapsbegreper allerede fra begynnelsen av denne perioden tyder på at slektskapsbegrepene kanskje kan spores enda lengre tilbake i tid.

Begrepenes uklare terminologi har sammenheng med hvordan begrepene er konstruerte. Begrepene er menneskeskapt av den hensikt å beskrive en bestemt oppfattelse av naturen. Som vist både i innledningskapittelet og analysen har menneskets oppfattelse av naturen stadig endret seg. Villmarken har gått fra å være vill og ukontrollerbar til å bli noe vakkert og fullkomment.⁴⁶⁴ Utover 1900-tallet har synet videre endret seg hvor en i stadig større grad har tatt inn over seg at villmarka ikke nødvendigvis er like ren og upåvirket som en tidligere trodde.

Som redegjort for i kapittel 1.2 har ikke villmarksdebatten ført til enighet mellom modernistene og postmodernistene. Debatten har likevel ført til større forståelse for villmarksbegrepet som et konstruert begrep med både styrker og svakheter. Den har imidlertid ikke fått politisk betydning. Den amerikanske villmarksloven (1964) har forblitt uendret og villmarksområdene forvaltes på samme måte. Det er i denne sammenheng interessant å plassere INON-begrepet i et internasjonalt perspektiv, hvor det er vanskelig å se bort fra INON-begrepet avløser *store sammenhengende naturområder* sine antroposentriske sider. Som vist kartfestes ikke *urørte naturområder* lengre ut fra landskapet eller *inngrep* alene. Nå er også lokalkunnskap og faglig kunnskap er med på å fastsette områdene. At også *inngrep* i enkelte tilfeller kan inngå i naturområdene vitner på mange måter om at de statlige naturforvalterne har tatt inn over seg menneskets påvirkninger i naturen.⁴⁶⁵ Dette innebærer at Miljødirektoratet på mange måter følger en postmodernistisk vernelinje der det tas hensyn til villmarksbegrepet svakheter og idealer, men hvor vernet tilpasses naturområdene og artene som lever der. Også Naturmangfoldsloven av 2009 bærer preg av et endret natursyn. Her fremmes arters fremtidige livsgrunnlag som essensen i loven i dens alminnelige bestemmelser. Menneskets rolle i naturforvaltning understrekes gjennom § 8 hvor det

⁴⁶⁴ White (1967: 1205ff)

⁴⁶⁵ Miljødirektoratet (2015b)

kunngjøres at offentlige beslutninger skal bygge på vitenskapelige beslutninger. Videre ble nasjonalparkbegrepet på nytt revidert, hvor tidligere tvetydige begreper som omtaler *urørt natur* ble fjernet: ”Som nasjonalpark kan vernes større naturområder som inneholder særegne eller representative økosystemer eller landskap og som er uten tyngre naturinngrep.”⁴⁶⁶

Det norske verningsarbeidet har med andre ord endret seg i ettertid av Direktoratet for naturforvaltnings opprettelse av INON-begrepet i 1995. Når begrepene analyseres over tid er det tydelig hvordan det er begrepene som er historisk betinget og foranderlige. Det er naturligvis begrepene som endrer seg, ikke naturområdene.

Som analysen viser oppstod INON-begrepet som resultat av uklar terminologi og et behov for juridiske føringer i arealforvaltning for å beskytte de resterende *urørte områdene*. Tross spor av både et antroposentrisk- og biosentrisk natursyn er det gjerne de biosentriske verdiene som er blitt vektlagt gjennom måten villmarksområdene har blitt målt på og hvordan de biosentriske verdiene er blitt vektlagt innen arealforvaltning. Dette gjorde at naturområder ble vernet fordi naturen ble sett på som å ha verdi i seg selv. Både Naturmangfoldloven og begrepet *større sammenhengende naturområder* bryter i så måte med det tidligere natursynet, hvor menneskets rolle i naturforvaltningen kommer tydeligere til syne.

Analysen illustrerer på mange måter diskusjonen fra kapittel 1.2 som omtalte den tidligere forskningen. Hvordan naturen omtales og kategoriseres vil alltid være et definisjonsspørsmål og dermed sosialt konstruert og historisk. Donald Waller har dermed kanskje et poeng når han sier at kulturelle konstruerte kriterier nødvendigvis ikke fungerer optimalt for måling av verneverdig natur.⁴⁶⁷ Begreper er som både nevnt og vist konstruerte og historisk foranderlige. Hvorvidt dagens begreper løser fremtidens utfordringer gjenstår å se.

⁴⁶⁶ Naturmangfoldloven (2009)

⁴⁶⁷ Waller (1998: 540ff, 552, 562f)

Vedlegg

Vedlegg 1: Tabell over begrepenes historiske forandringer

I vedlegget presenteres en oversikt over betydningen til de sentrale begrepene fra analysens kildematerial. Det presiseres at tabellen kun sier noe om begrepene i mitt empiriske material. Resultatene er i så måte nødvendigvis ikke representative for Naturvernforbundets publikasjoner og stortingsforhandlingene sett under ett.⁴⁶⁸

Urørt

1909	<i>Urørt</i> betyr natur som ikke er påvirket av mennesker. Natur kan bli <i>urørt</i> , noe som indikerer at det er snakk om direkte påvirkning, i fremste rekke hugst. Områdene kunne også være små og sentrumsnære. Omgivelsene hadde liten påvirkning på områdenes <i>urørthet</i> (øvrige kilder).
1910	Begrepet forstås som natur som ikke er direkte <i>berørt</i> av mennesker (politisk).
1920	Brukes som motsats til kultur (NNV).
1937	Naturen kan bli <i>urørt</i> . Er et syn på inngrep som direkte og reversible (NNV).
1941	Brukes som motsats til menneskelige endringer i naturen. Det snakkes for første gang om grad av <i>urørthet</i> . Inntrykket av <i>urørthet</i> kan økes visuelt gjennom avbrukne stubber. Begrepet skiller seg fra en moderne forståelse hvor bilveier og jernbaner kan inngå i <i>urørte områder</i> (NNV).
1952-1970	Nyansert begrepsbruk hvor bruk som ”mest mulig-, noen lunde- og relativt <i>urørt</i> ” brukes. Vitner om en forståelse om at naturen ikke er hundre prosent <i>urørt</i> (NNV).

⁴⁶⁸ Oversikten er en forenkling av den empiriske analysen. Det gis derfor ingen referanser i oversikten, da disse kan finnes i kapittel 2-4. Forenklingen er for øvrig min egen konstruksjon av begrepenes utvikling, noe som medfører en utsiling av kildematerialets begreper. For en fullstendig gjennomgang henvises det til hoveddelen.

- 1954-1973 Flere eksempler på bruk av begrepet hvor det omtaler natur som er *urørt* av mennesker. Majoriteten av begrepene oppgir imidlertid ikke kriterier for hva *urørthet* måles ut fra (NNV).
- 1958 *Urørthet* brukes som motsats til menneskelige inngrep (politisk).
- 1965-1993 Nyansert begrepsbruk med eksempler som ”forholdsvis-, så godt som-, relativt- og noen lunde *urørt natur*”. Inntrykket av *urørthet* er viktig, noe som vitner om en forståelse om at naturen ikke lengre ble oppfattet som hundre prosent *urørt*. Det var imidlertid fortsatt tro på at det fantes helt *urørt natur*, hvor begreper som ”absolutt- og virkelig *urørt natur*” ble benyttet (politisk).
- 1968 Hyttebygging kan tilpasses *urørt natur* for ikke å virke skjemmende i landskapet. Enkelte demninger trekkes frem som virkningsfulle og som en positiv kontrast i landskapet (NNV).
- 1970 *Urørte områder og primitive områder* kobles sammen. Dette kunne måles gjennom avstand til nærmeste inngrep. Begrepet ble målbart for første gang i Norge. Flere inngrep ble imidlertid godtatt som *urørte*, deriblant bøndenes påvirkning (øvrige kilder).
- 1976-1992 Begrepet omtaler natur *urørt* av menneskelige inngrep. Forskjellen fra tidligere er hvordan inngrepene også kan påvirke indirekte (NNV).
- 1977 Påvirket natur kan bli *urørt* over tid (NNV).
- 1979 En konflikt i stortinget om vern av Hardangervidda viser hvordan *urørt*begrepet ikke er fastsatt men tolkes av hver enkelt aktør (politisk).
- 1980 Graden av *urørthet* må være det avgjørende for vern. Sies indirekte at naturen nødvendigvis ikke er *urørt* (NNV).
- 1980-1988 Begrepet omtaler natur som ikke er endret av mennesker (politisk).

- 1986 Begrepet *urørte naturområder* fastsettes og er områder målt å være fem kilometer fra nærmeste vei, jernbane, bebygd områder eller vassdragsutbygging (politisk).
- 1995 *Inngrepsfrie naturområder*, også omtalt som områder med *urørt preg*, defineres som ”*alle områder som ligger mer enn en kilometer fra tyngre tekniske inngrep.*” Begrepene brukes nyansert som *lite berørt-* og *tilnærmet urørt natur* (Direktoratet for naturforvaltning).

Vill

- 1902-1909 Brukes om å *vokse vilt* og antyder at plantene ikke er påvirket av mennesker (øvrige kilder).
- 1910 Brukes synonymt til å vokse i *urørt natur* (politisk).
- 1910 *Vill mark* brukes som motsats til dyrket mark. Begrepet brukes ikke om *villmark* slik vi kjenner begrepet fra litteraturen (politisk).
- 1951-1965 Begrepet beveger seg fra å omtale planter som *vokser vilt* til å omtale *ville landskaper* med fokus på estetikk og opplevelse (NNV).

Villmark

- 1910 *Vill mark* brukes som motsats til *dyrket mark*. Begrepet brukes ikke om *villmark* slik vi kjenner begrepet fra litteraturen (politisk).
- 1939 Sterkt endrede områder på Jæren omtales som *villmark*. Begrepet brukes i beste fall om områder som ikke ses på som direkte endret. Begrepet skiller seg fra øvrige begreper som *urørt* og *opprinnelig natur* (NNV).

- 1957-1970 Begrepet kobles til urørtbegrepet gjennom *urørt villmark* (NNV).
- 1965 *Villmark* indikeres å ha strengere kriterier knyttet til seg enn øvrige begreper. På samme tid brukes ikke begrepet like strengt som det antydes at det er ment å gjøre. Konteksten forteller likevel at begrepet er ment strengere enn *opprinnelig* og *naturlig* og er knyttet til urørtbegrepet. *Villmark* foreslås som erstatter til naturparkbegrepet, noe som indirekte forteller hvilke krav det stilles til villmarkbegrepet (politisk).
- 1967-1973 Begrepet brukes nyansert med ”preg- og karakter av *villmark*” (NNV).
- 1970 Inkonsekvent bruk av begrepet hvor et område omtales å ha både *villmark* og kultur (NNV).
- 1971 *Villmark* brukes som motsats til kultur (NNV).
- 1974 Begrepet *kvalifisert villmark* etableres. Villmarkbegrepet blir en målbar størrelse med strenge krav. På den andre siden sies det at villmarksområdene kan utvides dersom presset på områdene skulle bli for stort (politisk).
- 1976 Et sentrumsnært område som Oslomarka omtales som *villmark* (NNV).
- 1978-1995 Begrepet kobles til *urørt natur* (NNV).
- 1984 *Urørt natur* og *villmark* omtales som to forskjellige typer landskap (NNV).
- 1986 Nyansert begrepsbruk hvor *villmark* omtales som ”nær upåvirket” (politisk).
- 1987-1988 *Kvalifisert villmark* benyttes av Naturvernforbundet, men uten definisjon (NNV).
- 1995 *Villmarkspregede områder* defineres som områder fem kilometer fra tyngre tekniske inngrep (Direktoratet for naturforvaltning).

Opprinnelig

- 1909 *Opprinnelig* brukes om natur som ikke er påvirket av mennesker (øvrige kilder).
- 1910 Begrepet brukes synonymt med urørtbegrepet (politisk).
- 1922 Brukes som motsats til kultur og kobles til urørtbegrepet (NNV).
- 1952 Kobles til urørtbegrepet (NNV).
- 1958 Brukes om en tidligere landskapstilstand, ”slik den *opprinnelig* var” (politisk).
- 1976-1992 Brukes som motsats til kultur (NNV).
- 1979-1990 Kobles til *urørt, naturlig* og *villmark* (NNV).
- 1995 Brukes om en tidligere landskapstilstand, ”områder med *opprinnelig* naturtype” (Direktoratet for naturforvaltning).

Naturlig

- 1909 Begrepet omtaler natur ikke påvirket av hugst, altså natur ikke påvirket av mennesker (øvrige kilder).
- 1957 Kobles til urørtbegrepet og natur som ikke er påvirket av mennesker (NNV).
- 1968 Antydes at naturligbegrepet ikke er like strengt brukt som urørtbegrepet (politisk).
- 1969 *Naturlig tilstand* anses som et objektive kriterium til forskjell fra *egenart* og *skjønnhet* som anses som subjektive kriterier (politisk).

- 1975-1978 *Naturlig* kobles til økosystemer og naturens samspill. Begrepet brukes fortsatt om natur som ikke er påvirket av mennesker (NNV).
- 1978 Begrepet kobles til urørtbegrepet og *villmark* (NNV).
- 1982 *Naturlig* brukes om løvenger som forsvinner. Det er vanskelig å tolke om det er snakk om *naturlig natur* eller *naturlig kulturlandskap* (NNV).
- 1995 Begrepet kobles til urørtbegrepet og *villmark* (NNV).

Vedlegg 2: Sammenligning *Tyngre tekniske inngrep 1995 og 2009*⁴⁶⁹

	1996 ⁴⁷⁰	2009 ⁴⁷¹
Transport	<ul style="list-style-type: none">• Alle offentlige veier (Europaveier, riks- og fylkesveier og kommunale veier, unntatt tunneler).• Alle jernbanelinjer, unntatt tunneler.• Alle skogsbilveier, anleggsveier og sæterveier over 50 m lengde, og som er anlagt med bærelag og evt. topplag.• Alle traktorveier som er bebygget med statstilskudd, og Statsskogs tilsvarende veinett.• Gamle ferdselsveier som nå er opprustet for bruk av traktor og terrenggående biler, for eksempel deler av slepene på Hardangervidda.	<ul style="list-style-type: none">• Offentlige veier og jernbanelinjer med lengde over 50 meter, unntatt tunneler.• Skogsbilveier med lengde over 50 meter.• Traktor-, landbruks-, anleggs- og sæterveier og andre private veier med lengde over 50 meter.• Gamle ferdselsveier rustet opp for bruk av traktor tilsvarende traktorveg klasse 7/8 eller bedre standard.• Godkjente barmarksløyper (Finnmark).
Kraftlinjer	<ul style="list-style-type: none">• Kraftlinjer som fører en spenning på 22kv eller mer.	<ul style="list-style-type: none">• Kraftlinjer bygd for spenning på 33 kV eller mer.

⁴⁶⁹ Definisjonene er direkte sitert men kategorisert av meg.

⁴⁷⁰ Direktoratet for naturforvaltning (1995: 16)

⁴⁷¹ Miljødirektoratet (2015c)

Kraftproduksjon	<ul style="list-style-type: none"> • Magasiner (dvs. hele vannkonturen ved HRV), kraftstasjoner rørgater, kanaler og dammer, vann som tappes ned via tunnel uten oppdemming. • Regulert elv/bekk, inkl. de som tappes via tunnel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Magasiner (hele vannkonturen ved høyeste regulerte vannstand), regulerte elver og bekker. <ul style="list-style-type: none"> ○ Gjelder regulerte elver og bekker der vannføringen enten er (vesentlig) senket eller økt. ○ Gjelder i hovedsak magasiner der periodiske reguleringer gjennom året innebærer vannstandsøkninger og eller – senkning på en meter eller mer. ○ Vannstrengen helt ned til sjø blir betegnet som inngrep. ○ For kraftverk i elv/bekk uten magasiner, betegnes elvestrengen mellom vanninntak og utløp kraftstasjon som inngrep. • Massive tårn og vindturbiner.
Forebyggende inngrep	<ul style="list-style-type: none"> • Kanalisering, forbygning og flomverk i forbindelse med vassdrag. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kanaler, forbygninger, flomverk og rørgater i dagen.
Øvrige inngrep		<ul style="list-style-type: none"> • Større steintipper, steinbrudd og massetak. • Større skitrekk, hoppbakker og alpinbakker.

Kilder og litteratur

Litteratur

Aasetre, Jørund (2005). "Kartlegging av inngrepsfrie naturområder i Norge". I: Skjeggedal, Terje; Arnesen, Tor; Kveli, Jens; Markhus, Guri; Thingstad, Per Gustav; Wollan, Gjermund og Aastre, Jørund (2005). *Inngrepsfrie naturområder som verktøy for arealforvaltning*. Nord-Trøndelagsforskning, Steinkjer.

Adams, Charles C. ([1929], 2008). "The importance of perserving wilderness conditions". I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Amundsen, Bård (2016). *Norges fjellandskap er dramatisk forandret*. Hentet 2. juni 2016 fra: <http://forskning.no/naturressursforvaltning-miljo-miljoovervakning-okologi-samfunnsgeografi/2016/05/norges-fjellandskap>

Andersen, Niels Åkerstrøm (1999). *Diskursive analysestrategier*. København, Nyt fra samfundsvidenskaberne.

Asdal, Kristin (1996). "Det ble ikke politikk av det". I: Linnèr, Bjørn-Ola og Svidèn, John (reds) (1996). *Miljöhistoria på väg. Artiklar presenterade vid Miljöhistorisk Möte 1995*. Tema Vatten i natur och samhälle, Linköpings Universitet.

Asdal, Kristin; Berge, Kjell Lars; Gammelgaard, Karen; Gundersen, Trygve Riiser; Jordheim, Helge; Rem, Tore og Tønnesson, Johan Laurits (2008). *Tekst og historie, å lese tekster historisk*. Oslo, Universitetsforlaget.

Asdal, Kristin (2011). *Politikkens natur – naturens politikk*. Oslo, Universitetsforlaget.

Austin, John Langshaw (1997). *Ord der virker*. København, Gyldendal.

Bastmeijer, Kees (2016). "Addressing weak legal protection of wilderness: Deliberate choices and drawing lines on the map". I: Carver, Stephen J. og Fritz, Steffen (reds.) (2016). *Mapping Wilderness. Concepts, Techniques and Applications*. New York, London, Springer.

Berntsen, Bredo (1994). *Grønne linjer; Natur- og miljøvernets historie i Norge*. Oslo, Grøndahl og Dreyers Forlag.

Berntsen, Bredo (2011). *Grønne linjer; Natur- og miljøvernets historie i Norge*. Oslo, Unipub.

Beronius, Mats (1991). *Genealogi och sociologi, Nietzsche, Foucault och den sociala analysen*. Kungshult, Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.

Bjerketvedt, Dag og Pedersen, Arne (2010). *Grunnleggende biologi og miljølære*. Oslo, Tun forlag.

Brundtland, Gro Harlem (1997). *Mitt liv, 1939-1986*. Oslo, Gyldendal.

Callicott, J. Baird ([1991], 1998a). "The wilderness idea revisited". I: J. Baird Callicott og Michael P. Nelson (1998). *The Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Callicott, J. Baird ([1991], 1998b). "That good old-time wilderness religion". I: J. Baird Callicott og Michael P. Nelson (1998). *The Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Callicott, J. Baird ([2000], 2008). "Contemporary criticisms of the received wilderness idea". I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Carhart, Arthur Hawthorne (1961). *Planning for America's Wildlands*. Harrisburg, Pennsylvania, The Telegraph Press.

Carson, Rachel ([1962], 2000). *Silent Spring*. London, Penguin Books.

Carver, Stephen J. og Fritz, Steffen (reds.) (2016). *Mapping Wilderness. Concepts, Techniques and Applications*. New York, London, Springer.

Christensen, Jens.

(2008). "Hvad er et natursyn?: Refleksioner over natursyn som begreb". Aalborg: Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet. Hentet 16. oktober 2016 fra: http://vbn.aau.dk/files/16063406/Hvad_er_et_natursyn.pdf

Coates, Peter (1998). *Nature, Western Attitudes since Ancient Times*. Berkely, Los Angeles og London, University of California Press.

- Crist, Eileen ([2004], 2008). "Against the social construction of nature and wilderness". I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.
- Cronon, William (1992). "A place for stories: Nature, history, and narrative". I: *The Journal of American History*, mars, s. 1347-1376.
- Cronon, William ([1995], 1998). "The trouble with wilderness: Or getting back to the wrong nature". I: J. Baird Callicott og Michael P. Nelson (1998). *The Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.
- Cronon, William ([2003], 2008). "The riddle of the apostle islands". I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.
- Crosby, Alfred (1988). "Ecological imperialism: The overseas migration of western europeans as a biological phenomenon". I: Worster, Donald (red.) (1988). *The Ends of the Earth: Perspectives on Modern Environmental History*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Denevan, William M. ([1992], 1998). "The pristine myth". I: J. Baird Callicott og Michael P. Nelson (1998). *The Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.
- Dening, Greg (2013). "Writing, rewriting the beach". I: Alun Munslow (red.) (2013). *Authoring the Past. Writing and Rethinking History*. London, New York, Routledge.
- Direktoratet for naturforvaltning (2012). "Kartlegging og overvåking av inngrepsfrie naturområder i Norge – INON." Hentet 25. februar 2017 fra: <http://dnweb14.dirnat.no/content/500044609/Kartlegging-og-overvaking-av-inngrepsfrie-naturomrader-i-Norge---INON>
- Eggebo, Aksel (1992). *Vatnet som blei by: Historia om Stokkavatnet, Forusområdet*. Sandnes: A. Eggebo.
- Ellis, Erle C. og Ramankutty, Navin (2008). "Putting people in the map: Anthropogenic biomes of the world". I: *Front Ecol Environ*, 2008, Vol. 6 (8), s. 439-447.

Foreman, Dave (1998). "Wilderness areas for real". I: J. Baird Callicott og Michael P. Nelson (1998). *The Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Foreman, Dave ([2000], 2008). "The real wilderness idea". I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Foucault, Michel (1970). "Diskurs og diskontinuitet". I: Madsen, Peter. *Strukturalisme, en antologi*. København, Rhodos.

Foucault, Michel (1972). *The Archaeology of Knowledge, and the Discourse on Language*. New York, Pantheon books.

Gabrielsen, Astrid (2004). "Næringsliv og natursyn. En visjon om et næringsliv basert på dypøkologiske verdier. Siviløkonomutredning ved Norges Handelshøyskole". Hentet 16. oktober 2016 fra: http://www.naturliv.no/doks/gabrielsen_hoved.pdf

Gomez-Pompa, Arturo og Kaus, Andrea ([1992], 1998). "Taming the wilderness myth". I: J. Baird Callicott og Michael P. Nelson (1998). *The Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Grendstad, Gunnar; Selle, Per; Bortne, Øystein og Strømsnes, Kristin (2006). *Unique Environmentalism. A Comparative Perspective*. New York, Springer.

Guha, Ramachandra (2012). *Miljøvern. En global historie*. Trondheim, Tapir akademisk forlag.

Halldén, Gunilla (2014). "Barndomens skogar". I: Midholm, Lina og Saltzman, Katarina (reds.) (2014). *Naturen för mig. Nutida röster och kulturella perspektiv*. Institutet för språk och folkminnen i samarbete med Folkklivsarkivet, Lunds Universitet.

Hardin, Garrett (1968). "The tragedy of the commons". I: *Science*, New Series, vol. 162 (3859), s. 1243-1248.

Harvey, Mark W. T. (2014). *A Symbol of Wilderness: Echo Park and the American Conservation Movement*. Seattle, London, University of Washington Press.

Hay, Peter (2002), *Main Currents in Western Environmental Thoughts*. Bloomington, Indiana University Press.

- Headrick, Daniel (2012). "The medieval world 500 to 1500 CE". I: McNeill, J. R. og Mauldin, Erin Stewart (reds.) (2012). *A Companion to Global Environmental History*. Chichester, Wiley-Blackwell.
- Hessen, Dag O. (2008). *Natur, hva skal vi med den?*. Oslo, Gyldendal.
- Hessen, Dag O. (2016). *Landskap i endring*. Oslo, Pax Forlag.
- Hjeljord, Olav (2009). "INON en sørgelig historie". Kronikk i *Nationen* 8. april 2009. Hentet 7. mars 2016 fra: <https://www.nmbu.no/om/adm/ka/kronikker/inon-en-sorgelig-historie/node/427>
- Hågvar, Sigmund (2008). "Inngrepsfri natur blir stadig sjeldnere". I: Berntsen, Bredo og Hågvar, Sigmund (red.) (2008). *Norsk natur – farvel? En illustrert historie*. Oslo, Unipub Forlag.
- Hågvar, Sigmund (2014). "Hvem eier landskapet?". I: *Plan, tidsskrift for samfunnsplanlegging, bolig og byplan og regional utvikling*, 2014 nr. 3/4, s. 4-15.
- Ibsen, Hilde (1997). *Menneskets fotavtrykk. En økologisk verdenshistorie*. Oslo, Tano Aschehoug.
- Ibsen, Stephan (2002). *Kampen om Hardangervidda: en historie om vekst og vern*. Mastergradsavhandling i historie. Historisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Jakobsson, Eva (1996). *Industrialisering av älvar. Studier kring svensk vattenkraftutbyggnad 1900-1918*. Avhandling fra Historiska institutionen i Göteborg, nr 13.
- Jakobsson, Eva (2008). "Narratives about the river and the dam. Some reflections on how historians perceive the harnessed river". I: *Technological Society – Multidisciplinary and Long-time Perspectives*, Dahlin Hauken, Åsa (red.). Haugaland Akademi Stavanger, s. 53-61.
- Jordheim, Helge (2001). *Lesningens vitenskap, utkast til en ny filologi*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Jørgensen, Finn Arne (2011). "Den første hyttekrise. Samfunnsplanlegging, naturbilder og allmenningens tragedie". I: Gansmo, Helen Jøsok; Berker, Thomas og Jørgensen, Finn Arne (red.) (2011). *Norske hytter i endring: om bærekraft og behag*. Trondheim, Tapir akademisk forlag.

Kaae, Berit Charlotte (2004). "Befolkningens natursyn og holdninger til natur". I: Hansen-Møller, Jetter (red.) (2004). *Mening med landskap, en antologi om natursyn*. København, Museum Tusulanums forlag.

Kiær, Karen Anna (2009). "INON – urørte områder til besvær". I: Norskog (2009). *Årringer, Informasjon for skognæringen*, nr. 08/09.

Kjeldstadli, Knut (2010). *Fortida er ikke hva den en gang var, en innføring i historiefaget*. Oslo, Universitetsforlaget.

Klima- og miljødepartementet (2007). "Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON)". Hentet 8. mars 2016 fra:
https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kld/lover_regler/retningslinjer/2007/retningslinjer-for-vindkraft/-3/-5/id472966/

Koselleck, Reinhart (2002). *The Practice of Conceptual History, Timing History, Spacing Concepts*. Stanford, California, Stanford University Press.

Koselleck, Reinhart (2004). *Erfarenhet, tid och historia, om historiska tiders semantik*. Göteborg, Daidalos.

Kvalbein, Susanne (2011). *Mapping wilderness like areas in Tanzania based on the Norwegian INON methodology*. Masteravhandling, geografisk institutt, fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, NTNU.

Leopold, Aldo ([1941], 2008). "Wilderness as a land laboratory". I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Lesslie, Rob (2016). "The wilderness continuum concept and its application on Australia: Lessons for modern conservation". I: Carver, Stephen J. og Fritz, Steffen (reds.) (2016). *Mapping Wilderness. Concepts, Techniques and Applications*. New York, London, Springer.

Lewis, Simon L. og Maslin, Mark A. (2015). "Defining the anthropocene". I: *Nature*, 2015, vol. 519 (7542), s. 171–180.

Lidskog, Rolf (2015). "Var är samhället? En kritisk granskning av begreppet Antropocen". I: *Sosiologi i dag*, 2015, vol. 45 (1), s. 8-30.

Liu, Xuehua og Li, Jihong (2008). "Scientific solutions for the functional zoning of nature". I: *Ecological Modelling*, 2008, vol. 215 (1), s. 237-246.

Măntoiu, Dragoș Ștefan; Nistorescu, Marius Costin; Șandric, Ionuț Cosmin; Mirea, Ionuț Cornel; Hăgătiș, Adrian og Stanciu, Erika (2016). "Wilderness areas in Romania: A case study on the south western Carpathians". I: Carver, Stephen J. og Fritz, Steffen (reds.) (2016). *Mapping Wilderness. Concepts, Techniques and Applications*. New York, London, Springer.

Marshall, Robert ([1930], 1998). "The problem of the wilderness". I: J. Baird Callicott og Michael P. Nelson (1998). *The Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Mauldin, Erin Stewart (2012). "The United States in global environmental history". I: McNeill, J. R. og Mauldin, Erin Stewart (reds.) (2012). *A Companion to Global Environmental History*. Chichester, Wiley-Blackwell.

McCloskey, J. Michael og Spalding, Heather (1989). "A reconnaissance-level inventory of the amount of wilderness remaining in the world". I: *Ambio*, 1989, vol. 18 (4), s. 221-227.

McNeill, John (2012). "Global environmental history: The first 150 000 years". I: McNeill, J. R. og Mauldin, Erin Stewart (reds.) (2012). *A Companion to Global Environmental History*. Chichester, Wiley-Blackwell.

Merchant, Carolyn (2007). *American Environmental History. An Introduction*. New York, Columbia University Press.

Miljødirektoratet (2015a). "INON som arealbruksindikator". Hentet 26. februar 2016 fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Miljoovervakning/Inngrepsfrie-naturomrader-i-Norge-/INON-som-arealbruksindikator/>

Miljødirektoratet (2015b). "Sammenhengende naturområder: Beskrivelse og avgrensning". Hentet 5. desember 2016 fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Arter-og-naturtyper/Sammenhengende-naturomrader/Beskrivelse-og-avgrensning/>

Monbitto, George (2015). *Feral. Rewilding the Land, the Sea and Human Life*. Chicago, The University of Chicago.

- Munz, Peter (2013). "The story of my engagements with the past". I: Alun Munslow (red.) (2013). *Authoring the Past. Writing and Rethinking History*. London, New York, Routledge.
- Nash, Roderick F. (2001). *Wilderness and the American Mind*. New Haven og London, Yale University Press og Yale Nota Bene.
- Naturmangfoldloven (2009). *Lov om forvaltning av naturens mangfold*.
- Nyvoll, Ole Torbjørn (2003). "Inngrepsfrie naturområder i Norge", fra Nordisk GIS-konferanse 24.-26. november 2003, Direktoratet for naturforvaltning. Hentet 11. november 2016 fra: <http://slideplayer.no/slide/2162425/>
- Oelschlaeger, Max (1991). *The Idea of Wilderness, From Prehistory to the Age of Ecology*. New Haven og London, Yale University Press.
- Ohman Nilsen, May-Britt (2001). "Av jord er du kommet – av ord er du kommet. Et utvidet levningsspektiv." I: Nielsen, Carsten Tage, Simonsen, Dorthe Gert og Wul, Lene (reds.) (2001). *Rapporter til Det 24. Nordiske Historikermøde, Århus 9.-13. august 2001: Volum 3: Mod nye historier*. Århus, Århus universitetsforlag.
- Ólafsdóttir, Rannveig; Sæþórsdóttir, Anna Dóra og Runnström, Micael (2016). "Purism scale approach for wilderness mapping in Iceland". I: Carver, Stephen J. og Fritz, Steffen (reds.) (2016). *Mapping Wilderness. Concepts, Techniques and Applications*. New York, London, Springer.
- Orr, David W. ([1999], 2008). "The not-so-great wilderness debate... continued". I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.
- Plutzar, Christoph; Enzenhofer, Karin; Hoser, Flora; Zika, Michael og Kohler, Bernhard (2016). "Is there something wild in Austria?". I: Carver, Stephen J. og Fritz, Steffen (reds.) (2016). *Mapping Wilderness. Concepts, Techniques and Applications*. New York, London, Springer.
- Price, Richard (2013). "Practices of historical narratives". I: Alun Munslow (red.) (2013). *Authoring the Past. Writing and Rethinking History*. London, New York, Routledge.

- Purdy, Jedediah (2015). *After Nature. A politics for the Anthropocene*. Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press.
- Reinertsen, Hilde og Asdal, Kristin (2010). *Fra naturfredning til klimakamp: Norges Naturvernforbund 1914-2014*. Senter for teknologi, innovasjon og kultur, Universitetet i Oslo.
- Ridbäck, Ulrika og Dietze-Schirdewahn, Annegreth (2017). "Once in demand, now unwanted: Reflections on changed attitudes towards plants introduced to Norway 1750-1900". I: *Landscape Research*, 2017, vol. 42 (5), s. 471-481.
- Rolston III, Holmes ([1991], 1998). "The wilderness idea reaffirmed". I: J. Baird Callicott og Michael P. Nelson (1998). *The Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.
- Rull, Valentí (2016). "The 'anthropocene': A requiem for the geologic time scale?". I: *Quaternary Geochronology*, 2016, vol. 36, s. 76-77.
- Russell, Edmund (2012). "Evolution and the environment". I: McNeill, J. R. og Mauldin, Erin Stewart (reds.) (2012). *A Companion to Global Environmental History*. Chichester, Wiley-Blackwell.
- Sanders, Scott Russell ([2001], 2008). "Wilderness as a sabbath for the land". I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.
- Sandmo, Erling (2015). *Tid for historie, en bok om historiske spørsmål*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Schaanning, Espen (1996). "Diskursens materialitet, del 1, Foucault". I: *Arr, idéhistorisk tidsskrift, kunnskapens materialitet*, nr. 1 1996. Hentet 05.05.16 fra: <http://www.arrvev.no/artikkel/diskursens-materialitet>
- Selås, Inge (1996). *Punktfredning eller nasjonalpark? Bakgrunnen for og gjennomføringen av den norske naturfredningsloven av 1910*. Hovedfagsoppgave i historie. Historisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Shelford, Victor E. ([1933], 2008). "The preservation of natural biotic communities". I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On:*

Continuing the Great New Wilderness Debate. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Simmons, Ian Gordon (2008). *Global Environmental History, 10.000 BC to AD 2000*. Edinburgh, Edinburg University Press.

Skinner, Quentin ([1988], 1989a). ”’Social meaning’ and the explanation of social action”. I: Tully, James (1989). *Meaning and Context, Quentin Skinner and his Critics*. Cambridge, Cambridge University Press.

Skinner, Quentin ([1988], 1989b). ”A reply to my critics”. I: Tully, James (1989). *Meaning and Context, Quentin Skinner and his Critics*. Cambridge, Cambridge University Press.

Skinner, Quentin (1996). *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge, Cambridge University Press.

Skjeggedal, Terje (2005). ”Bakgrunn og formål”. I: Skjeggedal, Terje; Arnesen, Tor; Kveli, Jens; Markhus, Guri; Thingstad; Per Gustav; Wollan, Gjermund og Aasetre, Jørund (2005). *Inngrepsfrie naturområder som verktøy for arealforvaltning*. Nord-Trøndelagsforskning, Steinkjer.

Skjeggedal, Terje og Arnesen Tor (2005). ”45 prosent av Norge er inngrepsfritt! Om inngrepsfrie naturområder i Norge”. Hentet 7. mars 2016 fra:
http://utmark.nina.no/portals/utmark/utmark_old/utgivelser/pub/2005-2/art/Skjeggedal_og_Arnesen_Utmark_2_2005.html

Skjeggedal, Terje; Arnesen, Tor; Kveli, Jens; Markhus, Guri; Thingstad; Per Gustav; Wollan, Gjermund og Aasetre, Jørund (2005). *Inngrepsfrie naturområder som verktøy for arealforvaltning*. Nord-Trøndelagsforskning, Steinkjer.

Southgate, Beverley (2013). ”In search of Ariadne’s thread”. I: Alun Munslow (red.) (2013). *Authoring the Past. Writing and Rethinking History*. London, New York, Reoutledge.

Spurr, Stephen H. ([1963], 2008). ”The value of wilderness to science”. I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Statens landbruksforvaltning og Direktoratet for naturforvaltning (2010). *Skogveibygging og hensynet til inngrepsfrie naturområder i Norge*. Landbruks- og matdepartementet april 2010.

Stoll, Mark (2012). "Rachel Carson's Silten Spring, a book that changed the world." Hentet 25. februar 2017 fra: <http://www.environmentandsociety.org/exhibitions/silent-spring/overview>

Sundvolden-plattformen (2013). "Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre og Fremskrittspartiet". Sundvollen, 7. oktober 2013. Hentet 15. november 2016 fra: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/politisk-plattform/id743014/#miljo_klima

Svensen, Henrik Hovland; Eriksen, Thomas Hylland og Hessen, Dag O. (2016). "En røff guide til antropocen". I: *Nytt Norsk Tidsskrift*, 2016 (01-02), s. 71-83.

Sörlin, Sverker (1991), *Naturkontraktet, Om naturumgängets idéhistoria*. Stockholm, Carlssons.

Thede, Amy K.; Haider Wolfgang og Rutherford, Murray B. (2014). "Zoning in national parks: are Canadian zoning practices outdated?". I: *Journal of Sustainable Tourism*, 2014, vol. 22(4), s. 626-645.

Thingstad, Per Gustav (2003). *Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON) og naturfaglige verdier*. Vitenskapsmuseet Zoologisk Notat 2003-1.

Thomsen, Hanne (1995). *Jærlandskapet forandrer seg. Landskaps-forandring gjennom 1.500.000.000 år*. Hå kommune ved kulturetaten.

Turner, James Morton (2007). "The politics of modern wilderness". I: Michael Lewis (red.) (2007). *American Wilderness: A New History*. Oxford og New York, Oxford University Press.

Ulleberg, Hans Petter ([2006], 2007). "Diskursanalyse, et mulig bidrag til utdanningshistorisk forskning". I: *Barn*, nr. 1 2007 s. 65–80. Hentet 05.05.16 fra: <http://www.ntnu.no/documents/10458/19133685/ulleberg.pdf>

Utmarkskommunenes sammenslutning (uten årstall). "INON – endret rettslig status". Hentet 30. november 2016 fra: <http://utmark.no/node/5817>

Vucetich, John A. og Nelson, Michael P. (2008). "Distinguishing experiential and physical conceptions of wilderness". I: Nelson, Michael P. og Callicott, J. Baird (2008). *The Wilderness Debate Rages On: Continuing the Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

Waller, Donald M. (1998). "Getting back to the right nature: A reply to Cronon's "The trouble with wilderness"". I: J. Baird Callicott og Michael P. Nelson (1998). *The Great New Wilderness Debate*. Georgia og Athen, University of Georgia Press.

White, Hayden (1973). *Metahistory, the Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore, London, The Johns Hopkins University Press.

White, Lynn jr. (1967). "The historical roots of our ecological crisis". I: *Science*, vol.155 (3767), s. 1203-1207.

White, Richard (1996). *The Organic Machine: The Remaking of the Columbia River*. New York, Hill and Wang.

White, Richard (2004). "From wilderness to hybrid landscape: The cultural turn in environmental history". I: *The Historian*, 66 no. 3 (Fall 2004), s. 557-564.

Wilderness Act (1964). *The Wilderness Act*. Hentet 09.11.2016 fra:
<http://wilderness.nps.gov/document/wildernessAct.pdf>

Witoszek, Nina (1998). *Norske naturmytologier: fra Edda til økofilosofi*. Oslo, Pax.

Worster, Donald (2007). "Nature, liberty and equality". I, Michael Lewis (red.) (2007). *American Wilderness: A New History*. Oxford og New York, Oxford University Press.

Williams, Jeffrey Huw (2014). *Defining and Measuring Nature. The Make of all Things*. San Rafael, Morgan & Claypool Publishers.

Kilder

Publiserte kilder

Brunn, Magne og Gabrielsen, Egil (1970). "Landskapskvalitet og arealdisponering". I: *Byggekunst*, nr. 1 1970, s. 2-8.

Direktoratet for naturforvaltning (1995). *Inngrepsfrie naturområder i Norge. Registrert med bakgrunn i avstand fra tyngre tekniske inngrep*. DN-rapport 1995-6.

Miljødirektoratet (2015c). "Hva er INON". Hentet 5. oktober 2016 fra:
<http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Miljoovervakning/Inngrepsfrie-naturomrader-i-Norge-/Hva-er-INON/>

Naturfredning i Norge (1916). *Aarsberetning for Landsforeningen for Naturfredning i Norge 1916*.

Naturfredning i Norge (1920). *Aarsberetning for Landsforeningen for Naturfredning i Norge 1918 og 1919*.

Naturfredning i Norge (1921). *Aarsberetning for Landsforeningen for Naturfredning i Norge 1920*.

Naturfredning i Norge (1922). *Aarsberetning for Landsforeningen for Naturfredning i Norge 1921*.

Naturfredning i Norge (1923). *Aarsberetning for Landsforeningen for Naturfredning i Norge 1922*.

Naturfredning i Norge (1926). *Aarsberetning 1926*.

Naturfredning i Norge (1928). *Aarsberetning for 1928*.

Naturfredning i Norge (1930). *Aarsberetning for 1930*.

Naturfredning i Norge (1931). *Aarsberetning for 1931*.

Naturfredning i Norge (1932). *Aarsberetning for 1932*.

Naturfredning i Norge (1934). *Aarsberetning for 1934*.

Naturfredning i Norge (1935). *Aarsberetning for 1935.*

Naturfredning i Norge (1937). *Aarsberetning for 1937.*

Naturfredning i Norge (1939). *Aarsberetning for 1938-1939.*

Naturfredning i Norge (1941). *Aarsberetning for 1940-1941.*

Naturfredning i Norge (1943). *Aarsberetning for 1942-1943.*

Naturfredning i Norge (1951). *Årsskrift 1944-1950.*

Naturvern i Norge (1952). *Årsskrift 1950-1951.*

Naturvern i Norge (1954). *Årsskrift 1952-1953.*

Naturvern i Norge (1955). *Årsskrift 1954.*

Naturvern i Norge (1956). *Årsskrift 1955.*

Naturvern i Norge (1957). *Årsskrift 1956.*

Naturvern i Norge (1958). *Årsskrift 1957.*

Naturvern i Norge (1959). *Årsskrift 1958.*

Naturvern i Norge (1960). *Årsskrift 1959.*

Naturvern i Norge (1961). *Årsskrift 1960.*

Naturvern i Norge (1962). *Årsskrift 1961.*

Naturvern i Norge (1963). *Årsskrift 1962.*

Naturvernloven (1910). *Lov om naturfredning.*

Naturvernloven (1970). *Lov om naturvern.*

Norges Naturvernforbund (1965a). *Norsk Natur.* Nr. 1 1965. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1965b). *Norsk Natur.* Nr. 2 1965. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1965c). *Norsk Natur.* Nr. 3 1965. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1965d). *Norsk Natur.* Nr. 4 1965. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1966a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1966. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1966b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1966. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1966c). *Norsk Natur*. Nr. 4 1966. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1967a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1967. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1967b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1967. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1967c). *Norsk Natur*. Nr. 4 1967. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1968a). *Norsk Natur*. Nr. 2 1968. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1968b). *Norsk Natur*. Nr. 4 1968. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1968c). *Årsberetning 1967*.

Norges Naturvernforbund (1969a). *Norsk Natur*. Nr. 2 1969. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1969b). *Årsberetning 1968*.

Norges Naturvernforbund (1970a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1970. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1970b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1970. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1970c). *Norsk Natur*. Nr. 3 1970. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1970d). *Norsk Natur*. Nr. 4 1970. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1971a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1971. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1971b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1971. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1971c). *Norsk Natur*. Nr. 3 1971. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1971d). *Norsk Natur*. Nr. 4 1971. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1971e). *Årsberetning 1970*.

Norges Naturvernforbund (1972a). *Norsk Natur*. Nr. 2 1972. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1972b). *Norsk Natur*. Nr. 4 1972. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1973a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1973. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1973b). *Norsk Natur*. Nr. 3 1973. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1973c). *Norsk Natur*. Nr. 4 1973. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1973d). *Melding om virksomheten i 1972*.

Norges Naturvernforbund (1974a). *Norsk Natur*. Nr. 2 1974. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1974b). *Norsk Natur*. Nr. 4 1974. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1974c). *Årsberetning 1973*.

Norges Naturvernforbund (1975a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1975. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1975b). *Norsk Natur*. Nr. 4 1975. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1975c). *Norsk Natur*. Nr. 5 1975. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1975d). *Norsk Natur*. Nr. 6 1975. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1975e). *Årsberetning 1974*.

Norges Naturvernforbund (1976a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1976. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1976b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1976. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1976c). *Norsk Natur*. Nr. 3 1976. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1976d). *Norsk Natur*. Nr. 5 1976. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1976e). *Norsk Natur*. Nr. 6 1976. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1976f). *Årsberetning 1975*.

Norges Naturvernforbund (1977a). *Norsk Natur*. Nr. 2 1977. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1977b). *Norsk Natur*. Nr. 3 1977. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1977c). *Norsk Natur*. Nr. 4 1977. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1977d). *Norsk Natur*. Nr. 5 1977. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1978a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1978. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1978b). *Norsk Natur*. Nr. 3 1978. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1978c). *Norsk Natur*. Nr. 4 1978. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1978d). *Norsk Natur*. Nr. 5 1978. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1979a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1979. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1979b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1979. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1979c). *Norsk Natur*. Nr. 5 1979. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1979d). *Norsk Natur*. Nr. 6 1979. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1980a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1980. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1980b). *Norsk Natur*. Nr. 3 1980. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1980c). *Norsk Natur*. Nr. 4 1980. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1980d). *Norsk Natur*. Nr. 6 1980. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1981a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1981. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1981b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1981. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1981c). *Norsk Natur*. Nr. 3 1981. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1981d). *Norsk Natur*. Nr. 5 1981. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1982a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1982. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1982b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1982. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1982c). *Norsk Natur*. Nr. 5 1982. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1982d). *Norsk Natur*. Nr. 6 1982. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1983a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1983. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1983b). *Norsk Natur*. Nr. 3 1983. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1983c). *Norsk Natur*. Nr. 4 1983. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1983d). *Norsk Natur*. Nr. 6 1983. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1984a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1984. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1984b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1984. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1984c). *Norsk Natur*. Nr. 5 1984. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1985a). *Norsk Natur*. Nr. 4&5 1985. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1985b). *Norsk Natur*. Nr. 6 1985. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1986a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1986. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1986b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1986. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1986c). *Norsk Natur*. Nr. 3 1986. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1987a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1987. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1987b). *Norsk Natur*. Nr. 5&6 1987. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1988a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1988. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1988b). *Norsk Natur*. Nr. 4 1988. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1989a). *Norsk Natur*. Nr. 1 1989. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1989b). *Norsk Natur*. Nr. 2 1989. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1989c). *Natur & Miljø*. Nr. 1 1989. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1990a). *Natur & Miljø*. Nr. 1 1990. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1990b). *Natur & Miljø*. Nr. 3 1990. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1990c). *Natur & Miljø*. Nr. 4 1990. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1991). *Natur & Miljø*. Nr. 2 1991. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1992). *Natur & Miljø*. Nr. 4 1992. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1993). *Natur & Miljø*. Nr. 4 1993. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1994). *Natur & Miljø*. Nr. 1 1994. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1995a). *Natur & Miljø*. Nr. 2 1995. Oslo.

Norges Naturvernforbund (1995b). *Natur & Miljø*. Nr. 5 1995. Oslo.

- NOU 1974:30A (1974). *Bruken av Hardangervidda*. Oslo, Bergen, Tromsø, Miljøverndepartementet.
- NOU 1974:30B (1974). *Hardangervidda, natur – kulturhistorie – samfunnsliv*. Oslo, Bergen, Tromsø, Kirke- og undervisningsdepartementet.
- NOU 1980:23 (1980). *Naturvern i Norge*. Oslo, Bergen, Trondheim, Miljøverndepartementet.
- NOU 1986:13 (1986). *Ny landsplan for nasjonalparker*. Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø, Miljøverndepartementet.
- Reusch, Hans Henrik (1902). ”Lidt af vilde skogen i Kristiana”. I: *Tidsskrift for skogbrug*, 1902.
- Reusch, Hans Henrik (1909). ”Naturbeskyttelse”. *Morgenbladet* 18/4-1909.
- Stortingsforhandlinger. Budsjett-innst. S. nr. 5 (1969/1970). *Innstilling fra kommunalkomiteén om bevilgninger på statsbudsjettet for 1970*.
- Stortingsforhandlinger. Innst. fra naturvernsrådet (1965/1966). *Innstilling om landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge*.
- Stortingsforhandlinger. Indst. O. nr 70 (1910). *Indstilling fra landbrukskomiteen angaaende utfærdigelse av en lov om naturfredning*.
- Stortingsforhandlinger. Indst. O. nr. 72 (1916). *Indstilling fra landbrukskomiteen om forandring av § 1 i lov om naturfredning av 25de juli 1910*.
- Stortingsforhandlinger. Innst. O. XIV. (1954). *Innstilling fra kirke- og undervisningskomiteén om lov om naturvern*.
- Stortingsforhandlinger. Indst. S. XXIII A (1910). *Indstilling fra landbrukskomiteen andgaaende skogvæsenets budget*.
- Stortingsforhandlinger. Indst. S. XXVI (1917). *Bidrag til landsforeningen for naturfredning i Norge*.
- Stortingsforhandlinger. Innst. S. nr. 140 (1966/1967). *Innstilling fra kommunalkomiteén om landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge*.

Stortingsforhandlinger. Innst. S. nr. 361 (1978/1979). *Innstilling fra den forsterkede kommunal- og miljøvernkomité om Hardangervidda.*

Stortingsforhandlinger. Innst. S. nr. 124 (1992/1993). *Innstilling fra kommunal- og miljøvernkomiteen om ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge.*

Stortingsforhandlinger. Ot. Prp. nr. 18 (1910a). *Om utfærdigelse av en lov om naturfredning.*

Stortingsforhandlinger. Ot. Prp. nr. 18 (1910b). Bilag: *Utkast til lov om naturfredning med begrundelse.*

Stortingsforhandlinger. Ot.prp. nr. 65 (1968/1969). *Innstilling om ny lov om naturvern.*

Stortingsforhandlinger. Ot.prp. nr. 68 (1969/1970). *Om lov om naturvern.*

Stortingsforhandlinger. Ot.prp. nr. 39 (1980/1981). *Om lov om endring i lov av 19. juni 1970 nr. 63 om naturvern.*

Stortingsforhandlinger. O.tid. Sak nr. 5 (1910). *Lov om naturfredning.*

Stortingsforhandlinger. O.tid. nr. 77 (1969/1970). *Lov om naturvern.*

Stortingsforhandlinger. S.tid nr. 88 (1917). *Forskjellige bidrag og understøttelser.*

Stortingsforhandlinger. S.tid. (1954). *Lov om naturvern.*

Stortingsforhandlinger. S.tid. nr. 362 (1958). *Interpellasjon om bedre naturvern.*

Stortingsforhandlinger. S.tid. (1966/1967). *Landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge.*

Stortingsforhandlinger. S.tid. nr. 140 (1967/1968). *Bev. Til friluftsmål og naturvern.*

Stortingsforhandlinger. S.tid. (1979/1980). *Hardangervidda.*

Stortingsforhandlinger. S.tid. (1980/1981). *Om vern av norsk natur.*

Stortingsforhandlinger. S.tid. nr. 8 (1988/1989). *Nasjonalpark i Jostedalsbreområdet.*

Stortingsforhandlinger. S.tid. nr. 210 (1992/1993). *Miljødebatt.*

Stortingsforhandlinger. S.tid. (1992/1993). *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge.*

Stortingsforhandlinger. St.meld. nr. 64 (1965/1966). *Om Naturvernrådets innstilling om landsplan for natur- og nasjonalparker i Norge.*

Stortingsforhandlinger. St.meld. nr. 43 (1978/1979). *Om Hardangervidda.*

Stortingsforhandlinger. St.meld. nr. 68 (1980-1981). *Vern av norsk natur.*

Stortingsforhandlinger. St.meld. nr. 25 (1987/1988). *Om nasjonalpark i Jostedalsbreområdet.*

Stortingsforhandlinger. St.meld. nr. 62 (1991/1992). *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder.*

Wille, Johan Nordal (1909). "Om naturens mindesmerker og deres bevarelse". I: *Det norske geografiske selskabs aarbog, 1908-1909.*